

KORUNK

VILÁGNÉZETI ÉS IRODALMI HAVI SZEMLE

TARTALOM

SÁNDOR PÁL: A mai magyar szociálpolitika

VERES PÉTER: Tél a Gyepsoron (Elbeszélés)

VLADIMIR CLEMENTIS: A mai szlovák közép rétegek

ARON COTRUȘ: Versek

VARGA LÁSZLÓ: A zsidókérdés és a cionizmus

ANGOL KÖLTŐK: W. Bennet; A. Douglas és I. Fitzell verseiből

KOVÁCS KÁROLY: A kultúra válsága

REMENYIK ZSIGMOND: Li-Fu-szun gazda és cselédei (Regény VI.)

SALAMON ERNŐ: Tél hava (vers)

KULTURKRÓNKA

A tervgazdálkodás kérdése Angliában (G. M.)

A nemzeti szocializmus propagandája és a kampóskereszt (Wilhelm Reich) — A párisi ucca (Kovács Károly) — A tudás és a haladás teljesítményei. 1934. (Balázs Miklós) — A román korporatista ideológusok (F. I.) — Jakob Wassermann és a lélektani regény (H. G.)

KULTURKRÓNKA RÖVID IDÉZETEKBE

A „tudósok és költők népe” tegnap és ma — Faji büntetőjog — Megokolás — A szociális kérdés megoldása — Az északi nő

VILÁGPOLITIKAI PROBLÉMÁK

A magyar-orosz megegyezés háttere (Bálint Endre)

VILÁGGAZDASÁGI KÉRDÉSEK

A második ötéves terv (Louis Fischer)

SZEMLE

Technika és kultúra (Jeszenszky Erik)

Jean Richard Bloch új könyve (Löffler A.) — Fischbein élni akar (Remenyik Zsigmond) — A zsidókérdés (Bálint Endre) — Az új fotográfia (M. N. J.)

LAPOK, FOLYÓIRATOK

Romániai hangok (Ks.)

Magyar Babel (u. l.)

A bécsi események (F.)

Fasiszta gondok, fasiszta tanácsok

A megoldás francia receptjeiből (Löffler A.)

9. ÉVFOLYAM **1934** 3. SZÁM

MÁRCIUS

KORUNK

VILÁGNÉZETI ÉS IRODALMI HAVI SZEMLE

SZERKESZTI

GAÁL GÁBOR

SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL

CLUJ, Calea Marechal Foch No. 13.

CSEHSZLOVAKIÁBAN:

Fábry Zoltán: Stos via Kosice.

JUGOSZLAVIÁBAN:

Putnik Hirlaposztály, Novi Sad

Egyes szám ára: 3.25 Pengő; 100 Lei; 15 Kc.; 25 Dinár; 3 Sch.; 2.5 Sv.-fr.

Előfizetőink b. figyelmébe

Hangsúlyozottan kérjük t. előfizetőinket, hogy előfizetési díjaikat a számlákra tulságosan költéses fizetési-felszólítások kiküldése nélkül, előre fizessék be. Az előfizetési hátralék nemcsak a Korunk kiadóhivatalát hozza nehéz helyzetbe, hanem a felgyűlt nagyobb összeg kifizetése az előfizetőre is súlyosabb terhet jelent.

Kéziratokat csak a portóköltség előzetes beküldése mellett küldünk vissza. — Névtelen levelekre nem válaszolunk. — Kéziratokat nem örzünk meg. — Könyvterjesztéssel nem foglalkozunk. — Könyvmegrendeléseket nem fogadunk el.

Februárban jelenik meg

Fábry Zoltán : KORPARANCS

Ára: Kc. 15.— (külföld: plusz portó)

Előjegyzéseket elfogad: Fábry Zoltán, Stos (via: Kosice) CSR.

A MAI MAGYAR SZOCIÁLPOLITIKA

Irta: SANDOR PÁL (Budapest)

Igaz ugyan, hogy Papan, Hitler alkancellárja egyik budapesti tartózkodása alkalmával úgy nyilatkozott, hogy a német nemzeti szocialistáknak, ami legalább is az antiszemitizmust illeti, a magyarok voltak a mesterei — mely nyilatkozat közlésétől egyébként a magyarországi lapokat „eltanácsolták” — mégis alapjában úgy áll a dolog, hogy inkább az olasz és német fasizmusok adtak elméleti és gyakorlati utmutatást a magyar fasizmusnak, mint fordítva; viszont első-sorban taktikai és tempóbeli különbségeket találhatunk közöttük, nem pedig elvieket, azaz magyar részről szoros alkalmazkodást ahhoz a felfogáshoz, hogy „a fasizmus nem epizód, hanem Európa átalakulásának egyik utja, amelyet minden nemzetnek a maga módján kell megjárnia”. (Dr. Farkas József: Égető problémák, 8. o.) E magamódozások legvilágosabbjai éppen a szociálpolitika területén mutatkoznak, ami avval függ össze, hogy a magyar fasizmus aránylag későn ismerte fel a közvetlen tömegbázis szükségességét és ehelyett a balanszirozás, az egyes érdekesoportok, pártok és osztályok egymás ellen való kijátszásának politikáját folytatta. E „helytelen” politika magyarozatául éppen a magyarországi háború utáni forradalmi mozgalmak szolgálnak, amelyeknek külső hatalom fegyverével való leveletése az uralkodó osztállyal nem láttatta tisztán az osztályerők viszonyát és nem lévén biztos benne, hogy a forradalmi erők tényleg legyűrték-e vagy csak elaléltak, nem tartotta tanácsosnak azonnal átvenni az osztálykommandót. Viszont annál kedvezőbbé vált számára a helyzet később, amikor a kispolgári ellenforradalom aránylag tartós ingadozásai mögött megszervezte uralmát, mert így a finánc-tökediktatura ténylegessége még jó sokáig a kispolgári győzelem eredményeként tűnt fel, — annyival is inkább, mivel az inflációs gazdálkodás melléktermékeként a parasztbirtokok is megszabadultak adósságterheiktől. A magyarországi fasizmus kispolgártenyésztése tehát eredetileg nem program, követelmény volt, mint a hitleri fasizmusnál, hanem az események dialektikája, amelynek tudata csak jóval később érkezett el az uralkodó osztályhoz, akkor, amikor a kispolgár alól kicsuszván a talaj, a tömegbázis ujramegteremtésére azt most már az olasz és német tanulságok alapján a programba is be kellett illeszteni. (L. Gömbös: Nemzeti munkaterv 39., 53. és 57. pontjait).

Ugyancsak a forradalom, illetve az a tény, hogy azt csak külső erő segítségével lehetett levérni, határozta meg a magyar finánc-töke politikáját a munkáskérdésben is: az, hogy a munkásság tudott egész népet magával ragadó, még régi vezéreit is félretoló forradalmat csinálni, tudott még a történelmileg lehető legkedvezőtlenebb helyzetben is hozzáfogni az új társadalom megszervezéséhez, — a finánc-töke számára azt diktálta, hogy csak a forradalmat jelentő munkásmozgalmi szervezkedést, ne pedig minden munkásmozgalmi szervezkedést semmisítsen meg, — eltéktintve attól, hogy egy engedelmes munkásmozgalom a tulságosan hatalomrajutott kispolgári rétegek

sakbantartására és visszaszorítására is alkalmas. Ez a lényege a Bethlen-féle paktumpolitikának, amely a szociáldemokratapártnak biztosította a szervezkedés monopoliumát, ama kötelezettség ellenében, hogy a szociáldemokratapárt bizonyos rétegeket (parasztság, vasutasok, stb.) nem von saját propagandakörébe és nem tér le a finánc-töke által megszabott legalitás útjáról. A magyarországi fasiszmus tehát nem nyult a szervezkedés hypertrófiájának eszközéhez, nem szervezte meg a maga fasiszta munkásmozgalmait, mint az olasz és német fasiszmusok, mert számára önként adódott, mint tömegbázis a kispolgárság, és mint a kispolgárság látszólagos érdekképviselője a munkáspogromok idején nehezen tudta volna feltüntetni magát egyuttal a munkásság képviselőjének is. Ezért teremtett a szociáldemokrácia ujjaélesztésével önmaga és a munkásság között bizonyos distanciát és ezért vált később új feladatává e distanciának a szűkítése, sőt kiküszöbölése.

E distanciából következett az a „szociálpolitika” is, amely a Lex Vass I. és Lex Vass II.-ben, a betegség- és balesetbiztosításban, valamint az öregség, rokkantság és hátramaradottak biztosításában nyerte lényeges kifejezését. Egyes munkáltatói körök annak idején ellenük irányuló, rájuk terhet rakó intézkedésnek tekintették ezeket a törvényeket, melyek szerintük nem állanak arányban az „ország” teherbíróképességével és alkotásának alapmotívuma az a nemzeti hivatalkodás, mely a halbiológiai intézetet, a Collegium Hungaricumokat és a külföldi követségi palotákat hozta létre. Hiába igyekezett a törvények megfogalmazója Kovrig Béla bizonyítani „A magyar szociálpolitika igazát a liberális és szocialista eszmerendszerek küzdelmeiben” (Munkügyi Szemle Kiadványai 8. sz.) és hogy a munkáltatók aggodalmait profitjuk esetleges csökkentését illetőleg eloszlassa, azzal érvelni, hogy „a szociálpolitika nem nyolcórás munkanapot, nem cselédbiztosítást nem gyermekvédelmet, nem lakásügyet jelent, hanem a közösség összetartásának szolgálatán keresztül az ember elvének érvényesítését. A szociálpolitika az anyagi világ erőrendszerével, az anyagsíggal, a materiális érdekelvvel szemben az ellenprincipiumnak, az embernek az érvényesítője” (II. l.), — ama bizonyos munkáltatók nem értették e filozófiai nyelvet; kénytelen volt maga a népjóléti minisztérium felvilágosítással szolgálni, s ezzel leleplezni a „szociálpolitika” lényegét és intencióit, melyeket most már, csak a szociáldemokraták nem, de annál inkább felfogtak a munkáltatók és hasznosítottak is a maguk javára. A népjóléti minisztérium ugyanis beszámolójában (Die soziale Arbeit in Ungarn. Die Tätigkeiten der ungarischen Volkswohlfahrtsregierung) emlékeztetbe idézi, hogy a múlt század derekán a segélypénztárak a munkáltatók iniciatívájából jöttek létre (37. o.) és hogy 1900-ban a kereskedelmi miniszter „a gazdasági élet érdekében szükségesnek látta a munkások baleset elleni kötelező biztosítását megvalósítani, mivel a Kuria egymásután tette felelőssé a munkaadókat üzemi balesetekért és ezen ítéletek alapján olyan magas kártérítési összegeket róttak ki, amelyek teljesítése folytán kisebb vállalatok tönkre is mentek” (39. o.) Az önleplezés során azonban ez a beszámoló még tovább megy. Annak magyarázatára, hogy a Lex Vass II. csak az iparban és kereskedelembe foglalkoztatottakra vonatkozik, a mezőgazdasági munkásokra nem, holott a terheket az össz lakosság viseli, ezt írja: „Az állam nem követ el igazágtalanságot más társadalmi rétegekkel szemben, ha közpénzekből olyan intézményt támogat, amely csak az iparban és kereskedelembe érdekelt lakosság számára létesült. Ép’ ellenkezőleg, köteletségét teljesít, minthogy az ipari osz-

tályon belül olyan válságoktól óv meg, amelyek az összesség szellemét és egészségét veszélyeztethetnék." (54. o.)

Hellernek mindenestre mentségére szolgál, hogy ennek bizonyítására nem akad egyéb érve mint az, hogy ha így volna, „akkor a szocialistáknak ellenezniök kellene a szociálpolitikát“, holott „a szociáldemokrácia programjába felvette a szociálpolitika követeléseit“ (15. o.) — mentségére, mert számára marxizmus és szociáldemokrácia még egy, — de viszont megint csak maga a törvény és annak sorsa cáfolja őt meg legtalálóbban. A Lex Vass I. ugyanis már 1923-ban a nemzetgyűlés elé került, abban az időben, amikor a kispolgári ellenforradalmi rétegek visszaszorítása erélyesen folyt és a fináncotke a szervezett munkásságban keresett támaszt a kispolgárság lázadozása és elégtelenedése ellen. Minthogy azonban ez utóbbi nem bizonyult elég átható erejűnek, illetve az ellenállás könnyen leszerelhető volt, egyszerre nem lett fontos a munkásság „rokonszenvének“ a megnyerése sem. A parlament „másirányu elfoglaltsága“ (Die soziale Arbeit in Ungarn, 42. o.) miatt nem ért rá foglalkozni a tervvel s csak 1927 elején lett egyszerre nagyon sürgössé az ügy, akkor, amikor a részleges konjunktúra nyomán a munkásmozgalom erőteljesebb lett és a paktumpolitika, Alapköbtrány, Ált. Fogy. Szöv. államilag történt szanálása, stb. következményekép' a szociáldemokratapárt és a szakszervezetek a szétbomlás stádiumába jutottak és egymásután alakultak meg és hódították el a munkástömegeket a baloldali szervezetek. (MSZMP).

A Lex Vass I. azonban már mutatja azt is, hogy az uralkodó osztály kezd rájónni a paktumpolitika kétélű voltára: a munkásszervezetek és intézmények csak akkor szolgálnak teljes mértékben és külön alkuk nélkül a polgárságnak, ha azok állami kezekbe kerülnek és az állam szankeiókat is alkalmazhat pozitív értelemben velük szemben. A Lex Vass I. ezért az önkormányzat élére egy az államfő által kinevezett elnököt állított. „Ennek a rendelkezésnek az volt a célja — írja a minisztériumbeli beszámoló (I. m. XX. 43. l.) — hogy az állami felügyelet közvetlenebb és az ügyvitel gyorsabb legyen. A hivatalnokok beállítását elvonták az önkormányzat jogköréből, mivel a hivatalnokokat a népjóléti miniszter, illetve ennek javaslatára az államfő által nevezte ki.“ A munkásbiztosítás autonómiájának elközbásával és állami intézménnyé, azaz a polgárság egyik erőszervezetévé való átalakításával azonban nem fejeződött be a fasizálási processzus, az a folyamat, amelynek során a Munkás biztosítóból Társadalom biztosító lett: az, hogy a befolyó összegeket nem „rendeltetésére“ azaz a beteg munkások gyógyítására, támogatására fordítják, hanem a társadalombiztosítónak, mint az uralkodó osztály lekötelezettjei számára sine cura gyanánt való szolgálásra (a közelmúltban az OTI tisztviselőkarát volt hörtönörökkel, továbbszolgáló katonákkal, a hadügyminisztérium hatáskörébe tartozó alakulatok alkalmazottaival egészítették ki, I. Népszava, 1933. XII. 22.), részben valóságos karhatalmi alakulatokra a munkásság ellen (1932.-ből egy rendelet előírja az OTI tisztviselők revolverekkel való felfegyverezését), mindez a „társadalma-

A „TUDÓSOK ÉS KÖLTŐK NÉPE“ TEGNAP ÉS MA: A *tipcsei* könyvkereskedők birodalmi könyvforgalmi statisztikájából a legutolsó esztendőkre vonatkozólag a következő szembeállításokat lehet megtenni. 1928-ban a német könyvkivitel kitett 284 millió márkát, 1933-ban csak 125-öt. — Az utolsó félv év alatt Németországban 200 különféle szakfolyóirat szüntette be megjelenését. — 1932-ben Németországban 24.000 kötet könyv jelent meg 120 millió példányban, 1933-ban 12.000, 30 millió példányban.

sított" társadalombiztosító, mint az állam kiegészítő része természetéből következik és ha erre vonatkozó sirámok hangzanak el szociáldemokráta részről, az objektíve csak ürügynek tekinthető a lényegtől való elfordulásra. Ugyanez vonatkozik arra is, hogy a járulékokon felül a beteglapért 20 fillért, az orvosságért 30 fillért kell fizetni, amivel tehát a természetbeni szolgáltatásokat a munkás külön megtéríti, sőt az orvosságokat ismerve, azokat még effektíve tul is fizeti. Más elbírálás alá esik azonban az a tény, hogy a kuria nem minősíti sikkasztásnak, illetve semmiféle törvénybeütköző cselekedetnek azt, ha a munkáltató nemcsak a sajátját, de a munkások béréből levont járulékokat sem fizeti meg az OTI-nak, így téve szert gyakran tekintélyes forgótőkére, — továbbá az, hogy a Lex II. előírja, hogy az öregségi biztosítási alapot „a kormány a gazdaságpolitika bizonyos problémáinak a megoldására fordíthatja, melyek a budgetben nincsenek előirányozva” (Die soziale Arbeit in Ungarn, 61. o.), illetve „az alapoknak a produktív gazdaság konszolidálására... annak előmozdítására” (u. o.) kell szolgálnok. S e ponton nem az a fontos, hogy ezek az alapok... eltűntek a betegségi ágazat deficitjének a fedezésére, — hanem az, hogy „törvény szerint” a munkásságnak kell előteremteni részben gazdasági vállalkozások alaptőkéit, részben az uralkodó osztálynak a negyedik rend ellen vívott harcának valóságos hadikölesőneit. A szociálpolitika mint „a bér természetben szolgáltatott része” tehát a polgárságnak jut, — és a fasizmus ebben ott van, hogy ez a bérelvonás, bérleszállítás, bérvisszatartás, sőt eltulajdonítás mint az „osztályharc vívmánya”, mint „szociálpolitika” jelenik meg.

Hasonló folyamatot látunk a szakszervezeti kérdésben is, bár ott a distancia még nem tűnt el annyira, mint az OTI kérdésben. A magyarországi ellenforradalom kezdettől fogva megkülönböztetett tisztelettel bánt a szakszervezetekkel, mert ez az ellenforradalom nem a munkásság hypertrofikussá fejlesztett szervezkedésében látta meg a jelentőségét, mint az olasz és német, hanem a szakszervezetekben úgy, ahogy azokat előtalálta. A szakszervezetek szerepe negatív irányban, a munkásság letartását, a kollektív szerződéses jogi szankcióját illetőleg általában véve ki is elégítette. — pozitív irányban, a munkásság érdekképviseletére vonatkozólag azonban annál kevésbé. Az ellenforradalom volt minisztere és ma is aktív politikusa, Ereky Károly, midőn legújabb könyvében (Az emberi együttélés feltételei) felállítja tételét, hogy „a munkás-szakszervezetek és kartellek azok az intézmények, amelyekre az új társadalmi rend fel fog épülni” (71. o.), ugyanakkor kénytelen megállapítani azt is, hogy „amíg a kartelleket maga a kapitalizmus hozta létre és fejleszti továbbra is, addig a munkások szakszervezetei nem mutatkoztak alkalmasnak arra, hogy a szociális problémákat önmaguk erejéből előbbre vigyék.” Szerinte „a normális társadalmi fejlődés érdekében az lett volna az emberiség szerencséje, ha a szakszervezetek a kollektív szerződésekben állandóan tudták volna biztosítani a munkabérek olyan arányos emelését, hogy a termelés és a fogyasztás egyensúlyban maradhatott volna.” (78. o.) ... Csakhogy: „a szakszervezetek lemaradtak és nem tudták történelmi hivatásukat teljesíteni, minek következtében most, ha meg akarjuk akadályozni a társadalmi rend összeomlását, akkor nem marad más hátra, mint hogy az állam teremtsen meg törvényhozás útján a fogyasztás és termelés egyensúlyát.”

A hatalmi program tehát adva van. Gömbös „nemzeti munkaterve” azonban erre vonatkozólag inkább csak negatívumokat tartalmaz, azt, hogy „minden egyesületnek és gyűlekezetnek közvetlenül vagy

közvetve a nemzeti erők meghatározását kell szolgálnia" (8. pont), viszont kérdés, hogy a szakszervezeteket azon „társadalmi egyesületek" közé sorolja-e, amelyek „összevonását" szükségesnek tartja (10. pont), vagy mint „érdekképviselőnek" „a többi érdekképviselővel való összhangzatos együttműködésével kívánja előmozdítani az egyes termelési ágak egysúlyát" (42. pont.) A magyarországi fasizmus a szakszervezeteket illetőleg nemcsak a tervben, hanem a valóságban is válaszuton áll: beépítse-e az állami apparátusba a szakszervezeteket, úgy amint vannak, vagy összetörje őket, hogy azután egész újakat teremtsen. A hitlerizmus győzelme előtt, az angol és német szakszervezetek államfenntartó szerepe folytán ez a kérdés nem állott oly tisztán a magyarországi fasizmus előtt és a dancia politikáját tartotta a legcélravezetőbbnek, egyes alkalmi állami funkciókat ruházván csupán a szakszervezetekre, mint pl. az állami karácsonyi segélyek szétosztását a munkanélküliek közt. S bár a németországi események azt látszanak a magyarországi fasizmus számára bizonyítani, hogy a forradalmi erők fékentartására nem egyedül a szociáldemokrácia hivatott, mégis e „tanulság" levonására csak bizonytalan lépések történtek, mint pl. a kísérlet a gyermekbarátszövetség állami tanerőkkel való megspékelésére, vagy Gömbös felszólítása az „idegenfajú" párt- és szakszervezeti vezérekhez, hogy „csomagoljanak", ami szintén azt mutatja, hogy inkább szeretné a dancia megszüntetését az OTI mintájára, azaz a „békés" átfejlődést a munkásszervezetek államosítására az „idegen elemektől való megtisztítás", a munkaterv említett 8. pontja értelmében a nemzetközi elvtől való elfordulás.

De hogy ily aránylag könnyűnek felfogott helyzetben Gömbös miért nem igyekszik tabula rasat teremteni, miért elégszik meg azzal, hogy „az érdekképviselők szerves, okszerű kiépítését szorgalmazza" (42. pont), úgy látszik külpolitikai okokra vezethető vissza. Mint ahogy az osztrák szociáldemokrata párt annak köszönheti mai látszatát, hogy a francia imperializmus politikai orientációját követi s így külpolitikai támaszt nyer közvetlenül a kisententeben, — ugyanúgy kényszerül a magyar külpolitika a maga „szabadkéz" politikájával, amely ugyan kétségtelen és aktív szimpátiákat foglal magában az olasz és német orientációval szemben, de gazdasági és egyéb e helyt kifejtésre nem alkalmas okokból nem képes minden ajtót bezárni a „nyugati demokratikus" hatalmak irányában sem. Ebből következőleg nem áll a nyílt fasizmus álláspontján, hanem ép' ellenkezőleg, igyekszik a nem-fasizmus látszatát kelteni s ez részben sikerül is neki. Alparlamentarizmusával, állandéki fasiszta pártok (u. n. „pincepártok", mint Magyar Fasiszta Párt, Magyar Nemzeti Párt, Nyilaskeresztesek Pártja, stb.) kreálásával melyek „programjai" egyébként semmiben sem különböznek a Gömbös-féle hivatalos programtól, — a kispolgárság széles rétegét téveszti meg, ugyannyira, hogy pl. a demokrata Gárdos Dezső „Meggyszűnik-e egyszer a szegénység" c. könyvében Magyarországot nemhogy a „nyílt diktatúrák", hanem még a „burkolt diktatúrák" kategóriájába sem sorozza, hanem, mivel „a parlamentáris demokráciát" még ő maga is kissé túlzottnak találja, ezért egyesegyedül Magyarországot számára kreál egy új kategóriát „parlamentáris konzervatívizmus" elnevezéssel. (I. m. 6. o.) A szociáldemokrácia is, különösen a II. Internationale párisi kongresszusa óta, mely formáliter kimondotta,

Ne kölcsönözze ki olvasásra senkinek se a Korunkat, hanem fizetessen elő rá!

hogy a szociáldemokrácia taktikája csak a demokratikus országokban a demokrácia fegyvere, fasiszta, diktatorikus országokban ellenben az erőszak, — igen gondosan óvakodik attól, hogy kétségbevonja a Gömbös-rendszer demokratikus jellegét, mert hiszen akkor legalább elméletben fel kellene adnia demokratikus illúzióit és legalább is propagálnia kellene a megváltozott taktikát.

Hogy pedig a válaszutra került magyarországi fasiszmus meg is marad ezen a választaton, és a felemáság lassanként meghatározó jegye lesz ennek a rendszernek, az még a fentiekben kívül arra is visszavezethető, hogy az eddigi tapasztalatok szerint a fasiszta demagógia eszközei, melyek Magyarországon Papen tanúsága szerint is évtizedes multra tekintenek vissza, a használatban elkoptak és nem bizonyulnak alkalmas eszközöknek az erősen megszükülött tömegbázis kiszélesítésére. A fasiszta demagógiának új kiadása a „nemzeti munkaterv“ 96 pontja, melyeket „új stílusban“, szinpadi külsőségek közt hoztak nyilvánosságra, nem keltette a remélt hatást és az eredmény erősen alattamaradt a hozzáfűzött várakozásoknak. Hiába próbál Gömbös újabb és újabb pontokkal jönni (a TESZ munkahét ünnepén, a Nemzeti Egység Pártja fővárosi „zászlóbontásán“, stb.), — és hiába panaszkodik, hogy az emberek nem tanúsítanak kellő érdeklődést a „nemzet jövője“, a „történelmi idők“, a „nagy események“ iránt, hanem továbbra is kis egyéni érdekeiket őrzik és apró-cseprő fájdalomokkal törődnek, — a feladat, amelyre vállalkozott, nem találhat megoldást. A feladat ugyanis abban áll, hogy a fináncdiktatura a tömegek előtt mint az osztályellentéteket megszüntető, a nemzet mint homogén egység érdekeit szolgáló politikai rendszer jelenjék meg. Ezzel azonban Gömbös feloldhatatlan circulus vitiosusba kerül: mert egyfelől, mint egyik híve Stolte Sós Lénárd írja: „a magyar nacionalizmus vezére csak akkor vihetné győzelemre a dolgozó népösszesség érdekeit szolgáló progresszív nacionalista politikát, ha a hatalom birtokában megszervezné a magyar nacionalizmus mozgalmi tömegerejét“. (1919—1933. Az üzérpolitika gazdasági esődje, 130. o.) — viszont „a vezérkari stílusban felfektetett párttérképek, a hatalmas kartotékrendszer nem indítja meg az emberek lelkesedését, a nép nem jól megtervezett választást, hanem tervszerű gazdasági reformokat vár, melyek munkát és kenyeret biztosítanak minden munkára kész magyarnak“ (u. o. 131. o.) — Csakhogy: éppen azért kell az „új stílus“, a „nemzeti munkaterv“ elandalítóan szándékoltt zenéje, mivel a fináncetőke profitja biztosítása érdekében éppen ezeket nem nyújthatja. Viszont pedig a magyarországi tömegek már értik, hogy a munkaterv 7. pontja pl. az egyéni szabadság elvének érvényesülésére vonatkozólag, mely „a munkaviszony szabályozása tekintetében is irányadó“, a sztrájkjog elkobzását és a munkásságnak a kiszolgáltatottságát akarja kodifikálni, — hogy a 32. pont, amely kimondja, hogy a „nemzet érdekeihez alkalmazkodó termelő munka számára annak bármely módon történő megakadályozásával szemben hatályos jogvédelmet fogunk biztosítani“, hadüzenet a munkásság osztályharcának, mely gazdasági küzdelmeiben is az állammal imigyen teljesen összefonódott fináncetőke-erőszakszervezeteinek összességével találja szemben magát; hogy a 36. pont szerinti „termelő politikának vezető gondolata, hogy a termelést minél olcsóbbá tegyük“ — a bérek további letörésére irányuló offenzívát jelenti és hogy a 45. pont, mely szerint a „munkanélkülieket csak munka ellenében támogatjuk“, egyértelmű a hirhedtté vált „munkanélküli segély nincs“ kategorikus imperativusával. Elyen perspektívák mellett hiába igyekszik programjába illeszteni a magyaror-

szági szociáldemokrata párt szálló igéjét „a kapitalista termelés káros kinövéseinek erős igyekezettel való lenyészésére“ (34. pont) vonatkozólag, — ez a Gömbös-szociáldemokrata egységfront nem képes a fasiszta diktatura számára elengedhetlenül szükséges tömegbázis megteremtésére. S úgy látszik, Stolte busuló magyar pózában fején találja a szöveget, amikor azt írja, hogy „az a veszély fenyeget, hogy az új stílus akarva nem akarva azt a szerepet játssza a magyar nacionalizmus életében, mint amelyet a szociáldemokrácia töltött be a szocializmus történelmében.“ (133. o.) Mindkettő szociálpolitikát, új életformát, az emberiség jobb jövőjét hirdeti és igéri és mindkettő a fináncitőke uralmát támasztja alá. A faszizmus és szociálfaszizmus eme dialektikus egységének ellenére, a tömegbázis ujjaalkotásának lehetetlensége révén így Magyarországon már nemcsak a kapitalizmus van válságban, hanem a válság hatásainak lefékezésére létrehozott fasiszta rendszer is, amiből — bár a mai „feltétlen fásultság, közönbösség, — az egymást követő olykor egymást keresztező mozgalmak“tól (Weis István: A mai magyar társadalom, 228. o.) az aktív szervezett ellenállásig még hosszú az út — ismét tanulságot meríthetnek, ha nem is ugyan Papenék, de a német és olasz elnyomott osztályok.

T É L A G Y E P S O R O N

Írta: VERES PÉTER (Balmazújváros)

A Gyepsor előtt magas hóhegyek vannak. Az északi szél ide sodorta az ablakok alá. Kissé kijebb hányták a fák tövéig, de aztán megint esett, megint elhányták, majd jött a pustolás és felszerelte az ablakokkal szembe, amelyek különben se valami magasan vannak. A jövő-menők belől járnak közvetlen az ablakok alatt. A szekér úton pipiskék sápitoznak: „két szűrt vigy, két szűrt vigy“ mondja az egyik. „Egyre se telik, egyre se telik“ felel a másik. Ha szekér vagy szánka jön, felugrálnek a hóbuckák tetejére és onnan sápitoznak. Akár be is nézhetnének az ablakokon, ha nem volnának befagyva. De be vannak s nemesak úgy finoman jégvirágozva mint az uri ablakok, hanem keményen, vastagon dérrrel-jéggel béleltek. A belül mindig olvadó vizet kék rongyokba csavart szalmacsóvák fogják fel, hogy ne folyjon le a falra.

A szekérút közepén libák ülnek. Tüzespiros lábukat, hogy ne fázzon maguk alá huzzák. Ha valami lóganéj elpotyog odarohannak, nagy ricsajt, veszekedést csinálnak rajta s amikor kiszedték belőle, ami érték volt, újra leülnek.

A mező egy végtelen sivatag. Éles kis északi szél hordja a porhavat, fehéres szürke füst ül a föld felett a porzó hóból. Itt-ott egyegy kutágas feketéllik a reménytelenül egyhangú tájban. A kunyhók és tanyák azonban már nem látszanak, elnyelte őket a fehér homály.

A csürhe azért kimegy. A szegény malacok ott kornyicsolnak a bokáig érő hóban. Sem lefeküdni, sem megállni, sem legelni nem tudnak. Topognak, szaladgálnak, turkálják a havat, némelyik rág is egy kis hóval kevert fagyos fűvet, közben pedig meg-megkísérlik, hogy nem lehetne-e megcsalni a kanászt és hazaszaladni a jó meleg ólba. Ám ez nem igen sikerül, mert a kondás éber, a puli utól éri s azonkívül, hogy valóságosan lefogja és összeharapdálja a bőrét — a szájában maradt szőrrel soká veszködik a kutya míg ki bírja köpni

— még a kondás is odasujt a karikással, ahol — mint mondani szokták — a bolha buvik s a szegény malac keserves fájdalmában a hóba dörzsöli a farát.

A csürhe nyomán gömbölyű ganéjgolyók feketednek. Némelyiket élelmes öreg kocák szétdurják s ha valami ennivaló van még benne, kieszik, de azért marad a varjuknak is, amelyek tisztos távolból, ép hogy az ostor vagy a göröngy ne érje el őket, követik a nyáját.

Ezt kihasználják Dankó Pistáék és tört, vasból való, kétfele nyíló patkányfogó tört helyeznek el a hóba. Csalétkül disznóganéjt tesznek, ami jobb, mint a tengeri, mert tapasztalt öreg varjuk tudják már, hogy nem létezik az csak úgy, hogy a hó tetején egész cső tengerik teremjenek és nem mennek lépre. Az ügyesen elhelyezett disznóganéj azonban még őket is megtéveszti és néha sikerül egyet-egyet fogni. S a varjunak, ezt tudja minden szegény ember, kitűnő husa van, csak jól meg kell főzni és erősebb leve, mint a tyuknak vagy akár a fogolynak, ha nem tulsok lében főzik. A csőrét persze el kell dobni, mert az ganéjos, redves, undorító ránézni, kivált ha öreg.

A Dankóék háza is alig látszik ki a hóból. De van még a padlás is. A lyukakon besutult és takaros kis fuvások vannak a lyukak irányában. Pár zsák csöves tengeri és egy kis nyáron szedett árva-ganéj van még fenn, de nem látszik ki a hóból. Az udvaron viszont nincs már semmi. Hátul egy kis dombocska behordva hóval. Itt volt a szalma, de már elfogyott. Az van meg belőle, amit az őszi esők trágyává áztattak. Majd ha a márciusi szelek megfujják fel lehet fűteni, de addig hiába minden erőlködés.

Hideg van pedig. 10—25 fok között váltakozik. A reggeli órákban napfeljötté előtt, amikor az északi szél a pusztáról megindul még talán többre is felmenne itt Gyepsor-Szibériában, ahogy a falubeliek elnevezik, ha ugyan volna valakinek időmérője. Erre azonban ismeretlen szerszám ez, ellenben a reumás és fagyott lábak, vállak, derekak nagyon jól helyettesítik ezt a műszert, mert mindig megmondják előre, hogy hideg lesz-e vagy esés. Aminek ugyan kicsi haszna van, mert ha hideg van fázunk, ha esés van ázunk, de mégis elégedett az ember, ha bevált a jóslás.

Dankó most itthon van. Az őszen hazakerült a sommásságból azóta nincs semmi dolga. Amikor beállott a fagy, jeget vágott a zsidók jégvermeibe, de aztán hogy tartós lett a tél, megteltek a vermek és ennek is vége lett. Különben is a gödröket úgy behordta a hó, hogy azt se lehetne csinálni. A jövő hétre ígérték hogy az uraságnál körvadászát lesz, ha csak oda be nem fér. Egy kevés búza még van a nyári keresetből, tengeri is a vagyon-váltáság földről, amely felébe volt adva s amelyért adót és árendát még sohse fizettek. Cukorrépat szedtek az őszen az utakon meg a répaföldeken, krumplit meg a jégvágásból vett egy vékát. Ennivaló hát volna, csak pénz nincs és főleg tüzevaló nincs.

Hajnali két óraker már fenn van. Hozzászokott, hogy a jószághoz ilyenkor kell felkelni. De amugyis se tüzevaló, se petróleum, hát hamar le szoktak bujni este. Három kisebb gyerek a vackon, kettő a sutban, egy az anyja lábánál az ágyon, egy meg már, a legnagyobb fiú odavan ingyencselédnek, kosztért és ruháért. Így el van helyezve az egész család.

A dunna kikopott öreg készség. Huzat nincs rajta, csak tokban van. A pehelyt tavaly télen, miután már az összes párnát eladta, — egy maradt meg a fejük alatt, az is azért mert tyuktoll van benne és nem kellett ingyen se a zsidónak — meglopta belőle és a nyáron nem

tudta visszapótolni. Kevés van hát benne s az is nedves, galuskás. Dankóné talán tüdőcsúcshurutot vagy tüdővéaszt hurcol magában, éjjelente izzad, ettől is, de meg ha Dankó felkél a nagyujjast le kell venni a gyerekekről és a dunnát rájuk tenni, ilyenkor megesik, hogy összepisálják, mert a napközbe meztláb járkáló gyerekek nem bírják tartani a vizeletet. Összefolyik hát benne a nedves pehely és éjszaka sokat bajolnak vele, hogy egyenletesen osszák el.

Dankó mondom felébred. A kezével végighuz a nedves dunna te-tején, a falfelől olyan dermedt mintha fagyos volna. Morog magában valamit, de azt csak az Isten értené, az is csak akkor, ha jól odugyfelne. Fehér, illetve piszkos fehér sapkáját feltolja mert nagyon átszivalkodott és megnyult a nedvességtől és a fülére sünyölődött. Sapkában hál ugyanis részint a hideg miatt, de részint megszokásból is. Az ágy előtt egy rozoga szék, azon van a gunyája, az asszonyét felhajtja az ágy végére és a kisujjassa zsebéből előkeresi a pipát, azután meg az öngyujtót. A pipát megszortyogtatja, bagó van benne, de benne hagyja. Az öngyujtóval csiholni próbál. De nagyon eljárta a nedvesség azt is, nem akar gyulladni. Végül a kerekét az ágydeszkához nyomja erősen, keményen, hogy a festék leduródik a deszkáról és lángralobban a gyujtó. Rágyujt, de a bagó nem akar égni. Dohánya meg most nincs, talán már nem is lesz, amíg nyulhajtani nem megy. Legfeljebb, ha itt-ott megkínálja valaki egy pipa dohánnal.

Egy darabig így kinlódik, de mert nem akar égni, kiveri a bagót, összegyüri és beteszi. Dankóné közben felébred és veszekedik, de ő nem veszi tudomásul. Szívja a bagót és nagyot köp. Azután hanyatt fekszik és hallgat. Mindig így szokott. Hallgat és nyilván gondolkodik. Hogy mit azt megint az Isten tudná, ha kíváncsi volna rá. De az Isten úgy látszik nem kíváncsi, másnak meg Dankó nem nyilatkozik. Itt-ott ha dolgozik és jobb kedve van, a komái és társai közt elereszt egy-két szót, amelynek íze és súlya van és amin röhögni lehet, de ez ritka eset. Nem szokott panaszkodni, keseregni, sírálni, mint némelyek, különösen a gazdagok, akik szégyellik, hogy érdemtelenül jó soruk van, mások meg éheznek.

Igy hallgat hajnalonként, órák hosszágig. A szoba sűrű, gőzös levegőjében csak a pipája parázslík. A szürke füst felvegyülve a párával sugárban áramlik a padlás felé, ahol eloszlik a dermedt fekete levegőben. A pernye igaz a dunnára hull és Sári, már ha nem is tisztasági szempontból — az ilyen kicsinyességeken rég tul van — hanem megszokásból dörmög. Ha nincs dohánya, bagózik és az ágy elé néha nagyokat köp — nem sűrűn mint a kocabagósok; rendes ember lenyeli a nyálat — és ilyenkor meg ezért veszekszik az asszony. Persze megint nem egészségi szempontból, az ilyen uri nyavalyák erre már ismeretlenek, hanem mert kellemetlen ha az ember csuszkál a ház földjén, amely amugy is nedves, annyira, hogy ha az ember sokáig ül a széken, a széklábak belesüllyednek a földbe.

Igy telik az idő addig, amig az ólomszínű ablakokon nem dereng a hajnal. Ekkor felkelnek. Dankó felöltözik és kimegy, ha van hó elhánnya, ha nincs járkál a házba. Dankóné meg felhuzza a rossz cugos cipőjét — nincs más lábbelije, ha a piacra vagy más fontosabb helyre megy, az ura eszmáját huzza fel, addig Dankó egy ócska bakancsban topog — és kimegy a pitarba fűteni. Dankó hozott tegnap egy hát garnácsot, avval fűt. Az este berakott belőle gyujtásnak száradni a kemencébe, egy kicsit megszikkadt ugyan, de nem száraz. Száraznak látszott, pedig csak fagyos volt, a kemencében kiolvadt, most olyan szívós, kötelet lehetne belőle csavarni. Atkózódik, mert nem ég csak

füstöl. Tele az egész pitar füsttel, lépten-nyomon ki kell nyitni az ajtót, hogy kieressze. Ilyenkor az udvarról a tiszta hideg levegő rohamosan áramlik a sűrű szénsavas levegő helyére és Dankónén végigszalad a hideg. Köhög és átkozódik. A ház is tele megy füsttel mert a kemence is hasadt, az ajtó sem jól zár. Megesik, hogy a gyerekek kiszaladnak pisálni vagy a kemence elé bámészkodni és melegedni, ilyenkor meg éppen beömlik a füst. A kilens még most is le van törve. Igaz, felkötötte Dankó egy dróttal, de úgy, hogy csak belülről lehet kinyitni, ha kiemelik a reteszt. Kívülről kopogtatni és rimázkodni kell. A gyerekek sokat is inceskednek egymással, ha valamelyik kimegy, a többi nem nyit neki ajtót, hadd dideregjen odakinn. Dankó különben azért nem is csinálja másképp a zárat, hogy ne esőtessenek mindig, mert beeresztik a hideget.

Végre sikerül égésre kapatni a garnácsot és Dankóné bemegy. A kemence tetején van a görhé egy nagy kaszrolyban. Még az este megöntötte melegvízzel, mert úgy édesebb. A tengeriliszt erjedésnek indul a melegvíztől és reggelre épp abban az állapotban van, amikor az édesség már feloldódott, de még nem savanyodik.

Két nagy verdetű öreg tepsit hoz be és formálgatja a görhét. Ez valamikor, boldogabb időkben, amikor még a málét kíváncsiságból és takarékoságból, nem pedig halálos muszájból ették, úgy történt, hogy mellette volt az asszonyoknak egy csupor kiolvasztott zsír, a tepsit is megkenté, azonkívül, ahogy formálgatta, hönörgötte a görhét, a kezét mindig belemártotta, hogy ne ragadjon és takarosabb, kerekkebb legyen. De neki a keze alatt nincs semmi, csak egyszerűen vesz egy marékka, valahogyan meggömbölyíti és teszi a tepsibe sorba. Be is ragad a keze vastagon, úgy, hogy Dankónak kell kimenni, a kemencébe dugni. De Dankó nem veszekszik a kemencével sem. Áll előtte, nézi, hogy füstöl, néha megpiszkálja és hallgat.

A gyerekek felébredtek. Különben felébrednek éjszaka is sokszor, mert a dirib-darab rongyokat, amikkel takaróznak, le-te rugják és ilyenkor arra ébrednek, hogy megdermedt a lábuk, vagy a hideg fal — a sarkokban a padlónál még deres is — süti a hátuk. Most már zsidongnak és veszekednek. Mindenféle ügyeik vannak egymással, csereüzletek meg csufolódásokért való bosszuállás, s az ilyesmit akkor lehet elintézni, ha nincs benn az apjuk. Az anyjuk háába kiabál, nem adnak rá semmit. Különben most ugys tésztás a keze a görhé göngyölitéstől, hát nem tud verekedni. Sanyi csufolja Sárít: „Sári sarkokra...“ az meg visszamondja: „Sándor kenyérhajért táncol...“ A hároméves nyafog: „Anyám! anyám! anyám!“ de mindig hangosabban és magasabban, mert az anyja oda se hallgat. Végül mikor már nem tűrheti odaszól: „Mi az anyád... akarsz?“ — „Aggyik kenyirt“ — „Majd adok, a fene ha kieszi a bélvd, majd adok csak várjál!... nem látod mit csinálók?...“ Eöske okoskodva esitítja: „Alszik még a kenyér, te bolond... ugyi anyám alszik?“

Végre valahogyan elkojtolt a kemencében a garnács. Dankó bemegy a házba. Sári meg kimegy és berakja a görhét. Néhány cukor-répat is belök a tűz mellé, ámbár nem valószínű, hogy megsüljön, mert a répának nagy sülés kell. Mindegy, majd beteszi holnap megint. Különben is csak akkor jó, ha egészen pirosra, malátásra sül, mert fehéren utálatos émelygős íze van. Így a pernyébe mindig szokott maradni itt-ott egy félgégett darab és Pista ki-kiugrik, látvizsgálni a pernyét, amit az anyja egy rossz kosárban félretett, hogy nincsen-e benne. Ilyenkor ha jól meghült olyan finom a hegye, mint a jó égett-maláta cukor.

Kisült a görhe. Egy rossz lemeztálban megmosdik Dankó — lavór nincs — és a nagyobb gyerekek közül is, amelyik el nem felejtí. Az iskolásoknak muszáj volna, dehát mióta nagyon hideg van nem járnak, mert nincs ruhájuk. A kisebbek csak olyankor szoktak, ha az anyjuk erőszakkal megmosdatja őket. De erre ritkán kerül sor, mert reggeliben sohse ér rá, ha meg már ettek, ugyanis mindegy.

A görhe bizony rosszul sült meg. Gyengén fült be a kemence. A jobban sülteket kiválogatja és a tepsi sarkába rakja az apjok elé, a többit meg gyors egymásutánban osztogatja a gyerekek között. Pistának van egy rossz bicskája, ahogy az anyja leteszi a tepsit nekiáll felkaparni, felfeszegetni a leragadt, leégett málét. Ez nagyon finom, édes mint a cukor és jó égett-ropogós. A többi az anyjának rimánkodik: „anyám nízze mán, Pista kieszi a ropogóst.“ (Egyhangú étrendükben az ilyen dolgok jelentik a változatosságot, a csemegét.) Most mindjárt veszekedés lenne, de Dankó közbelép: — „Az anyád kutya uristenit“ és arra néz az ajtó fele, ahol a beretvafenő szíjj, egy kiöregedett, redves nadrágszíjj lóg a szegen és mindjárt rend van. Csak fojtott suttogással egyeznek és gyilkos szemeket vetnek egymásra osztzkodás közben.

Megették, jóllaktak. Na persze úgy ahogy. Ha próbára tennék őket, hogy mennyi kolbászt, gyümölcsöt és süteményt bírának megenni, hát akkor derülne ki, hogy mennyire laktak jól. Mindenesetre máleból elég. Estefelég kibírják vele. Igaz, Dankóné eltett egy párat észrevétlenül, hogy déltájban, ha a kicsik megeheznek, tudjon nekik valamit lökni, mert a kenyér szűken van és drága.

Most aztán Dankó felkészül és megy. Van egy avult birkabőr-mellénye, amelyet igaz a moly már megrágott, helyenként a szőrt is ledurta, lyukak is vannak rajta, de jó a birkabőrnek a darabja is. Csak az a baj ebben a bőrfélében, hogy mindig összefeje megy. Ez is már annyira össze van zsugorodva, hogy csak a hátát takarja, a dereka annál jobban fázik, ha besüvit az ujjas alatt a szél. Ugy néz ki mikor felveszi, mintha pupos volna. A sapkát lehuzza a fülére, van egy pár egyujju kesztyűje, az asszony varrta ócska nadrágszár-ból, a gyerekek valahonnan házinyulbőrt csereberéltek avval meg kibélelte. Igaz, hull a szőre, de egészen jó. Csak az a baja hogy hamar elázik és hamar nyövik, nem győzi foltozni. Már olyan vastag, alig lehet vele fogni. Hóna alá csapja a szárvágot, derekára hurkolja a karikáskötelet és megy ki a határba tűzrevalóért.

Hajdan ez is könnyebben ment. Esténként, de akár nappalónként mentek az uradalom, a zsidó nagybérnök szalmájához és hozták, de ma már nem lehet. Bezárják az embert, de az még hagyján, de megverik a csendőrök és meghurcolják, úgy hogy arról koldul. Sőt az is megeshetik, hogy a csószök lelövik mint a kutyát és gyepsoni mondas szerint „ráfogják, hogy úgy született“. Nincs más lehetőség mint bejárni a határt és ahol katlan kóró, számartövis, cigényparéj, sósparéj, cigánymogyoró, csudafa és más ilyen kemény száraz kóró található, azokat kell felszedni. A laposokban farkasfog, sás, káka, nád, gyékénycsömöt, az árapartokon és dülőkön meg licium és akác-cserjét lehet szedgetni. Néha persze a szántóföldekre is bemerészke-dik. Itt-ott a sokatölelő gazdáknak van valami künmaradt és tönkrement takarmánycsömő, sőt lábon álló tengeri csutka is, abból is rak hozzá, hogy hamarabb teljen. De ezt csak igen óvatosan, mert csupa irigységből feljelentenek. Garnácsot azonban mindig szedni kell, nemcsak azért, hogy a csószök előtt igazolja, hogy mért járja a határt, hanem azért is, mert van otthon a kemence mellett egy kis berakott

konyha, tulajdonképpen katlan, amelyiken egy egylyuku kályhalap van, ezen szoktak főzni és abba nem ég meg csak a jó száraz kóró. A szamártóvis kórója pl. olyan kemény mint a galy.

A nap feljött ugyan, de csak megmutatta magát, szürke vékony fellegek másznak rá és elveszik az izét. Kegyetlenül éles-hegyes kis szél csap észak felől. A hó most még áll, mert az éjjel a szél elállt és odafagyott, de tizóra tájban, ahogy erősödik megindul megint. S ha egy helyen megkezdte, a mozgó hópor feldörzsöli mindenütt s nemsokára már füstöl az egész határ. A gyepi jegeken vigan siklik a hópor, a partokon meg rakodik, majd onnan is bomlik és megy tovább. Élvezet volna nézni, de Dankó nem igen törődik vele. Azon töpreng, hogy merre menjen. Ha szélnek megy messze kell menni és sokáig kell keresgélni, ha szél alá megy meg nehéz lesz visszajönni. Csak ez a két irány lehetséges, mert oldalt nem lehet ilyen tehérral menni. Lecsavarja a szél az ember hátáról, vagy tengelyen fordítja, de menni nem engedi.

Mégis délnek megy. A lapospartján egy darab vágatlan esutka, a dülön garnács, abból hamar megrakodik és siet vissza, mert pustolás lesz. Nagyon nyugtalankodott az este a fagyos lába, viszkedett-zsiborgott, az éjszaka meg fehérgulyával álmódott, az havat jelent. A fellegek különben is alólról, délnyugatról tolnak a napra, aminek nem lesz jó vége, mert a szél erősödik és hóvihar lesz.

Nemsokára eltűnik a pustolásban. Dankóné, ahogy utánna néz már csak halvány körvonalait látja.

Otthon pedig folytatódik az élet: a játék és verekedés. Pista kirakta a tört a csürhe után, ámbár összefagyva érkezett vissza. Most már egy páran mindig az ablakot lesik, hogy nem fogott-e a tör. Az ablakon ugyan nem igen lehetne kilátni, de segítenek rajta. Felváltva ráhukolnak és a lehelletükkel olvasztanak annyi rést, hogy éppen szemmel tarthassák a tört. Mindig itt vannak egész nap, ha az apjuk nincs itthon, mert a törön kívül még más látnivaló is van. Az árok a gyepszelen kicsapott sík víz volt egy jó darabon, most jó korcsolyázó, szánkázó hely, a fiúk, akiknek csizmájuk van egész nap ott játszanak, ha nincs tulságos hideg. Nekik nincs csizmájuk, hát csak az ablakon lesik, hogy ki milyen hosszan „huzott”. El-elfáradnak úgy itt, hogy az orrukból a velő a szájukig nyulik, de mindegy. Letörlik a kezükfejjével, vagy az ujjas ujjával, a kicsik meg beszívják és nézelednek tovább. Lehetnek este meg reggel a sutban, mert ez az ő világuk: a sut és a lóca az ablaknál. Néha az anyjuk feláll a kemence mellől, ahol foltozni, vagy ha valamelyik szomszédasszony ott van, beszélgetni szokott és visszazavarja őket, de rövid idő múlva megint visszaszívárognak. Pistának különben ügyelni kell a törre, mert ha a csürhe vissza talál térülni, valamelyik disznó beelép a törbe, ami nem a disznónak lesz nagyobb baj, hanem a törnek, illetve Pistának, mert a kondásbojtárok elkobozzák s ingyen nem adják vissza. De össze is törhetik s ez sem kisebb baj, mert a kovács pénzért dolgozik, de hol lenne Pistának pénze. Jó pedig a varjuhus, a mult héten is fogtak, de meg a vadászat se semmi. Hiszen az urak nem a husért, csak passzióból vadásznak. S miért lenne Pista értelmesebb, mint az urak?

Az anyujuk hiába veszekedik, hogy kitörlik az ablak, nem hallgatnak rá. Pedig a lyuk igen kicsi s lökdösödni kell annak, aki ki akar nézni. Addig folyik ez így, hogy az ablakkarika, amelyiken a rés van, s amelyik egyébként is hasadt, csakugyan kiesik. Megriadva futnak a sutba, ki tud leghátulra bujni, hogy ne érje az ütés és egymással utalnak. Könnyörtelenül kikap az egész.

Csinál egy kis rozslisztből csirizt és beragasztja a rést egy darab ronggyal — a papir nem jó, mert elázik — vannak már rajta ilyen foltok, hát ugyis mindegy.

Már elmúlt dél, a gyerekeknek oda kellett adni a maradék görhét, de Dankó még nem jött.

A hó most már esik is, hordja is, alig látni pár száz méternyire. A csürhe is hazament s a fehér sivatagon csak a csürheket ágasa feketedik.

Azon gondolkozik, hogy mit kellene főzni, hogy mire hazajön egy kis meleg levest ehessen. Lebbencset nem főzhet. Van ugyan egy kis tésztája, de tojásatlan, ki tudja mikor ér haza, moslékká ázik. A krumpli megmered, egyéb meg nincs. Van ugyan egy kevés köleskása. Dankó hozta a sommásságból, kimaradt a komencióból, de ahhoz rántás kellene. És Dankóné már sokat próbált, de nem volt se fogoly, se rabszakács, hogy megtanulta volna, hogy kell rántást csinálni zsír nélkül. Különben is egye meg a fene azt a kását, ha még egy csepp paprikás zsír se jut rá. Van egy csepp zsírja, még a jégvágásból vette, de hát azt be kellene osztani, pergeltlevest háromszor is főzhetne abból, amit rántásnak odatesz. Mindegy, ahogyan vadul és telik az idő és aggódni kezd, azonképpen teszi félre a spórolási szempontot és csakugyan rántást csinál.

Kínos volt a főzés, nem égett a ganéj, behordta a hó, kóró meg kevés volt már, de mégis már megfőzött és Dankó még se jött.

Aggódni kezd. A téli délután mindjárt eltelik, vajjon mi lesz vele, ha rá talál setétedni. Elmenne elébe és hátul segítene tolni, mint ahogy szélbe a hótolókat szokták, de még azt se tudja merre menjen. A hidegtől nem fél, bár hiszen megfagyna vékony rongyaiban, de az aggodalom félretételné vele a fázást. Csak tudná, hogy merre menjen. Jobb időkben ő is szokott tüzelőért járni, még a gyerekek is ismeri a határt, de most nem tudna a hóviharban eligazodni. Ki-ki néz az uccaján, az ablakon a huhukolás helye már reménytelenül befagyott megint, de összeborzongva szalad be. Sehöl senki. A hóföregtegekben különben is csak a gyepszélíg látni.

A gyerekek a sutba zibonganak. Enni ad már nekik, de ő maga nem tud enni. Izgatott, fejnélkül jár-keel össze-vissza, nem tudja mit csinál. Megijedt. Ekkorra mindig haza szokott jönni, vajjon nem érte-e valami. Kijállott és megfagyott. Farkasokra nem gondol, ismeri a határt, tudja, hogy nincsenek erre, hanem észébe jut, hogy meséltek mások, mennyi embert árnak az újságok, hogy megfagytak az uton.

A gyerekek jóllaktak, a verést is elfelejtették, dalolnak és dancolnak a sutban. Böske és Sári éneklük, hogy:

Fáj a kutyámmak a lába,

megütötte a szalmába...

Pista meg belekontrázik:

Szárazágon dögöltt veréb csiripel...

Dankóné jön-megy a házban és a kezét tördeli. Izgatja a gyerekek zsvaja is: „nem fogjátok be a pofátokat!” kiált rájuk, de azok még nem értik, hogy mi baja az anyjuknak. — Az Istennel kicsi baja van, ritkán szokott vele szóbaállni, legfeljebb, ha káromkodásképpen, de az már nem érzésből és gondolatból, hanem csak úgy megszokásból megy, ezért nem is számos — de most hozzáfordul: „Ides jó Istenem, csak valami baja ne lenne!” Mert mégis csak az ő embere ez a mord ember, akivel ha évek óta egy jó szavuk sincs is, ha úgy beszélnek is egymáshoz, mint a kondás a dísznájához, de mégis az övé.

Mi lenne vele evvel a sok kölyökkel, ha baja lenne? Belefagynának a viskóba, mert olyat még nem látott, hogy valaki más gondolt volna rájuk. Önző szeretet ez bizony, dehát a másé talán nem ilyen?

Dankó pedig ezalatt viaskodik a széllel és a hóval. Az ég már nem ég, a föld nem föld, a fellegek nem fellegek, körös körül, alul, felül harsogó hófürgeteg az egész világ. Szeme, szája tele van, a bajszáról, a sapka elejéről és az álla alatt a nagyujjassa prémjéről jégesapok lógnak. A hátáról csurog az izzadság, de a derekára jéges szél süvit. A csizma ráfagyott a lábára, de az sem fázik, izzadt, hogy szinte locsog a lába benne. Egyedül az arcát marja a hideg szél, paszkolják a kemény hószemek és a csuklója van megdermedve, mert a kesztyű és az ujjas ujjá alá besüvit a szél. Sűrűn le kell tennie a terhet pihenni és törölközni, hogy tovább mehessen. Pedig már fáradt és éhes is. Jó hiszen itt hagyhatná s üresen hamar hazaérne, de nem akarja. A tüzrevaló kell, belefagynak a kölykök a házba, idő meg van, majd csak hazaér. Látott már ő ilyen, csak nem adja meg olyan könnyen magát.

Csak hát bizony lassan halad sőt sokszor hátrafele is, ha azt nem akarja, hogy lecsavarja hátáról a szél. Néha úgy-úgy meghöndöríti, hogy megfordul a tengelyén, mert máskülönben lesodorná a hátáról vagy felbuktatná véle. És sokat kell kerülgetnie, mert a nagy fuvásokban nem bír mászni, meg a gyepijegeket olyan síkosra eszszolta a hó, hogy lehetetlen rálépni, azonnal elvinné a szél. A falut ugyan nem látja, de eltévedéstől nem tart. Csak szembe kell mennie a széllel — másképp különben se lehet — és majd csak hazatalál.

Roppant nehezen halad, a homlokát törülgeti, ilyenkor talán mond is valamit, vagy káromkodik, de azt itt már csakugyan csak az Isten hallaná. Ávvál a szívóssággal, amellyel osztálya és fajtája a földhöz lapulva él sok ezer év óta, megyen előre az otthon, a haza felé.

Dankóné már magánkívül van. Ki-kiszalad a gyepszélíg, de nem lát semmit. Hogy a nyugtalanságát fékezze, el-elsepri a havat a gádorból meg az ablak alól.

Egyszer aztán — már alkonyodik — mintha zörrenne a kisasztal. Szalad kifelé a gyerekekkel együtt, akikre már ha nem is átgondoláslásból csak úgy reflexszszerűen átragadt az anyjuk nyugtalansága. Nyitja a pítarajtót, ott áll Dankó, alig látszik ki valamije a hóból. Mellette a köteg garnács. „Hozd ki a seprüt“ mondja. „Gyere mán meledj meg elébb, majd behordom én... jaj istenem már azt hittem odavesztél“ mondja olyan enyhén-lágyan, ahogyan évek óta nem szólt hozzá. De Dankó nem megy már be, amíg rendbe nem hozza a tüzelőt. Telesodorta a szél hóval, ezért is volt már olyan nehéz, lassan széjjel rázza és az asszony segítségével berakják a pítarba. A gyujtásnak valót meg egyenesen a kemencébe. Azután leveri magáról a havat, mert tócsa lenne belőle a házban, úgy megy be.

Kicsit járkál a házba, dermedt kezét dörzsölgeti. Dankóné sópánkodik. Azután megvaesóral. A maradékból a gyerekek új sort esznek.

Nemsokára lefekszenek. Se petróleum, se tüzelő, a kemence is már hideg és Dankón most kezd kijönni a hideg. Borzong és fáradt is.

Lefekszenek és összebujnak. Az asszony hálásan hozzá simul és a testével melegíti, bár hiszen abban sem sok a meleg. Lassan mégis felmelegszik az ágy és Dankó kinyújtózik. Hanyatt fekszik — az asszony már alszik a nagy izgalom után, ő még hallgat.

Kinn dühöng a hóvihár, a keményben vonit a szél és van szíve

neki is — lelke lobogását — mert van lelke neki is — bárha nem is látszik, gondolatait csak az Isten látja, hallja és érti, mert ő hallgat. Vajjon meddig hallgat?

A MAI SZLOVÁK KÖZÉPRÉTEGEK

Irta: CLEMENTIS VLADIMIR (Pozsony)

A „cseh-szlovák kölcsönösség“ gondolata abban a formában ahogy azt az államfordulat előtt hirdették a Köztársaság megalakulásával adott problémák megoldására nem volt alkalmas. Ezért teremtették meg a „csehszlovák nemzet egységének“ a theoriáját. A polgárság funkcióiba és tulajdonságaiba belenövő szlovák értelmiség legfejlettebb része, a cseh polgárság s ennek irodalmi és tudományos képviselői, továbbá a cseh kispolgárság széles rétegei magukévá tették ezt az államalkotó theoriát s szolgáltatták a bizonyítékokat mellette.

Dr. Stefanek A. 1919-ben a prágai filozófiai egyesületben így állítja fel és oldja meg a csehszlovák problémát: „Ha feltesszük a kérdést, hogy micsoda a csehszlovák nemzet, azt felelhetnénk rá: egy kialakulófélben levő új nemzet.“ S az arról folyó vitához, hogy a szlovák nyelv önálló nyelv-e, vagy csak a cseh tájszólása, így szól hozzá: „A kérdésnek praktikus jelentősége tulajdonképpen nincsen, de ez dönti el, hogy a szlovákság nemzet-e vagy csak a cseh nemzet egy része. (Csupán mellékesen jegyzem meg, hogy a csehszlovák probléma tulajdonképpen csak nyelvi probléma)“. Dr. Stefanek a további évek folyamán meggyőződhetett arról, hogy az egységes új nemzet, nem alakult ki, ezzel szemben a szlovák nacionalizmus nőtt, — s arról is, hogy a cseh-szlovák probléma — mellékesen — nem csak nyelvi kérdés. Viszont e folyamat megértéséhez és helyes értékeléséhez, legalább futólag meg kell vizsgálnunk e fejlődés partnerét és alkotótársát, a cseh polgárságot és kispolgárságot Szlovenszkóhoz való közvetlen vonatkozásaikban. Politikájukat jól megvilágítja egy idézet Ivan Olbracht, kiváló cseh író cikkéből, mely a DAV-ban jelent meg az új csehszlovák együttműködésről rendezett ankét folyamán:

„Az államfordulat után, mikor a viszonyok kezdtek a Köztársaságban valahogy megszilárdulni, kitűnt, hogy azok a gyárak, melyeket Ausztria vízi és olcsó munka-erővel a vidékeken épített, (főképp Szlovenszkón, valamint Cseh- és Morva-ország hegyvidékein,) — csak az Osztrák Magyar Monarchiában működhettek, ahol 52 millió embert láttak el, de nem állhatnak fenn a kicsiny Csehszlovákiában. Csökkeneni kellett az ipart és megkezdték a „leépítést“, — ahogy ezt akkor nevezték. De hol? A forrongó Prágában megfosztani az embereket kenyerüktől és egzisztenciájuktól, — ez nem volt célszerű s nem volt tanácsos ez a történelmi országok érett, szervezett és radikalizálódó munkásságával sem. A legkisebb ellennyomás helyett keresték tehát ki, ahol a legkisebb ellenállást várhatták: Szlovenszkót. Bezárták a textilgyárakat, beszüntették a cellulózegyárakat, a vasipari üzemeket leszerelték és a gépeket Magyarországra szállították. Kizárólag agitációs jelszó, hogy ezt csak a csehek csinálták, — hisz, világos, hogy mindez nem történhetett a gazdag osztályok szlovák képviselőivel való megegyezés nélkül. Ezeknek az iparszövetségek megterítették a szenvedett kárt, sokszoros kárpótlást kaptak a földreform megvalósításával és másképp is. Ettől kezdve nagyobb nyereséggel s biztonsággal a

eseh vállalatokban helyezhették eil pénzüket. Ezzel a szlovák vidékekre beköltözött a nyomor: nem volt kereset. S a nyomort növelte az emelkedő szaporulat, Amerika elzárása a kivándorlók elöl és a magyar síkság elvágása, ahová azelőtt szezőnmunkára jártak.

A cseh polgár szentimentális képzeteket alkotott Szlovenszkóról. Képzeteket a szép népviseletű szlovákokról, a puha, éneklő és művészi emberekről, arról a törzsről, melyet elnyomtak a magyarok és amely — szereti a cseh testvéreit. A prágai korosmákban és dalegyletekben túltengő érzésekkel szlovák dalokat énekeltek, a kisasszonyok szlovák népviseletbe öltöztek, a Venceltéren, a Stepán Hotel előtt szlovák nők varrottasokat és díszeket árultak s a turistaklubokban a külföld bojkottálásáról s a szép Szlovenszko megismeréséről beszéltek. Ezalatt Szlovenszkon a gazdasági harc áttért a munkásosztályról az intellektuelek és félintellektuelek rétegére. A cseh egyetemek s a megszorított középiskolák évente a címmel ellátott és cím nélküli emberek tömegeit ontották magukból, akik mind megélhetést kerestek. Bosznia, Hercegovina, az adriai hajóraj és a nagy osztrák vasuti hálózat nem tudott többé technikusokat alkalmazni, a cseh jogászok és alárendelt hivatali munkaerők számára a bécsi hivatalok végkép elvesztek, s a cseh tanítók és erdészek előtt bezárult Oroszország. Mi történjen az intelligencia és félintelligencia eme tömegével? Szerencsére itt volt Szlovenszko és Kárpátalja. Idedirigálták tehát a nagy tömeget a magyarosítás megszüntetésének jelszavával, segítségül a szlovák és ruszin testvéreknek. Technikusok, tanítók, hivatalnokok, vasutasok, csendőrök, rendőrök, adóhivatali személyzet, pénzügyőrök, tehát olyanok is, akik soha és sehol nem válnak kedveltekké Szlovenszkóra özőnlenek. És mivel a különböző kultur- és nem-kulturigényekkel bíró ember számára Szlovenszko valami félreeső helye egyáltalán nem kellemes lakóhely, büntetésből helyeztek át ide hivatalnokokat, — tehát rossz kvalifikációjú embereket. A „bürokrata“-fogalom azonossá vált a „cseh“ fogalommal. S itt már nem szervezetlen és rosszul informált munkások régi existenciájáról volt szó, mint a beszüntetett iparnál, hanem még az uralkodó s a kormányban képviselt osztályokhoz tartozók új existenciájáról; mert a szlovák középiskolák meg a pozsonyi egyetem is ontja magából évente az existencia után kiáltó emberek tömegét. Itt a harc kikerülhetetlen volt. Ha a köztársaság első éveiben csak a szolgai és alárendelt állások betöltésénél volt sok kellemetlenség, melyekre az alacsonyabb iskolákból kikerült szlovákok is igényt tartottak, a harc most kiterjedt a szlovák intellektuelek és félintellektuelek egész rétegére. S mint minden gazdasági harcnál, melyet egyoldalúan mint nemzetiségi ellentétet fognak fel, a harc nemzeti-politikai agitációval és a nemzetiségi gyűlölet jelszavainak terjesztésével kezdődik. Így történt itt is.“

Hogy e folyamat gazdasági bázisa egészen világos legyen előttünk Olbracht leírását ki kell pótolnunk néhány adattal.

Szlovenszko az államfordulat után gazdaságilag elég különös jelenség volt. A kapitalizmus akkor rekonstrukciós időszakának és relatív megszilárdulásának küszöbén állott. Természetesen egyáltalán nem volt mentes alapellentmondásaitól s ölében, sokkal inkább, mint ezelőtt, a legsúlyosabb válság, a viszonylagos túltermelés válságának előjeleit hordta, mely most a szemünk előtt az egész kapitalizmus általános és kiutn nélküli válságává nőtte ki magát. Ugyanakkor nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy míg a háború utáni évek más kapitalista országokban a termelés növekedését, a bérek látszólagos emelkedését, új gyárak építését, stb. jelentették, addig Szlovenszko már

ebben az időben is az a terület volt, ahol az ipart — szokatlanul gyors tempóban — leépítették. Ennek a bizonyos mértékben kizárólagos jelentőségnek okait Szlovenszko speciális viszonyaiban kell keresnünk. Szlovenszkon u. i. akkor folyt le a „csehszlovák gazdasági egységesítő folyamat“ vagy egyszerűbben, a cseh és később a cseh-német tőke foglalta akkor el Szlovenszkrét eredményes állami támogatás mellett a pesti tőkével szemben.

Ezt a folyamatot a szoc. dem. Robotnicke Noviny főszerkesztője, Klega, aki akkor még a Lidové Noviny szerkesztőségeinek volt tagja, így dicséri: „Ázt lehet mondani, hogy a régi Felső-magyarország iparának Szlovenszko iparává való átszervezése teljes befejezést nyert. Szlovenszkon ez sok nehézséget okozott, mert az ipar igen gyorsan végrehajtott csökkentését jelentette.“ (Lidové Noviny, 1924. XII. 4.)

Idézhetnénk még autentikusabb szavakat erről a „reorganizációról“. Megtalálhatnánk azokat Scotus Viator Uj Szlovenszko című könyvében: „Akárhol fordultam meg Szlovenszkon, mindenütt abból a cikkből idéztek nekem, amelyiket Winter exminiszter írt, (szociáldemokrata) a Manchester Guardian Commercial Supplementbe s azt úgy magyarázták, hogy e cikk szerint a szlovenszkoí ipar áldozati bárány kell, hogy legyen.“

Az itt felsorolt tények, valamint a cseh hivatalnoksereg Szlovenszkóba özőnlése vezettek arra a — valamikor még a baloldal soraiban is terjesztett — nézetre, hogy Szlovenszko gyarmati jelleggel bír a történelmi országokhoz viszonyítva. Ez a nézet téves és sok politikai hibához vezetett. Ez a felfogás s a kérdés ilyen felvetésének helytelensége akkor tűnik ki legjobban, ha követjük a csehszlovák gazdasági fejlődést rekonstrukciós időszakában, beleértve 1928-at is. Kiderül pl., hogy az új vállalatokba investált tőkének majdnem 60 százaléka Szlovenszkóra jut. Ez a szám bizonyítja a legjobban, hogy a cseh tőke a „reorganizációs időszak“ot befejezettnek tekintette, s így talán fokozatosan a Szlovenszko és a történelmi országok közötti olyan gazdasági különbségek eltüntetésére került volna a sor, mint amilyenek a maig át nem számított vasuti tarifák, az állami szállítások cseh cégeknek való kiadása, az adópolitika különbsége, stb. — Sor került volna, ha... Ha közben nem került volna az egész világ kapitalizmusa a mai kiút nélküli válságba. Így Szlovenszko bajba jutott. Az ipar még itt maradt része visszatarthatatlanul eltűnt. A parasztság elszegényedéséről beszélnünk sem kell; olvashatunk róla a kormánylapokban is.

Ha az intelligencia és a középrétegek sorsa nemcsak az ehhez a réteghez tartozók képzeleteiben, de a valóságban is azonos lenne a nemzet sorsával, — akkor a „sors“ tényleg erősen sújtotta volna a szlovák nemzetet. Már említettük, hogy amikor a francia polgári forradalom hullámcspásai következtében nemzetiségi mozgalmak keletkeztek, akkor a szlovákokkal szemben a központi államhatalomba szervezett feudalizmus állt; erre akarta alapítani Stúr a szlovákok felszabadulási harcát, ezt az objektív jellegében antifeudális harcot(!) Mikor aztán ennek az államalakulatnak a keretén belül bekövetkezett a kapitalizmus kifejlése, nem alakulhatott ki egy, vagy egynéhány nemzeti állam, ami minden nemzetiségi mozgalom alaptendenciája (Uljanov), de kialakult az Osztrák Magyar Monarchia, melynek keretében a szlovák középrétegek ellen nemzeti elnyomó harcot vezettek.

1848—49-ben nem volt meg az a szlovák polgárság, amely képes lett volna a felszabadulásért való harcot vezetni. A középrétegek vékony rétege, a papok által vezetett vidéki intelligencia, az alig felsza-

badított és még a feudalizmus ellen küzdő parasztság — ezek voltak azok a káderek, akiknek a harca csak sután végződhetett.

És ma? Ma a szlovák polgárság uralomhoz jutott. Elvontan nézve, ma meglenne az alap a szlovák középrétegek, a szlovák intelligencia kifejléséhez. Meglenne, ha... Ha ez nem a polgári uralom alkonyán történne, amikor annak hatalma csak fasizálódó tendenciákkal vagy nyílt fasizmussal tartható fenn.

Nős, milyen a sorsa a szlovák középrétegeknek ebben az időben, jobban mondva a cseh-szlovák együttélés által kialakított viszonyok között?

A gazdasági helyzet átértéséből világosan következik, hogy a szlovák középrétegek két nehézséggel küzdenek: a kapitalizmus általános válsága sújtja őket, de nem kevesebb nehézséget jelent számukra azoknak a helyeknek a visszaszerzése, melyeket tízezrenként foglaltak el Szlovenszón a cseh középrétegek.

Fejtegetésünk teljességéhez meg kell jegyeznünk, hogy a szlovák középrétegek (s még kevésbé a proletariátus és a parasztság) soraiban a legkisebb nyoma sincsen az irredentizmussal való szimpatizálásnak vagy pedig valami vágnak aziránt, hogy a régi vagy új Magyarország nemzetiségi elnyomásának formáit felujítsák. Mivel azonban a szlovák kispolgárság és intelligencia „küzdelmé” az osztály-társadalom keretein belül folyik, világos, hogy a kiút vagy polgári, vagy az ellentéte lehet.

Hogy a polgári kiút minden esetben a dolgozó rétegek kárára történő megoldást jelent, az vitán felül áll. S így az a vita, amely Szlovenszón két csoport, a „kormány” (agrárok, szociáldemokraták és nemzeti szocialisták) és „ellenzék” (Hlinka néppártja és Rázus nemzeti pártja) csoport között folyik tulajdonképpen a körül forog, hogy a megoldás csak a dolgozók kárára történjen-e (a kormánypártiak), vagy pedig a Csehországból Szlovenszókra jött középrétegek terhére is (ellenzékiek). Az utóbbi időben — Hitler példája nyomán — természetesen kísérletek történnék arra, hogy a középrétegekbe zsidó-, nemzetiségi-, s kisebbségek-ellenes hangulatot vigyenek be.

Mindkét csoport igen jól tudja, hogy okvetlenül számolniuk kell a dolgozók növekvő osztálytudatával és követelményeivel s hogy ezeket nemcsak féken kell tartani, de be kell fogni őket saját érdekeik hámjába. Ezt mindegyik csoport a maga módján meg is teszi, sajátos jelszavakkal, kihasználva a parasztság és munkásság nagyrészének politikai tájékozatlanságát, vagy pedig a beléjük gyökerezett tradíciókat és ösztönöket.

Míg az agrárok a „vidék egyetlen nagy család”-jelszó „filozófiai” kifejtésére vetették magukat, addig a néppártiak és nemzetiek a Szlovenszón még elég nagy befolyással bíró vallásra és egyházra támaszkodnak, s igyekeznek a nemzetiségi sovinizmust felkelteni és terjeszteni, melynek hordozója elsősorban a főiskolás diákság, a tanulmányait befejezett munkanélküli intelligencia.

Szlovenszón az államfordulat után a vezetőszeret az u. n. „Hlas” generáció intelligenciája vette át. A hatalmi pozíciók, igazgatósági tagságok és maradékirtokok segítségével hamarosan a polgárság pozícióiba jutott. Ezeket a pozíciókat nemcsak hogy meg akarta szolgálni, de meg is akarta tartani és kiterjeszteni.

Az elmondottakat egy idézettel egészítjük ki: „A hlasizmus ideológiája belsőleg hasonlóan alakult ki Szlovenszón, mint a masarykizmus, — akkor, amikor a magyar kapitalizmus fejlődése elérte azt a fokot, hogy ki akarta pótolni a feudalizmusban elmulasztottakat, —

amikor is el akarta nyelni az összes nemzetiségeket és belőlük nemzeti polgári államot alakítani, s amikor Stúrék ideológusai nemcsak hogy nem tudták az időközben kifejlődött polgárságnak megmutatni a védekezés eredményes módjait ez ellen az agresszivitás ellen, hanem a védekezést egyenesen fékeztek. A szükség, mint az emberi történelemben már annyiszor, most is kialakította a megfelelő eszközt: — a hlasizmust. Igaz, hogy a masarykizmus sikerei s annak a szlovák polgárság ideológusaira gyakorolt közvetlen hatása siettették kialakulását. Mivel a szlovák polgárság történelmének és a nemzetiségi mozgalomnak különlegessége épp az a körülmény, hogy e mozgalom tömeghordozója ez időben nem a városi kispolgárság, hanem a vidéki, — azaz a parasztság és a vidéki intelligencia, — ennek sorából a kapitalista fejlődés törvényeinek hatására szintén kialakul a közép- és nagy-polgárság az egyik s a proletariátus a másik oldalon. Ezért azután a hlasisták ideológiáján is visszatükröződik ez a különbség. Kispolgári ideológia ez, mint amilyen a masarykizmus is, de a vidéki kispolgárság ideológiája. Ha akarjuk: agrár-változata a masarykizmusnak.“ (D a v, 1932.)

A hajdani hlasisták — jelenlegi miniszterek és képviselők — ehhez a történelmi tradíciójukhoz híven en gros kezdték gyártani az „agrár-demokráciáról“, az „agrár-rurál-filozófiáról“, stb. szülő teóriákat. Kezdetben ezeknek a teóriáknak, — melyekre pusztán eklekticizmusuk volt jellemző s úgy hatottak, mint a tud. szoc. és masarykizmus szerencsétlen keveréke, — majdnem anekdóta jellegük volt. Néhány mutatvány:

„Csak azt akarjuk, hogy mindenki a saját fejével gondolkozzék és hogy a paraszt ne engedje gondolkodását befolyásolni a polgár által, mert hogy a paraszti agy nem lehet olyan rossz, mutatja az, hogy összes nagy államférfiaink, zenészeink, költőink és művészeink parasztkunyhókból származottak és maga a világ Üdveztője sem szégyelt jászolban parasztok között világrajönni.“ (Az agrárpárt központi lapja, a Slovensky Denik, 1924. V. 29.) Vagy: „Pártunknak (az agrárpártnak), a többi pártok között különleges helyzete van, mert örökkétartó, amint örök a föld is. — Amellett igen jól meg lehet figyelni, hogyan szűnnek be az összes többi pártok, mert feladataik beteljesültek. Például: a szociáldemokrácia azért pusztul, mert feladatai a mi köztársaságunkban megvalósultak. A nagyipar, kézműipar, stb. szintén beszünetelnek, aminek bizonyítéka épp a cipészek krízise.“ (Szlovensky Denik, 1924. IV. 15.)

A hatalmi pozíciók növekedésével és megszilárdulásával azonban ezek a teóriák is „tökéletesednek“ s főként két célt akarnak elérni: elfedni az osztály-differenciáció tényét a vidéken és megnyerni a vidéki és kisvárosi intelligenciát, meg középosztályt; ezek Szlovénzkón, ahol tulajdonképpen Pozsonyon kívül nincsen városi központ, nagy többségben vannak. Ennek a mai agrár-teóriának jellemzéseül álljon itt két idézet az „agrár-filozófia“ „atyáitól“:

„A két logikai norma (!) — a liberalista az egyik oldalon és a történelmi materialista a másik oldalon — küzdelme közé egy új, nagy tényező empirikus felismerése tolt: a világon nemcsak munkaadó és alkalmazott van, de van itt még egy tényező, amelyiknél a munkaadó egy személyben egyesül az alkalmazottal. E tényezőnek el nem ismerésében rejlik a materialista számítás hibája. Igaz, hogy a földműves nem volt erejének tudatában, — bár ez az erő olyan régi, mint ez a világ, mint amilyen régi a föld. Csak most jut el e tényező erejének felismeréséhez — s máris megcáfolta véres forradalmak nélkül a marxista számítást, pusztán azzal a ténnyel, hogy jelenvolt, létezik és to-

vább is tart. Nem két tényezőről van itt szó, amelyek között kell eldölnie a kollektívizmus harcának a civilizációval; egy harmadik tényező is van. A földműves nem polgár és nem proletár. A földműves mint a termelő társadalom új típusa, mint az individualizmus új tényezője jelenik meg, mert vállalkozó és termelő is — és mint szövetségi tag egy új típus ő, melyben mindkét tényező — a munkaadó és alkalmazott — egyetlen egységbe került. Az individualizmus és kollektívizmus közötti széles úton új jelenség halad. Jön és — mivel, mint már említettem, polgárságunknak nincs meg az a tradíciós ereje, hogy feltartsa a bolsevisták civilizáció elleni támadását, — átveszi a vezérést. Benne, egyedül benne van a biztosítéka annak, hogy az emberi civilizáció elleni nagy, szervezett támadás visszaverése megtörténik. A földműves mint döntő tényező jelenik itt meg. A polgári oldal jogosan lát benne szövetségest, s a demokrácia a saját döntő központi tényezőjét; a kultura joggal látja benne a reformátort és a bolsevizmus helyesen érzi meg, hogy ha lesz valakinek annyira rugalmas és hatalmas ereje, hogy támadását megtörje, akkor ez csak a földműves lesz, termelő jellegével és filozófiájával.“ (Hodzsza Milán: Cikkek, beszédek, tanulmányok. IV. köt. 102—103. o.)

A tájékozott első pillantásra világosan látja, miben rejlik ennek a kispolgári teóriának regresszív volta. Itt épp a paraszt leggyengébb oldalát emeli ki, szociális helyzetének épp ellentmondó jelleggel való terheltségét, melyet előnynek tüntet fel; — meghamisítja így a történelmet, amely arra tanít bennünket, hogy épp ennek a kispolgári típusnak túlhaladásával fejlődött ki a nagyipari termelés. Meghamisítja másodszer is a történelmet, amikor a „paraszti rend“et úgy állítja be, mint örökké stabilizált, örökké ugyanazon törvények által uralt rendet, mintha a parasztság mai formájában nem éppen a feudalizmus legyőzésével és a föld — a termelő eszköz — magántulajdonba vételével keletkezhetett volna.

Ilyen formájában azonban az „agrorurális“ filozófia nem lenne elegendő a középosztályok és a vidéki intelligencia megnyerésére, bár határozottan számol ennek regresszív lélektanával. Ezért aztán így egészíti ki: „A tehetősebb s a mai világhoz jobban hozzáidomult középparasztokat és földbirtokosokat nem lehet apriori kizárni a vidéki társadalomból. Ugyancsak a vidékhez tartoznak azok a papok, tanítók, hivatalnokok, kereskedők, iparosok, akik hosszabb ideje intim kapcsolatban élnek a paraszti lakossággal s köztük működnek, a parasztságtól anyagilag függenek, velük vérrokonságban vannak s többé-kevésbé aktív részt vesznek a községi és nyilvános munkákban. A földművesek műveltségi, szociális, gazdasági különbségei (földbirtokosok, közép- és kis-gazdák, földmunkások) a vidéken jelentősek s az agrár politikusoknak nem kis nehézségeket okoznak, de ezek nem olyan jellegűek s nem olyan intenzívek, mint az iparban.“ (Dr. A. Stefánék: Az agrár-demokratikus filozófia alapjai és fejlődése, Slovensky Deník, 1933. V. 29.) Ugyanebben a cikkben — egész nyíltan — még azt írja dr. Stefánék, hogy ennek az ideológiának egyik feladata „az a képesség, hogy összhangba hozzák a tehetősebb- és kis-gazdákat a földmunkásokkal.“

Mit feleljünk erre?

„A polgárság érdekei (melyeket a nemzetiek vakon követnek) megkövetelik a paraszt-szegénységnek a paraszt-polgársággal való elkeveredését. A szegénység érdekei megkívánják a harcot e keveredés ellen s az osztályok világos szétválasztását követelik mindenütt, így a parasztság között is. Nem kell önmagunkat és másokat ámitani a

„parasztság“-ról való beszéddel: meg kell tanulnunk és meg kell a parasztságot is tanítani arra, hogy a parasztságon belül is napról-napra mélyebb szakadék támad a szegénység és a polgárság között.“ Vagy: „Saját tapasztalatunkból tudjuk — s bizonyítékát megtaláljuk minden forradalom kifejlésében, ha az új kort nézzük, mondjuk az utolsó 150 esztendő, az egész világon, hogy mindenütt és mindig ez volt az eredmény: általában a kispolgárság, s különösen a parasztság minden kísérlete, hogy saját erejét kipróbálja, s hogy maga szerint rendezze el a gazdasági életet és politikát, kudarcra végződött. Vagy a negyedik rend, vagy a tőkés vezetése alatt, — középút nincsen. Mindazok, akik arról álmodoznak, — álmodozók, fantaszták. Megcáfolja őket a politika, a gazdaság, a történelem.“ (Wl. Uljanov.)

Dr. Stefának és dr. Hodzsa nevével már találkoztunk az „egységes csehszlovák nemzet“ theoriájával összefüggésben. Nem véletlenül. Logikus, hogy épp ők voltak azok, akik az államfordulat után ilyen formában és változatban fejtették ki a csehszlovák kölcsönösségről szóló teóriát.

Azokban a valóság objektív fejlődése erősebbnek mutatkozott a teóriáknál. S így az agrárpárt ifjú generációjának egyik multévi (1933 május), zólyomi gyűlésén megtudtuk, hogy egységes csehszlovák nemzet nem létezik, hanem a szlovák és cseh nemzet, az az a cseh és a szlovák nacionalizmus a csehszlovák állami egység ideájával.

Ez a „zászlócsere“. — ahogy a gyűlésnek ezt az eredményét a Tvorba nevezte, — nem az agrárpártban vagy az érdekszférájában levő parasztok kedvéért történt, hanem főképp a szlovák középrétegek és intelligencia kedvéért. Hogy a politikai fejlődés e stádiumát megértsük, legalább röviden, de foglalkoznunk kell Szlovenszko másik megváltójával — a Szlovenszkon számszerint állandóan erős mozgalommal, az autonomizmussal.

Természetesen ennek a mozgalomnak is megvannak a maga fejlődési szakaszai, változásai: radikális programszerűségétől a kormány-, s majd ismét a mai napok „ellenzéki“ politikájáig. Ez a mozgalom tudta magához vonni a főiskolás fiatalság legnagyobb tömegét, — nem annyira klerikalizmusával, mint inkább programjának hangoztatásával, amely program megvalósítása a szlovák intelligencia válságának megoldását jelentené azoknak a terhére, akik a „történelmi országok“-ból jöttek. Természetesen csak — jelentené. Mikor a néppárt miniszterei a kormányban voltak, a párt ugyan alaposan diszkreditálódott, — azóta azonban megnőtt a gazdasági válság s megnöttek a munkanélküli intelligencia sorai. Hogy a mai autonómista mozgalom tipikus intelligencia-mozgalom, ennek épp az utóbbi időben azok a politikai akciók a bizonyítékai, melyeket ezekkel a jelzőszavakkal vezettek s azok a módszerek, amelyekkel ezeket levezették.

Az autonómista mozgalom feleledése harccal kezdődött. De nem a leállt gyárak megindításáért, a földmunkások bérének emeléseért s a kiszagdák elleni végrehajtások beszüntetéseért vagy a pittsburghi szerződésért, — hanem a szlovák helyesírásért. 1932 május 12-én a szlovák tudományos kulturintézet (melyet még a múlt században alapítottak s melyet Tisza idejében a kormány betiltott), a Matica közgyűlésén Turócszentmártonban összetűzésre került a sor a nyelvutató szekció vezetőségén belül; ez ugyanis új helyesírási szabályokat adott ki nyilvánvalóan csehesítő tendenciával. A közgyűlésen heves vita után kilépett a Maticából majdnem az egész nyelvtudományi szekció, valamint a cseh tagok nagyrésze. Azóta heteken, sőt hónapokon ke-

resztül nem volt Szlovenszko számára fontosabb esemény, nem volt fontosabb politikai probléma, mint az a kérdés, hogy „limec“-et írják-e, (csehesített forma), vagy „goliert“.

Nem jellemző-e, hogy ez a „regenerált“ nacionalizmus épp az olyan minimális követelményekért indította a legerősebb kampányt, mint a „nyelvi tisztaság“ s azt sem akkor, amikor számszerint a legerősebb volt, hanem pontosan abban az időben, amikor már erősen meg volt tizedelve? Nem jellemző-e továbbá, hogy az autonomizmusnak Tuka-idejéből való többi „radikális“ követelményeit ebben az alkalmas pillanatban nem húzták elő a lomtárból?

Ez azonban csak kezdete volt a szlovák intelligencia nemzeti „tömeg“-mozgalmának.

A második támadási pont Trencsénteplic volt, ahol 1932 júniusának végén tartották meg az egész fiatal szlovák generáció kongresszusát politikai pártkülönbségekre való tekintet nélkül. Ez előadásokkal és egészen általános vitával kezdődött: — a mai társadalmi rendről. A vita eredményét — főképp a DAV hatása alatt — a következőkben foglalták össze:

„A vitából világosan látszik, hogy a résztvevőknek a mai társadalmi rend nem felel meg. Egyesek a rend teljes eltávolítását kívánják, mások, — a többség — csak nagy hibáinak eltávolítását kívánják. A mai társadalmi renddel senki sem ért egyet. El kell távolítani hibáit — a kollektív elemek minél intenzívebb bevonásával. A kollektívum érdekét a résztvevők az individuumban érdeken felülállóan tartják.“

Meg kell jegyezni, hogy a gyűlésen meglepően sokan vettek részt s a szlovák intelligencia, nemcsak minden politikai pártból, hanem Szlovenszko minden vidékéről képviselve volt.

A legmélyebb indokot ahhoz a visszhanghoz, melyet ez a gyűlés Szlovenszko egész közéletében keltett s amely sok tekintetben még ma sem ült el, a napirend második pontja fölötti vita szolgáltatta, melynek lényege: „Szlovenszkon egyhangúan elítélik a centralizmust. Az egész ifjú generáció: autonomista; a nézetek csak a fokot illetően különböznek. Egyesek a föderalizmust tartják fontosnak, mások megelégszenek egyelőre a törvény által biztosított teljes regionalizmussal.“

Ez a rezümé ugyan nem fejezi ki valóan a vita lefolyását, de mindenesetre kifejezi az eddigi „vezető politikai eszmék“ esődjét Szlovenszkon.

Ezek után érthetőbb lesz előttünk, hogy miért volt szükség „zászlócsere“ az ifjú agrárok múltévi szlovenszkoói gyűlésén.

Az autonomista mozgalom természetesen igyekezett a Maticában és Trencsénteplicen történt események által előidézett helyzetből minél többet nyerni. Manifesztációs gyűlést hívtak össze Zólyombá s a mindkét felekezeti autonomisták (a Hlinka-féle katolikus néppártiak és a Rázus-féle evangélikus nemzetiek) „dolgozó“ kongresszusát Trencsénbe; manifesztumokat adtak ki, melyekben az autonomisták követelményeit maximálisan konkretizálják. Kiderül ezekből, hogy ez az „össz nemzeti“ mozgalom mennyire polgári tendenciájú és célzatú. A szlovák polgárság félretolt részének teljes kielégítéséről s a szerencsétlen helyzetbe került szlovák intelligencia milyeny-olyan kisegítéséről van ezekben szó. Hogy kinek a számlájára, azt már megmondottuk.

*

Fejtegetésünk természetesen sok tekintetben csak nagy vonalban mozgatható. Még így sem volna azonban teljes, ha legalább futta-

ban nem emlékeznénk meg a szlovák intelligencia aktivista részéről, amely először a szocialista diákegyesület körül kezdett csoportosulni Prágában, később pedig a DAV folyóirat köré. A szervező munka az intelligencia között természetesen kétszeresen nehéz. Ez egyrészt magából a dolog jellegéből folyik s az intelligenciának a tényleg aktív mozgalomhoz való tömegviszonyából, másrészt abból, hogy egy ilyen szervezethez tartozás existenciális kérdés, melyet csak néhány „szabad” foglalkozású ember s ma már igen kis mértékben a főiskolás diákság engedhet meg magának.

De azzal, hogy ebbe a csoportba kiváló szlovák írók tartoznak s hogy e csoport aktíve résztvesz Szlovenszón a politikai életben, nagy szimpátiára tett szert nemcsak a szlovák intelligencia között, de a munkásság soraiban is.

ARON COTRUȘ VERSEIBŐL

Fordította: KIBÉDI SÁNDOR (Cluj)

A BANYASZ

Izzón, mély-fáradt sorson
a szénszklákat ontom:
penész-kenyér a koncom...

nevetni elfeledtem,
sirni is más tud szebben,
testem szinte ruhátlan,
üresen kong a tálam,
karom ernyed a lázban...

mint ma, egy oly fagyos napon
forró halált ölelt az asszonyom
s tavaszra kelve viaszfehéren
két gyermekem pihent a sír ölében...

A tárnák bús, rekedt falán
ontom a szenet szaporán,
falat kenyérre elég talán
a bérem;
lankadtan és egyre sutábban,
míg torkomra fut a bánya porában
a vérem...

NINCSEN APÁM, SEM ANYÁM

Nincsen apám, sem anyám,
nincs, ki gondoljon reám,
Ákimnak hívnak, így neveznek.
ott találtak a temetőkert mellett
egy korhadt, rozszant hid alatt, —
sorsom hát az lett, hogy mezőket
lakjak és bűzös aklokat...

az életet büntelen jártam,
szelid szóra sose találtam...
esábtalan esavargó: szegényen
aludtam ökrök és kutyák közt
piszokban, ólak rejtekében...

Nem várt rám szülő, sem rokon,
nőttem esattanó pofonokon...
ma is rámjár a rúd, sok szídalom
s én tűröm, hallgatom:
fogam esikorgatom...

FAJI BÜNTETŐJOG: „Fajárulást követ el az, aki olyan idegen vérközösséghez vagy fajtához tartozóval keveredik, amely fajtának vagy vérközösségnek a német népközösségtől való távol tartását a törvény elrendelte. Fajárulás forog fenn akkor is, ha a keveredés fogamzást megelőző eszközök használatával történik.” (A porosz igazságügyminisztérium „Nationalsozialistischen Strafrecht” című emlékiratából. Deckers Verlag, Berlin, 1934.)

A ZSIDÓKÉRDÉS ÉS A CIONIZMUS

Írta: VARGA LÁSZLÓ (Timișoara)

A zsidókérdés örök létezésének a hiedelme ugyanúgy az osztálytársadalom ideológiai terméke, mint pl. az a meggyőződés, hogy a nő szellemileg kevesebb értékű mint a férfi. Az osztálytársadalom fontos tartozéka u. i., hogy a végzettség jellegét kölcsönözze minden olyan ellentétnek, amit tulajdonképpen ő maga fejleszt ki. Hogy aztán mikor mit és mennyiben tüntet fel végzettségűnek, az különféle módon nyer alkalmazást. A végzettség állandó jellegével elsősorban azokat az ellentéteket illeti, amelyek az osztálytársadalom fennállása óta hatóerővel bírnak. Ilyen pl. az osztálykülönbség gondolata, amivel kapcsolatban azt a legendát terjeszti, hogy „vagyonosnak és vagyontalannak mindig kell lenni.” Ilyenféle az is, amikor arról beszél, hogy a szomszéd nemzetek, nemzetiségek egymás iránti ellen-szenve örök. Az időnként jelentkező vagy kiéleződő ellentétek végzettségűségét viszont átmenetinek mondja. A gazdasági válságokat pl. olyan „csapások”-nak minősíti, melyeknek törvényszerű visszatérését a prosperitás idején tagadja. Hasonlóképpen periódikus érvényűnek veszi azokat az ellentéteket, amelyeknek az eltüntetésére korábban vagy részben lehetősége volt. Ez a beállítás olyankor jelenik meg, amikor a társadalmi rendszer megrendülése következtében képtelen a kiegyenlítés megindított folyamatát végigvezetni. A végzettség azonban ekkor is ósrégi, hogy a teljes megoldást későbbre is kilátástalannak tüntesse föl. Azok az erőszakos rendszabályok, amiket ilyen alkalmakkor valamely társadalmi problémával szemben megkísérel, szintén csak a végzettség aláhuzását célozzák. A végzettség sugalmazása mindig az osztálytársadalom pozíció erősítésére irányul s az a célja, hogy a reform engedményekkel való megelégedésre neveljen.

Hasonló összefüggés állapítható meg a zsidóság és a polgári társadalom között. A polgári társadalom erősödése idején a polgári osztály egyenrangúnak ismeri el az osztályát kiegészítő zsidóságot, mivel a polgárságnak ebben a szakaszban az értéktöbblet minél simább elosztása az érdeke s ezért osztályából lehetőleg minden ellentétet kiküszöböl. S mert a zsidóság ekkor még nem számít „konkurenciának”, természetes, hogy a polgári rend „hasznos elemeknek”, „jó polgárnak” és „kitűnő hazafiaknak” nyilvánítja őket. Ez a helyzet változatlanul megmarad ott, ahol az asszimiláció idejében végig járhatta a maga útját. (Anglia, Franciaország, Olaszország, Németalföld, Csehország, stb.) Ahol azonban az asszimilációs folyamat csak később, s akkor is gátló körülmények között indul meg, ott a világszerte bekövetkező polgári visszafejlődés felelőten akasztja meg a zsidóság áthasonulását. (Kelet- és Középeurópa; Németország). Ez utóbbi helyeken a zsidósággal szembeni surlódás az asszimiláció zsenge volta miatt a „destrukció”, az „élődség”, a „káros” és „nemzetellenes” jelzőkkel illeti a zsidóságot. Természetesen a zsidóság önértékelése is különböző a két fázisban. Az elsőben népi kisebbségi érzését úgy küzdte le, hogy a befogadó nép nyelvét, kultúráját, szokásait a magáévá teszi, nevet változtat stb. Az „idegen”, nem hazai, zsidó kényelmetlenné, sőt lenézetté válik előtte. Ahol viszont az asszimiláció erőtlennek, s ezért eljátszottnak bizonyul, ott saját magát értékeli többre s „a zsidó nép etikája”, „magas erkölcsi nivója”, „történelmi múltja” stb. nyer részről éles kihangsúlyozást.

Az uralkodó osztályok ideológiáikat a többi társadalmi rétegekbe is beleoltják olyannyira hogy azokat ezek a rétegek még az uralkodó-osztályoknál is nagyobb meggyőződéssel vallják. Ez a körülmény lényegesen megnehezíti a társadalmi összefüggések helyes felismerését. Hogy a legelső sorunkban használt példához visszatérjünk, Bebel említi, hogy: „a nő még mai napig is magától értetődőnek hiszi alárendelt helyzetét; emiatt nehezen lehet megértetni vele, hogy alárendelt helyzete méltatlan..“ A zsidóságnál is erős gyökeret vert sorsa végzettségének hiedelme s ezért hangsúlyozza vissza-visszatérő rezignációval, hogy „a társadalomba való beilleszkedése kilátástalan.“ Ennek a kilátástalanságnak a jegyében születtek meg azután mindazok a magatartásai, amelyeket a környezetével előálló konfliktusok során kiváltott magából. Ezek a magatartások már nem egyszerűen népi-egyéni önértékelést, hanem általános, szociális állásfoglalást tartalmaznak s ami még jellemzőbb, ezek a magatartások minden esetben olyanok, hogy azokkal a zsidóság a társadalom kívül helyezi önmagát.

A zsidóságnak a külvilággal való konfliktusai már a feudális időkben társadalmi jelleget öltenek. A hűbéres idők viszonyainak merevsége még csak kísérleti lehetőséget sem enged arra, hogy a zsidóság helyzetét bármiként is enyhíthessen. A surlódásokkal szemben a zsidóság visszahatása ekkor csak csodavárásban és miszticizmusban nyilatkozhat meg. A középkori álmissiások, majd a kabbalásztika, még később a chasszidizmus fellépésének ez a magyarázata. A polgári társadalom alkonyán fellépő surlódásokra a védekezés már egész más formában történik. A modern államok és a polgári fejlődés korszerű példával szolgál s megadja a lehetőséget a társadalomból való menekülés „praktikus“ (nemzet-állami) elképzelésére, a cionizmusra. (Ez a „kísérlet“ később már nemcsak nemzeti, mert szocialista vonatkozásban is kitermel egy társadalmon kívüli zsidó specialitást: a cionista „szocializmust“). És ahogy a zsidó ellenesség — a korszellemnek megfelelően — már nem vallásos, hanem áltudományos-politikai irányt követ, ezért a zsidóság ellenhatása is a cionizmusban hasonló párhuzamot kísérel meg. (Egyrészt Herzl-Jabotinsky „politikai“ programjai, másrészt Gordon-Borochev cionista szociológiai). Persze a cionizmus érvelésében döntő szerepet játszik az a hiedelem, hogy a zsidó sors végzetserű s ez a sors a társadalmon belül megváltoztathatatlan. Herzl ugyanúgy mint elődje, Pinsker feltétlenül szükségesnek véli a cionizmust, mert „gyógyíthatatlan pszichózist látnak az antiszemitizmusban“ (A d o l f B ö h m : Die zionistische Bewegung“, I. K. 103. o.) A „végzetserűség“ azzal nyer aláfestést, hogy a sajátos problémát a ténylegesnél is sajátosabbá hangsúlyozzák. („A zsidó hontalanok szét vannak szórva“, „micsenek a termelés első ágaiban“ stb.) S mindez jogcímet ad arra, hogy egyrészt az izolált megoldási kísérletet — az általános megoldásnál — sürgősebbnek tételezze, másrészt, hogy a részmegoldást az egész ügyévé tegye. Így ezután érthető, hogy a cionizmus minden vonatkozása — szemükben — „specifikus“; a cionizmus „különbözik minden más nacionalizmustól“; a szocialista-cionizmus „felismeri“, hogy a zsidókérdés szociális megoldásának eltérő utat kell megszabni; a zsidó ultranacionalisták ugyanilyen természetességgel tiltakoznak az ellen, hogy őket a fasizmussal állítsák egy sorba: a „zsidó véderő“ nemesebb veretű minden más militarizmusnál, stb., stb.

*

A cionista ideológia szorosan összefügg a zsidó mult történeti

beállításának módjával. Az általános zsidó és cionista felfogás szerint a zsidóság szétszórásában, s közvetítő pályákra való szorulásában tulajdonképpen a külvilág a bűnös; a zsidó állam elpusztítása és a zsidók száműzése eredményezte az elszóródást, minden más pályáktól való távoltartásukkal pedig a „népek“ egyenesen rákényszerítették, ránevelték a zsidókat a közvetítő foglalkozásokra. Ez az „erőszakos“ helyzet — mondják — mindaddig nem szüntethető meg, amíg a zsidók régi állami-paraszti életükhöz „vissza nem térnek“ és történelmüket — mai változatban — ott nem folytatják, ahol annak abbahagyására kényszerültek. Ezekre utalt Herzl a német écszárrel folytatott beszélgetésében is. A cionizmus mai u. n. „elemző s tisztázottabb szempontú“ irányzatai is szószerint ezt a felfogást vallják. A bukaresti Histadruth Hasomer Hazair egyik buletinjében (1933. VII.) olvassuk: „Mi a zsidó probléma? A zsidó nép legnagyobb szerencsétlensége a Galuthba (száműzetésbe) való érkezésével kezdődik. A Galuth gazdasági szempontból a saját terület elvesztését jelenti... A területmélküli népek nem rendelkeznek saját nemzeti gazdasággal. Ezek a népek, hogy megélhessenek, az idegen gazdaságba kénytelenek behatolni... Amikor a zsidó Spanyolországba vagy Németországba hatolt és kereskedelemmel kezdett foglalkozni (és ehhez a foglalkozáshoz nem speciális pszichikai készsége folytán, hanem más alternatíva hiányában kényszerült), az illető népek nem láttak benne versenytársat... stb.“ Amint a zsidóság történelmi-társadalmi útjának ez a beállítása hijján van a fejlődés törvényszerűségei felismerésének, úgy a megoldási ajánlat is figyelmen kívül hagyja a további fejlődés szükségességének a felismerését. Már pedig a zsidóság eddigi útja ugyanúgy egy elkerülhetetlen fejlődési irányt követ, mint minden más társadalmi-népi folyamat.

*

Herzfeld, Kautsky, Uljanov, Heller tisztázták, hogy a zsidóság már történelmi fellépése idején milyen milyen szociális kategória s kimutatták azt is, hogy ez határozta meg későbbi sorsát. Palesztina mint a Nilus és a Tigris-Eufrat mentén fekvő nagy centrumok összekötő területe, földrajzi fekvésénél fogva, bennlakóit — előbb a kanaánitákat, később a hébereket — árukereskedelemre és áruszállításra determinálta. A kanaániták gazdagsága készítette a héber törzseket a sorozatos támadásokra, míg végül sikerült a kanaániták területét, s ezzel együtt a gazdasági előnyöket is megszerezniök. Az ókor kezdetén különben is a nomádok a kereskedelem első képviselői; állataikat tenyésztve legelőről-legelőre ezek mozognak a különböző országok között. A bibliaiős-személyiségek (Ábrahám, Lót stb.) mindnyájan állattenyésztők s egyben nagy vagyonnal rendelkeznek. (Ábrahám már a „kereskedői értékről“ is beszél.) A nomád-kereskedelemből fejlődik ki a szervezettebb karaván-kereskedelem, s ismeretes, hogy Palesztinát több nagy karaván-út szelte át. Hogy a Biblia azoknak, akik „messze uton esnek tisztátalanságba“ rendszeres módon ad lehetőséget (egy hónappal később!) a husvéti áldozat bemutatására, az csakis ilyen természetű utazások általános előfordulásával magyarázható. (Parasztelemekek a határból sem igen szoktak kimozdulni.) A Talmud is megemlíti Jákobról, hogy S'chem városába a vásár és a piac szabályozása, más vélemény szerint pedig a pénzrendszer kidolgozása végett utazott. A Biblia egyébként számos helyen utal a zsidóknak erre a kialakult foglalkozására. Figyelmeztet pl. a súly- és őr-mérték megbízhatóságára. Ebben az összefüggésben érthetők csak a hamis esküre, a kimondott szó fontosságára vonatkozó intelmei.

Határozottan a kereskedő foglalkozásra utal Jákob Zebulin törzsére mondott áldása, mely szerint az „a hajók közelében, Fönícia átellenében Jákobok“. A zsidók azonban — amíg Palesztinában élnek — általában inkább szárazföldi mint tengeri kereskedők, s ezért vívták a legelkeseredettebb harcokat a filiszteusokkal, akik a tengerparti szélgélyt birtokolták. Ezért nem volt a zsidók kereskedelme gyarmatosító, mint a föníciaiaké és görögöké, viszont a gyarmatosítás elmaradása folytán lehetett később szabad és az egész világon elterjedt.

Nem rátermettségből és hajlamból lettek tehát a zsidók kereskedők, hanem a földrajzi tényezők következtében. A zsidó nép nagy része a nomád életmód felhagyásával kétségtelenül a földművelésre tért át, a nép jelentős része azonban tovább is kezében tartotta és fejlesztette társadalmi hivatását, a kereskedelmet. (A főpap hosszunapi könyörgésében „haszombó évért“ könyörög). Népi jelleget a zsidó kereskedői foglalkozás a babilóni számüzetéssel ölt. A számüzetésbe a gazdagokat viszik, otthon a szegény paraszti elemek maradnak, akiknek a helyzete romlásnak indul. A számüzetettek a centrumokba kerülnek s mert az iparban a zsidók minthogy nemrég még nomádok voltak, fejletlenek a hatalmas birodalomban csakis mint kereskedők érvényesülhetnek. A nagy méretek perze fejlettebbé teszik ezt a foglalkozást is, s ezért a babilóni számüzetés döntő jelentőséggel bír a zsidók további társadalmi fejlődésére. Már Babilonban megkezdődik a kapcsolatok kiépítése és továbbvitele érdekében a zsidók szétszóródása a gazdasági ütőerek mentén. A Babilon örökét hamarosan átvevő perza birodalomból származó Hámán-legenda már a zsidók teljes elszórtaságáról emlékezik meg. Az európai diaszpóra egyik ellágazása már innen indul ki. A zsidók Kisázsian át az Égei-tenger partvidékére és még tovább is származnak el. Akik Babilonból Palesztinába visszatérhettek, azok teljesen megváltozott lehetőségekre találtak. A mezopotámiai birodalmak hanyatlása következtében Palesztina gazdaságilag megszűnt összekötő terület lenni; a világkereskedelem új erővonalakat rajzolt föl (Szíria, Egyiptom, Róma) s a kereskedő-népnek azok felé kellett huzódnia. A zsidók jóval Jeruzsálem második bevételé előtt mind nagyobb és nagyobb számban telepedtek le Antiochiában, Alexandriában és Rómában. Egyiptomban Ptolomäus idején 8 millió lakos közül 1 millió zsidó. Mndezeken a helyeken a zsidók nagy és gazdag hitközségekben éltek. A gazdasági kapcsolatok kimélyítése végett egyre messzebb szóródtak. Herzfeld 52 várost sorol fel, ahol már akkor zsidók éltek. Ezek közül 39 virágzó kereskedelemmel bírt. Közismert az is, hogy a prágai hitközség már a második templom idején fennállott. Rövid időn belül elkerültek a zsidók Németországba, sőt a britt partvidékig. A második templom lerombolásakor már több zsidó lakott a diaszporában, mint Palesztinában. A zsidók kereskedése (a kor szükségletei szerint) elsősorban fényűzési cikkekre irányult, a fölöslegből azonban kölcsönügyleteket, adóberletet stb. is bonyolítottak le. A zsidók nélkülözhetetlenségük következtében ezidőben mindenütt szívesen látott és kiváltságos elemek. Nagy Sándor, Julius Caesar és Augustus jóindulattal kezelik őket. Ez a gazdasági szerep magyarázza meg, hogy mért fejlődött vissza a héber nyelv már akkoriban Palesztinában. A diaszporában az arameus, a görög, sőt a latin nyelv volt használatban közöttük. A zsidóság példátlan elszóródása különben is csak szerepükből magyarázható, mintahogy a zsidóság történelmi-társadalmi fennmaradását is csak az tette lehetővé, hogy amikor a maradék nemzeti-paraszti elemek Palesztinában a hódítókkal szemben utolsó élet-halál harcukat vívták

s (főleg Jeruzsálemben, ahonnan a legtöbb próféta származott) társadalmi harcokban (papi osztály, farizeusok, saduceusok, zeloták, esszeusok majd ujkeresztények) örlődtek fel, akkor a zsidóság a külvilágban már kellően kiépítette a maga pozícióit, ha közben Palesztinával való kapcsolatait ápolta is.

A zsidóság társadalmi szerepének felel meg az a vallási beállítódás is, amit a végleges szétszóródás idejében a papok helyett a törvényt magyarázó- és alkotó-rabbik határoztak meg. A vallás esetében mint tudjuk: „két forrást különböztetünk meg, amelyekből vallási szemléletek erednek. Az első az emberek viszonya a természethez... A második... az embereknek a társadalomhoz való vonatkozásai. A társadalomhoz való viszony alapja a termelési mód... amellyel az emberek anyagi életüket biztosítják.“ (A. Thalheimer: Einführung. 17. o.) A vallásnak ez a második forrása akkor lett a zsidóknál elhatározó jelentőségű, amikor a héberek törzsi hite a vallás egy magasabb, tisztultabb fokára jutott el. A zsidóságnak a termeléshez és az áruhoz való viszonyából eredt gyors szétszóródása teszi érthetővé, hogy miért éppen a zsidók nép-istene alakulhatott már a korai időkben oly világ-istenséggé, amely helyétől szabadulva fiaival mindenütt megjelenik s csakis velük tart. A kiváltságos helyzet következménye, hogy a zsidók a kiválasztott népek hitték magukat s privilegiumaikat szigorú és különleges, életmegnehezítő vallási-faji jellegzetességekkel védték. Ugyanakkor a közös érdek kifejlesztette a szoros ösztetartást, amit a haza elvesztése után a haza reménye s a messiási megváltás hit szított. A zsidók életpályáját tükrözi vissza vallásuk aprólékossága és rendszerezése. A zsidó vallás józan, racionalisztikus, nem ismer érzéki-képi momentumokat, a képkuftuszt nem tűri. Amíg a zsidók általános anyagi helyzete kedvező, addig hiányzik a zsidó vallásból minden misztikum; a régi zsidó vallás még a tulvilágról sem tud; büntetés, jutalmazás csak a földön történik. Az ilyen vallás melegágya az absztraháló és a matematikai-kalkulációs képességnek. Werner Sombart emeli ki, hogy a zsidók körében mily meghitt hangzása van a „tachlith“ szónak, amely valaminek a célját, értelmét jelenti és keresi.

Előbbiek után szükségszerű, hogy a zsidóság mint szociális kategória külön testként helyezkedett el az idegen társadalmakban. A zsidóság számára az izoláltság mindig cél volt s ez a cél mindaddig a javát szolgálta, amíg elfoglalt helyét a termelőviszonyok védték. Ez a pozíció sokáig szilárdan állt. A középkor termelési-társadalmi viszonyai azonban lassan kérdéssé tették. A középkorban a birodalmak helyére a szétdarabolt, féltékeny kis államalakulatok kerülnek, s a kor gazdaságilag a mind merevebb elzárkozás felé halad. S minél ájtottabb ez az igyekezet, annál jobban összezusogorodik a zsidók társadalmi szerepe, mignem egyszerre az egész kategória fölöslegessé válik. A nyomás a 11. században lép föl s az elhatározó tragikus fordulat a 14. század táján következik be, amikor a középkori városok a nemesség gyámsága alól többé-kevésbé kikerülve kis gazdasági egységekké alakulnak. Az új városgazdaságok kitermelték a helyi kereskedőpolgárságot s a kötött céhrendszert. Ez a középkori városi kereskedelem helyhez kötött, élénkebb világpiaci tevékenységet nem ismer, hosszú ideig csak a város ömszükségletének a kielégítése a célja. „A helyi elzárkozottság kifelé, helyi tömörülés befelé, a falvakban a Mark (földközösségi szervezet), a városokban a céhek testülete jellemzik ezt a kort.“ (Engels: Anti-Dühring.) A magukba merevedett apró gazdaság; egységek pórusaiban a zsidók nem maradhattak meg;

hivatásuk — nyers erőszakkal is — mind fölöslegesebb. Az áruközvetítést fokozottan elveszítették, s versenytársak vagy fölöslegesek lettek s ezzel megkezdődtek a zsidók elleni társadalmi surlódások. A keresztes hadjáratok zsidóüldözései s a 11. század tömeges álmessiasai a zsidók útjának első kilométerkövei. Ekkor s nem pedig „amióta csak zsidó van a világon“ kezd a zsidókérdés társadalmi jelleget öltetni, mert eddig zsidóüldözésekről — az elszigetelt alexandriai megmozduláson kívül — nem tudunk. S ha eddig önkéntes volt az izoláltság, úgy ettől kezdve erőszakos: a középkor gazdasági kötöttsége mindenféle társadalmi feloldást lehetetlenné tesz. A zsidóság kizárótlósága egyre nagyobb; rájuk kényszerül — most már akarataik ellenére — a ghettó-élet, a megkülönböztető ruhaviselet, a sárga folt, a fej- és védelmiadó stb. Az áruközvetítésről hovatovább kizárólag a pénzközvetítésre, a kölcsönügyletekre tolnódnak át. A zsidók egy vékony rétege ilyen minőségben is pozícióhoz juthat, ez azonban már társadalmi megbecsüléssel nem jár. Így jelennek meg az u. n. „udvari zsidók“ és pénzváltók, a kis bankházak tulajdonosai. A többséget kisszabású kölcsönügyleteivel a falvakra szorítja ki a város, hogy a hűbéresek, jobbágyok stb. terheik fedezéséért mindig hozzájuk forduljanak pénzért. Természetesen ez a társadalom alsó osztályaiba is beágyazta a zsidókkal szembeni társadalmi idegenkedést. Az uszora ekkor lesz tisztelt fogalom, mert pl. a rómaiaknál még nem volt az, miután náluk az ideológiát diktáló uralkodóosztály is foglalkozott uszorával. Az ezután zsidóüldözések már az adósságelegendés jegyében folynak le. Tipikusan ebben az irányban mozog a zsidóság útja Németországban; a spanyolországi zsidóüldözések főleg az adósságtól való megszabadulást célozzák. Az ezekkel a tünetekkel párhuzamosan fejlődő kabbalisztikus-misztikus irányzat a zsidók anyagi életének szellemi visszatükröződése. Ugyanekkor a zsidók — alapszabályban véve mindig optimista — szellemi életében nagy helyet kap a fájdalom-kultusz. (Jehuda-Halevy Cion keservei stb.)

A zsidóság helyzetének középkori változása azonban más következménnyel is jár. Amíg azelőtt a zsidóság törekvése arra irányult, hogy a gazdasági élet lüktetőbb vonalait keresse, ekkor már beéri azzal, hogy a fejletlenebb gazdasági vidékeken keressen férőhelyet. Így kerülnek a zsidók tömegesen Keletre. A kezdetleges lehetőségek itt persze csak kereskedelmi, kölcsönközvetítési szerephez engedik, hogy azután a gazdaságilag fejlődni képtelen és sűrűsödő tömegek később a satnya nyomorkézműveltség felé forduljanak. Az álmissiasok (Sabbatai Zwi és Frank) a keleti zsidóság szociális helyzetéből sarjadnak ki, s ebből a helyzetből születik meg később a chaszidizmus is.

Amikor a középkor kötött viszonyai oldódásnak indulnak, egyidejűleg lazulni kezdenek a zsidóság társadalmi-gazdasági kötelekei is. De csak annak a zsidóságnak, amely az új fejlődésbe, a tőkés termelésbe bekapcsolódhat. A tőkés termelés és szabadkereskedelem a városok zárt gazdasága ellen küzdve fejlődött ki s a kirekesztett zsidók ebben az új szabad érvényesülésben az első közt találhatták meg a helyüket. Werner Sombart túloz ugyan, amikor azt állítja, hogy ugyszólván a zsidóságnak köszönhető minden társadalmi fejlődés, de mégis helyes az a megállapítása, hogy „a modern kapitalizmus jelentős része történelmileg a pénzkölcsönzésből nőtt ki.“ (Juden und das Wirtschaftsleben 223. o.) A zsidó pénzkölcsönzés pénzváltókká, majd családi bankházakká, míg legkésőbb pénztintézetekké tágul. A zsidók — a politikai emancipációt jóval megelőző gazdasági egyenjogúsítás következtében — ismét közvetlenül vállalnak részt a magasabb fokú

árulközvetítésben. Szerepük ezen a fokon ugyan már nem kiváltságos, de a zsidóság mégis a polgárság alkatrészevé lesz. A korán virágzásnak indult Hollandia, Anglia, Hamburg stb. fiatal polgárságában serényen munkálkodnak a zsidók is az új rend érdekében. A zsidók polgári emancipálása a polgárság ügye lesz, a zsidók céltalanná és akadályá vált izoláltságukat felbontani igyekeznek. A zsidóságnak a gazdanépek új uralkodóosztályához való asszimilációja hihetetlen gyors ütemben megindul. Helyenként rövid idő alatt sajátosságaiból nem is marad más hirmondó, mint pár szociális helyzetéből eredő jellemkülönösség.

Az asszimilációt megzavarják ugyan azok a társadalmi ellentétek, amelyeket a tőkés termeléssel járó válságok felszínre hoznak, a polgári fejlődés ideje azonban elegendő az asszimiláció teljes kifejlődésére mindenütt, ahol a tőkés fejlődés idejében indult meg és az asszimiláció normális előfeltételei biztosítottak. Középeurópa polgári fejlődésének rövid tartama erre sem időt, sem módot nem nyújthatott. S nem nyújthatott Németország sem, amely még kapitalizálódó szakaszában sem tudott megszabadulni heterogén összetételével járó egyenlőtlen fejlődésének teherételtől, ami a belső surlódásokat állandóan ébren tartotta. Németországban az előrelendült fejlődésben sem tűnhettek el az atavisztikus népi-társadalmi ellentétek. Ezek miatt az ellentétek miatt jelentkezett oly nagy hévvel a német zsidóság asszimilációs készsége s ezek az ellentétek válhatták ki a német népből az oly alacsony befogadási hajlandóságot. Az a felfogás tehát, hogy a „zsidóság asszimilatorikus és izolatorikus tényezői közül az izolatorikus kerekedik felül“ minden történelmi igazolást nélkülöz; a valóban nyugateurópai és kellő tőkés multtal rendelkező államok zsidóságának asszimilációs törekvése megvalósulhatott.

A keleteurópai zsidóság nyomortömegei számára elesett a polgárság által való megoldás lehetősége. A gazdasági-társadalmi állapotok merevsége itt alig csökkent, s a maradi, félfendális országok társadalmi átalakítását már nem a polgárság végzi el. A nyugati polgári fejlődés idejében megindult a keleti zsidóság vándorlása a régi irányban, a gazdasági ütőerek, a nyugati centrumok felé, jóllehet itt már a keleti zsidóknak avval is be kell érniök, hogy csak mint bér-munkások keressenek elhelyezkedést. A nyugati zsidóság is koncentráldódik, faluról városba szivárog, a város viszont az asszimilációs folyamat hatékony elősegítője. „1910 körül a zsidóság egyhatoda 10 nagy városban lakik... s érthető okokból a nagyvárosok lesznek az asszimiláció főfészkei.“ (Adolf Böhm.)

Amikor a tőkés termelésben a tőkekoncentráció érezhetővé válik, társadalmi erjedést vált ki, a zsidók társadalmi surlódásai ismét előtérbe kerülnek — polgári formában. A polgárilag erősebb területeken — Franciaország (Dreyfuss-per) Belgium stb. — a jelenség átmeneti, a surlódások a társadalmi kérdés jellegét öltik. A tőkekoncentráció ideje, a túlerettség stádiuma megindítja a hanyatlást s az ellentétek kiéleződését. A szabadverseny visszaszorulása a monopolisztikus törekvésekkel szemben szellemileg a liberalizmus térvesztését is jelenti. Ahol tehát az asszimiláció elkészt, ott a „kellőkép“ fel nem oldott zsidó rétegekkel szemben kifejlődik az aktív antiszemitizmus. Ezt az antiszemitizmust kezdetben a régi erők (nemesség, papság) szítják, az egész rendszer hanyatlásakor azonban már maga a polgári osztály is kiaknázza a „zsidókérdést“ s arra törekszik, hogy a „zsidókérdést“ a „nemzet“ minden osztályának ügyévé tegye, s ezzel biztosítsa továbbra is vezetőszerepét. A zsidókérdésnek ez a felnagyítása esalhatatlan

mértéke a polgári rend lejtőre kerülésének. A hanyatlás kísérőjelenségei ezuttal is a zsidóellenesség (antiszemitizmus) társadalmi részről, és ennek elhárításai próbálkozása, a cionizmus zsidó részről. A közép-kor misztikus és csodatevő, megváltó szelepei után a zsidóság a „modern” korban „modern” formában védekezik, s a védekezés ismét kapcsolódik a társadalomból, minek következtében a vállalkozás nincs arányban a probléma terjedelmével és fejlődésével. A zsidóság eddigi útja pontosan igazodott a társadalom utjához. Törvényszerűen ment végbe: szociális kialakulása, szétszóródása a világon, társadalmi elkorcsosulása a középkorban, két részre (nyugati-polgári és keleti-pauperizált-memzetiségi) részre való elkülönülés az újkorban. Mai kritikusi helyzete szintén törvényszerű következmény, feloldása tehát csak magasabb nivón lehetséges. A zsidók milliányi kapcsolata a társadalom egészével szükségszerűen az egész társadalom sorsával hozza párhuzamba. A fejlődés is az egész irányába, előre törekszik s nem visszafelé, mint ahogy pl. az sem a fejlődés törvényének felel meg, hogy a történelmileg egyszer már elintézett héber nyelvet mesterségesen (Ben-Jehuda) feltámasszák.

Napjainkra jellemző, hogy a tények egyforma megállapítása elől mindkevésbé tér ki; hogy pl. még a katolikus orgánusok is nagytökeellenes hurokat ütnek meg: — társadalmi törekvéseket, mozgalmakat azonban nem a megállapítások ilyen vagy olyan helyesége szerint kell értelmeznünk, hanem konkluzióik szerint. A cionizmus is megállapítja és érvelési bázisul használja fel a keleti zsidóság szörnyű nyomorát, anélkül, hogy annak átfogó likvidálása részéről lehetséges volna. A maga javára könyveli el a hitleri antiszemitizmust, a „kapui megnyitását” ajánló Palesztina azonban a német zsidóságnak épp azt a részét fogadhatja be a legkevésbé (a szabadfoglalkozásúakat), akiket a hitleri rendszer a legérzékenyebben sújt. A cionizmus ígéretei közben a német zsidóság kénytelen szomorú sorsához alkalmazkodni és az adott lehetőségek közt úgy-ahogy biztosítani további fennmaradását. A német zsidók többségére nem várhat más sor. A polgári zsidóság ilyen kényszerű kiegyezésére a „kurzus” utáni magyar zsidóság viselkedése és helyzete világos példa. Az antiszemitizmus gyújtópontjain a zsidó polgárság megtalálja a gazdasági megférést, a pauperizált zsidó tömegek kérdése viszont egybeesik az illető gazdaságterület összes kérdéseivel. Utalunk itt a hitleri kormány egyik rendelkezésére, mely állami rendelkezések felülbizáltságot eltanácsolja hibeit a szóbajöhető cégtulajdonosok származásának „tulzott” kutatásától, ha azok fajnémet alkalmazottakat foglalkoztatnak. A zsidó cégtulajdonosok persze felfüggesztik népi szolidaritásukat és elbocsájtják zsidó alkalmazottaikat...

A zsidókérdéshez sokban hasonlít az északamerikai néger-probléma (természetesen igen sokban különbözik is attól. A négernek pl. nem privilégizált, hanem rabszolgasorsból jutottak mai helyzetükbe, társadalmi rétegződésük elosztottabb mint a zsidóké stb., stb.), mert minden szociális kérdésnek épp az a közös vonása, hogy társadalmi jellegű s a társadalom viszonyaival áll vonatkozásban. A négernek is kisebbségben, nagyfokú faji és társadalmi elnyomásban, „idegenben” élnek, a néger probléma megoldását azonban mégsem a honnan származás, hanem jelenlegi szociális vonatkozásai határozzák meg. „Csak ha valamely adott társadalom együttes és külön kölcsönvontatkozásainak összességét objektíve vesszük figyelembe, vagyis ha a szóbanforgó társadalom és más társadalmak közti kölcsönvontatkozásokat tekintjük, lehet helyes alapunk az előrefejlődő osztály taktikájához.

Ugyanekkor az összes osztályokat és országokat nem statikájukban, hanem dinamikájukban kell figyelembe vennünk, azaz nem merev állapotukban, hanem mozgásukban (s ezeknek a mozgásoknak törvényei minden osztály gazdasági létfeltételeiből erednek). A mozgást viszont nem a múlt, hanem a jövő szempontjából kell mérnünk, még pedig nem az „evolucionisták“ lapos felfogása szerint, akik csak lassu változásokat látnak, hanem dialektikusan“. (Wl. Uljanov.) S amint vonatkozik ez a megállapítás az egyes társadalmakra ugyannyi áll ez az egyes társadalmi csoportokra és minden társadalmi jelenségre. Bármely szociális kérdés csak társadalmi kapcsolatainak és fejlődési helyzetének megfelelően ítélhető meg. Az pedig nem vitatható el, hogy a zsidókérdés — minden speciálitása mellett — a társadalmi kérdések egészébe tartozik.

MAI ANGOL KÖLTŐK

Fordította: FORGÁCS ANTAL (Budapest)

WILLIAM BENNET: LEÁNY

*Májusban még dolgozott,
fogaik közt csikorgott a mihely lágy pora,
júniusban gyakran vért köpött,
júliusban sárgán feküdt a nyirkos gyolcs között,
s augusztusban ragadós föld hullott reá.*

*Szép volt-e, rút-e? Nem tudom!
Jó volt-e, rossz-e? Nem tudom!
Szegényke húsz évet élt, s tíz évet dolgozott.*

ARTHUR DOUGLAS: EURÓPA

*Európa! Szörnyű világrész!
A fiad vagyok én és szegyenlem magamat.
Mint kiélt férfiő oly ráncos az arcod,
mint férfiő, aki tudja, hogy nőnek
már a fiatalok, akik egy
hősi napon félreállítják az útból őt.
Friss népek készülnek a viadalra,
Ázsia fénylő gyermekei, akiket már
nem kötnek törvények és lomha szokások
mint oly' rabot a szegyenletes béklyó,
aki vágyódva néz föl a négyszögletes égre
és tudja jól, hogy ennyi csak, mi néki megmarad.
Rabok vagyunk mi mind európai népek,
s a rabok sorsa ez: lánc és rossz kenyér!*

JAMES FITZELL: VERS A KORCSMÁRÓL

*Mint a pók a szoba szögletében,
úgy bujlik el a kis zugutca mélyén
ez a piszkos és szomorú külvárosi korcsma.*

*A lámpa álmosan leng az alázatos
asztalok fölött jó néhány esztendeje már,
s bús piszok-dombok merednek a székek alatt.*

*Szomorú férfiak üldögélnek itt,
megtörtén nézik a padlót és merengenek
e céltalan és rosszízű világon.*

*Hervadt, családtalan férfiak ők!
Sajnálni valók akár a halottak,
és betegek mint a festett utcai lányok.*

*Az egyik most a gyárról beszél,
ahol nyolc évig dolgozott, a másik
káromkodik s csupasz ökleit rázza.*

A KULTURA VÁLSÁGA

Irta: KOVÁCS KAROLY (Pozsony)

1. A történelem dialektikájának grimászai közé tartozik, hogy éppen az a mozgalom fedj fel legszembetűnőbben a kultura osztályjellegét, amely a leghangosabban hirdeti az osztályfelettséget. A fasizmus gleichschaltoló és totalizáló főrekvéseinek nemcsak a gazdasági és politikai élet terén van meg ez az eredménye. Regresszív kulturális főrekvései előtt kitérül a legszűkebb békaperspektiva is. Rohamos tempóban fejlődnek a meglátás felé a legbornirtabb filiszterek vaskoponyái.

A kultura osztályfelettségét természetesen már a „demokratizálódó” kapitalizmus idejében is sokan vonták kétségbe. Még az osztályfelettség és a krisztusi szeretet modern apostola, Tolsztoj is azt vágta a polgári művészet szemébe, hogy „alig akad száz ember közül egy, aki élne vele”. Sőt az ő gondolatvilágába egyáltalán nem illő intuícióval azt is meglátta, hogy „a munkás, ha csak nincs elromolva és helyzetének szelleme meg van benne, képtelen lesz bármi hasznot huzni művészetünkéből és semmit sem fog belőle megérteni. És ha véletlenül meg is ért belőle valamit, az amit megért nem fogja nemesíteni a lelkét, hanem inkább megmetyeljei”. (Tolsztoj: Mi a művészet? 52. l.) Mégis tagadhatatlan tény, hogy a polgári kultura osztályfelettsége milliók és milliók tudatos vagy spontán hitvallása volt. Két körülmény magyarázza meg ezt a jelenséget.

A polgárság a kultura terjesztését is bevonta az árugazdálkodás körébe. Irodalom, képzőművészet, színház iparágakká alakultak át. Képviselői csekély kivétellel a polgárság jól fizetett bémunkásaivá váltak. Az irodalmi és művészeti termékek terjesztésénél egyre inkább a profitszempontra adta meg a hangot. A polgárság annál szívesebben csinálta ezt, mert nyereszkes érdekei egybeestek osztályuralmi érdekeivel. Egy-egy tucatregény, kuplé vagy csendéletprodukción elterjesztése nemcsak a kiadónak hozott milliós hasznot. A polgári izlést és a polgári gondolkozást ojtva be a széles tömegekbe, az osztályellentétek kiérésére is tompítóan hatott. Minél inkább fejlőd-

MEGOKOLÁS. *Az essen-i bíróság három vádlottat, akik — állítólag — megverték egy S. A. alakulatba tartozót, két-két évi fegyházra ítélte. Az ítélet, a mai német viszonyokhoz mérten, nagyon enyhé. Az ítélet indokolása megmagyarázza, hogy miért. „Tekintettel a megvetendő cselekedetre, sokkal súlyosabb büntetés is helyén volna. A törvényszék azonban enyhítő körülménynek vette, hogy a vádlottakra nem volt rábizonyítható, hogy ők a tettesek.”*

tek a tömegkultúra eszközei: sajtó, gramofon, mozi, rádió; annál hatalmasabb eszközökre tett szert az uralkodó osztály ideológiai befolyásának kiterjesztésére és szilárdítására. Pillanatig sem férhet kétség ahhoz, hogy a színház, sajtó, mozgó és rádió sokkal erősebb ideológiai bástyái a polgárságnak, mint a katolikus egyház volt a feudális társadalom kezében. Ez a számtalan irányú polgári kulturhatás körül fogja a ma emberét életének minden percében és annak valamennyi mozzanatában. Ez az egyik oka annak, hogy a liberális és demokratikus uralmi formák idejében viszonylag kevesen jutottak el az osztályfölöttinek mondott kultúra valódi arculatának meglátásáig.

A másik okot abban kell keresnünk, hogy a munkásosztály föl-szabaduló mozgalmát, vagy ami ezzel egyet jelent, az új kulturát képviselő szociáldemokrácia maga is befolyása alá került ezeknek az álbölcsekedéseknek. Nem jutott ez kifejeződésre olyan szembeötlő formákban, mint a világháború után, amikor gyakran maga is szolgálta a kulturreakciónak. (Konkordátumok megszárazása, cenzura szigorítása stb.) Nagy engedményeket tett ugyan a vallásosságnak is, amikor ezt a párttal szemben „magánügynek” deklarálta. A polgári ideológia előtti behódolás sokkal finomabb, bár ugyanilyen fokban veszélyes formákban tört keresztül. Az idealizmus szabad propagálása a szociáldemokrácián belül a filozófia osztályfölöttiségének elismerése volt. Ezzel pedig megtörtént a nagy ugrás az ideológia osztályjellegének platformjáról a hanyatló polgárság osztályfelettlének hirdetett kulturájának hazug sekélyességébe. A többi már önmagától következett. Ha Adler Viktor és Schmidt Konrád kantizmust propagálhatott a II. Internacionálé elméleti folyóiratainak hasábjain, mi sem természetesebb, mint hogy az egyszerű párttag tovább mehetett és akár a legdurvább babonának is hódolhatott anélkül, hogy ezért felelősségre vonhatták volna.

Idő kellett ahhoz, hogy ezeket a hatásokat elsősorban a konkrét tapasztalatokra támaszkodva lerombolják. Csak a hanyatló kapitalizmus kulturális sülyedése hozhatta közelebb a tömegeket annak a ténynek világos felismeréséhez, hogy osztálytársadalomban csak osztálykultúra képzelhető el. Ez a fasiszta kulturreakcióban kiesősodó hanyatlás azonban valóban alapos munkát végez. Gyökeresen irtja ki a tömegekben felgyűlt illúziókat. A közvetlen átélés pótolhatatlan oktatásával mutatja meg, hogy a kultúra osztályfelettliségének és politikamentességének jelszava, a hanyatló polgári világ egyik legsikerültebb jelszava.

A SZOCIÁLIS KÉRDÉS MEGOLDÁSA: Alábbiak szövegrinti idézetek Dr. Robert Ley, német munkaügyi miniszter füzetéből, mely a hivatalos Deutschen Arbeitsfront kiadásában jelent meg. „A tudás jó, de nem a legfontosabb.” — „Az ember nevelését már 3 éves korában meg kell kezdeni. Amint a gyermek el kezd gondolkodni, adjunk neki egy kis kampóskeresztes zászlócskát.” — „A faj eredménye a fegyelem; a fegyelemé a munka. A munka megnyilvánuló fegyelem. Katona és munkás — ugyanazok.” — „A szociális kérdés megoldása egyáltalán nem gazdasági kérdés, hanem a nevelés, az iskolázás, a világnézeti megalapozottság kérdése... A szociális kérdés megoldást nyert! Hogy valaki parancsol, a másik pedig engedelmeskedni tartozik, ez nem tartozik ide. Nagyon jól tudjuk, hogy legfőbb vezérünk, Adolf Hitler s a többi vezér mind egyenlően értékel bennünket. A szociális kérdésnek ez a megoldása.” — „Adolf Hitler egyszer azt mondta nekem: ha megtehetném, minden munkásnak ajándékoznék egy szmokingot.”

A sokat emlegetett amerikai technokraták becslése szerint, ha minden találmányt felhasználnának, az Egyesült Államok lakosságának 25—40 éves korig naponta csupán 2 órát kellene dolgoznia. És ezzel a jelentéktelen munkával, amelyre a fizikumnak szüksége is van ahhoz, hogy egészséges maradjon, tizszer olyan ellátást tudnának biztosítani az ország egész lakosságának, mint az 1929. konjunktúra év ellátása volt.

Különösen a világháború utáni válságok folyamán ölt ez a technikai reakció az egész emberi kultúrát fenyegető méreteket. Az egész polgári szaksajtó a racionalizálási periódus „tulságosan gyors ütemű fejlődéséről” sópáncodzik. Programnak akarják kitűzni a kisiparhoz való visszatérést és az agrárizálást. Leépítik a tudományos intézeteket, vagy csökkentik azok hallgatóinak számát. Ily módon akarják elérni a tudományos és feltalálói tevékenység alábbhagyását. Magasan kvalifikált technikai erők tizezrei kerültek uccára, vagy kényszerülnek egészen alantás fizikai munkával keresni meg a legszükségesebbet.

A gazdasági bázis összeomlásának természetes folyamánya a kultúra minden terén mutatózó hanyatlás. Kon-fu-Csenek tulajdonítják azt a mondást, hogy az ember, aki tulsokat alszik, olyan, mint egy szüette tuskó. Nem lehet belőle szobrot faragni. A polgárság ma egy ilyen szüette tuskóhoz hasonlít, amelyből lehetetlen valóban maradó kultúrértéket létrehozni. A kapitalista termelés összezsugorodásával nemcsak arra vált képtelenné a polgárság, hogy új utakat törjön a kultúra terén. Arra sem képes, hogy a már egyszer elért színvonalon tartsa meg magát. Világszerte csökkennek a polgári kulturisztikák pozitív számsorai és növekednek a negatív tételei. Poroszországban egyedül 1932-ben 10.000 tanítót bocsájtottak el. Az Egyesült Államokban, ahol 1920 és 1930 között 523-ról 2024-re emelkedett a filozófiai doktorrá avatottak száma, 1932-ben 3 millió gyerek nem látogathatta az elemi iskolát sem, — ruházat, tanszerek és szabad idő hiánya folytán. Lengyelországban ugyanebben az évben az iskolaköteles gyerekek 35 százaléka nem tanulhatott meg írni és olvasni ugyanezen okok folytán. Az európai államok költségvetésében egyre csökken a kulturális kiadások tétele a hadügyi-, belügyi és más közvetlen hatalm; célt szolgáló kiadásokkal szemben. A közoktatás leépítésével párhuzamosan terjed a babona és kuruzslás. Spiritizmus, grafológia és a modern okkultizmus más válfajai a középkorra emlékeztető méreteken hódítanak. Németországban egy Zeileis és egy Weissenberg rendelőjébe ezerszámra fődulnak a szellemi egyensúlyukat elvesztett kliensek.

Az intelligencia tultermelése fantasztikus méreteket öltött. Németország talán a legérdekesebb példát szolgáltatja ezen a téren. 1930—1934-ig a filozófiai fakultásokon 18.020 új tanár nyert kiképzést. Mivel azonban a 28 ezeren felüli tanári kar kiegészítésénél csak 4244 új tanerő valószínű elhelyezéséről lehet szó, 13.776 egyetemista a teljes kilátástalanság kilátásával folytatta tanulmányait. Az orvosi pályára készülők sem állanak jobban. A mintegy 48.000 gyakorló orvos mellett a lehetséges évi utánpótlás 1500—1900 új orvosra tehető. Ezzel szemben a főiskolákból 1927-ben 2465; 1928-ban 3322; 1929-ben pedig 3797 új orvos került ki. Az 1929—30-as tanévben 15.644-en készültek orvosi pályára. Olyanfokú tultermelés ez, amelyet nem lehet néhány száz „nem-árja” orvos elüldözésével megoldani. Csupán, mint az egész korszakra jellemző tényit említjük meg, hogy ugyanakkor a különböző papnöveldeket 1929-ben 3464 új lelkesz hagyta el. A szükséglet

azonban cca 4000 lett volna.

Az egyházhoz és a valláshoz való visszatérés a polgári kultúra hanyatlásának egyik legbiztosabb kifejezője. De a tudományok terén is feltűnő a visszaesés. A közgazdák a leghihetetlenebb zagvaságokat vetik felszínre. A konjunkturakutató intézetek a legtökéletesebb technikai apparátus ellenére nélkülözik a legelemibb következetességet és alapelvet. A filozófia ismét az egyház hűséges szolgálóleánya lesz, amely hovatovább útjába áll az exakt tudományok fejlődésének is. Neokantianizmus, Neohegelianizmus és más elnevezések alatt az idealizmus ma a polgárság hivatalos filozófiája. Néhány valóban megmosolyognivaló kinövése is van ennek a filozófiai reakciónak. Whitney a General Electric Co. (U. S. A.) kísérleti laboratóriumának vezetője felveti a kérdést, hogy mi vonza a vasreszeléket a mágneshez. A kérdés megválaszolását gyerekesnek tartani bünt jelentene a gyerekek köztudomású józansága ellen. „Lodge azt állítja, hogy az egész mindenséget átható, étertől közvetített erő. Én pedig azt mondom, hogy ezeket a részecskéket az isten akarata köti le.” A szakkörökben jól ismert német fizikus, Frank a következőket írja: „Még annak a durva felfogásnak is meg van az értelme, hogy a természet angyalok és ördögök szereplésének színpada, föltéve, hogy ismerjük az angyal és ördög lelkének természetét. „Ennél tovább már nem is lehet menni.” Már ez túl van azokon a határokon, amelyeken belül ma valaki a tudomány emberének számíthat.

Ha a szó szoros értelmében vett művészi élet felé fordulunk hasonló kép tárul elénk. A híres newyorki Broadway 80 színháza közül a prosperityt követő válság második évében már csak 10 működött. Európa nagyvárosaiban is sorban csukják be a színházak kapuit. A budapesti városi színházat, amely valamikor klasszikus színműveket látott dobogóin, a Labriola varieté bohócainak adták ki. Jellemző a magyarországi válság mélységére, hogy még ez is megbukott. Nagyon érdekes, hogy a legutóbbi időben sztrájkba léptek a brünni német színház művészei. Csak ezen a korábban hallatlan úton tudták elmaradt gázsijuk folyósítását kikényszeríteni. A mozgósínházakban a technika szédületes fejlődése dacára szembetűnő az elsekélyesedés. A hatalmas történelmi filmek filmoperettek szorították ki. Hovatovább a filmoperett az egyetlen műfaj, amely a mozgósínházak műsorán szerepel.

Összefoglalóan azt mondhatjuk az imperializmus szakaszának kulturájáról, hogy az a kor egész jelegének megfelelően hanyatló. A fejlődő polgárság kibontakozó kulturája a tudományok minden ágában nagy lendülettel tört előre. Ma visszaesett a mögé a színvonal mögé, amit a klasszikus tudomány évszázadokkal korábban elhagyott.

A fejlődő polgárság hatalmas filozófusokat adott a világnak. Uttörői voltak ezek az egységes materialista világfelfogásnak. Ma a filozófia üres gondolatkérdéssel foglalkozik, vagy élén Spenglerrel a Nyugati Világ Pusztulásán siránkozik.

A fejlődő polgárság hatalmas írókat és művészeket termelt ki soraiból. Ma a polgári művészet és irodalom elsekélyesedett. A régít ismételteti, vagy Dada tehetetlen nihilizmusába menekül. Nagyon szépen fejezi ki ezt a sülyedést Maxim Gorki, mikor azt mondja, hogy a Bábittek, Forsyték és Buddenbrockok nem alkalmasak arra, hogy hősokeket termeljenek ki soraikból. Azok, akik hősoke és a kultúrfejlődés vezetői akarnak lenni, szembefordulnak ezzel a hanyatló kultúrával. Ennek a fordulatnak tempója meggyorsul, amikor a polgári kultúra lassú hanyatlását a fasizmus kulturreakciója váltja fel.

3. Már a német imperializmus koraszülött filozófusa Nietzsche is azon siránkozott, hogy „Európában felülkerekedett a rabszolgaszellem“. Rabszolgaszellem alatt természetesen a szocializmust értette. Egész oda vezet ez, hogy „a nők már hajlandók hinni a férfi „magárbab” fajhoz való tartozásában.“ A fasizmussal végre felszabadulhattak ezek az örületek. A német imperializmus ordító oroszlánjában testet öltött Nietzsche kollektív Übermensché, amely minden eddigi kulturvívmanyt fölényes gesztussal tép le magáról. A fajelméletek orgiákat ülnek. Lenin professzort a tudomány és bölcsesség kutfejének proklamálták. A cári fekete százak uralmának megdöntése után tizesztendővel az Elba és a Rajna partjairól indulnak ki a zsidóüldözések.

A fasizmus rombolása azonban nem azonos Thomas Mann „destruction organique“-jával. Az a százezernél több kötet, amit Németországban hivatalos ünnepek kereteiben elégettek, nem a szerves pusztításnak esett áldozatul, hanem a páni félelemben esztét veszített düh kitörésének. A bombasztikus autodafék minuszával szemben nem áll (nem is állhat) egy olyan plusz, amely ezeket a máglyákat bármely kor embere előtt igazolhatná.

Alig szükséges azt boncolgatni ezen cikk kereteiben, hogy a fasizmus kulturális termelőjében kit és mit illet meg a diszhely. „Rangot ki kér magának a pokolban?“ A fasizmus az erőszakot állította oda a politika; és gazdasági érvelés eszközének. Az erőszak azonban nagyon kevés értékű kultúrtenyező. Nem véletlen, hogy a nyílt fasizma diktatúrák országából nem láttunk még jelentékeny irodalmi vagy művészeti értéket kikerülni. De mindenki előtt ismert tény, hogy Magyarországon egyre több az olyan közrendőr, aki dr.-t ír a neve elé. Németországból éppen most jött a hír, hogy 30.000 főiskolást fognak beosztani a Schupoba. Ez mindenesetre nagyon radikálisan szegi ketté az intelligencia termelésének gordiusi csomóját. De nagyon kevesen fogják ezt az intézkedést a kultúra fejlődésének vonalában állónak tartani. Ez a megoldás nem a fasizmus kulturájának pluszát, hanem minuszát növeli. Negatívumok halmozása azonban nem vezethet konstrukcióhoz. Vannak olyan destruktívok is, amelyek a haladást szolgálják. Ezt a destruktíót azonban nem csak nyomon követi, hanem bizonyos értelemben meg is előzi az építés. A fasizmus pusztításai után pedig nem konstrukció következik, hanem a vízözön.

Nincs olyan nagy mester, akinek művét egy hamis eszme tönkre ne tenné. Ebben áll az önmagukat elárló tudósok és művészek hirtelen összeomlásának magyarázata. A fasizmus, amely a 20. század közepén faji hovátartozástól akarja függővé tenni a közéleti szereplést, amely a nőt visszaparancsolja a házi tűzhely „szentségének“ bornirt rabszolgálgkörébe megtagadta azt a két legnagyobb kulturvívmanyt, amelyeket maga a polgári fejlődés hozott létre. A fenyegető összeomlástól megrettent polgárság szívesen csinálná vissza három évszázad fejlődését. Ez azonban lehetetlen. Ezt sem a fekete, sem a barna, sem a zöldinges fasizmus nem tudja megvalósítani. Az egyszerű életrekelet eszmének önálló léte van, amely nem föltétlenül engedelmeskedik azoknak, akik létrehozták. A tud. szoc. elleni harc platformján egyesíteni lehet a reakciónak meglehetősen széles társadalmi rétegeit. De még nagyobb lesz azok száma, akik előbb vagy utóbb szembefordulnak nemcsak a fasizmussal, hanem azzal az osztállyal is, melynek érdekében az időt néhány évszázaddal vissza szeretnék fordítani.

Ebben a szembefordulásban pedig már benne van a kulturforra-

dalom előjátéka. Nem új jelenség, hogy a tudományos és művészeti élet legkiválóbbjai szembefordulnak a polgársággal. De a fasizmus kulturreakciója kiszélesítette ennek az elpártolásnak bázisát. Az a harc, amelyet a nemzetközi jogászbizottság folytatott Dimitroff és társainak megmentéséért a szó legvalódibb értelmében vett kulturharc volt, amely széles rétegekkel ismertette meg a fasizmus valódi arculatát. Minden új kultúra harc közben születik meg. A kulturforradalom és az új, kollektív kultúra kiindulópontja is abban a harcban van, amelyet a hanyatló polgári kultúra és a fasizmus ellen folytat a negyedik rend.

4. A legutóbbi évtizedek fejlődése világosan mutatja, hogy a kultúra nincs elszigetelve a gazdasági, politikai és társadalmi élet egészétől. A dialektikus materialista világszemlélet már régen hirdeti ezt az igazságot. De csak a közelmúlt sorozatos átalakulásai bizonyították be mindenki számára tapasztalatilag. És még egyre mutattak rá ezek az események. Arra, hogy a kulturhaladás, a jövő egyetemes és kollektív kulturája elválaszthatatlanul egybe van kötve a negyedik rend sorsával. Különösen a kulturális fejlődés polarizációja vetett éles fényt az utóbbi állítás helyességére. Egyrészt a régihez való erőszakos visszatérés, már meglévő kulturértékek lerombolása a par excellence fasiszta Németországban. Másrészt a kulturfejlődésnek azon valóban meglepő eredményei, amelyeket a háború utáni Oroszország mutat fel.

Nagyon érdekes az a kép, amit a kultúra alapját képező gazdasági viszonyok összehasonlítása ad. Az új kollektív kultúra képviselőinek az az elgondolásuk, hogy csak a nép nagy tömegeinek jobb gazdasági viszonyok közé juttatásával lehet a kultúrát széles alapon kifejleszteni. Ezzel szemben a fasizmus felfogása teljesen ellentétes. Amennyiben egyáltalán felveti a kérdést elméletileg, az a mozgalom egész jellegének megfelelően regresszív, az ókori rabszolgatartó népek elgondolásához jár közel. Eszerint a széles tömegek nyomorával kell előteremtteni azokat az eszközöket, melyek kevés számú egyesek minél tökéletesebb kifejlődéséhez szükségesek. Az übermenschkultusz groteszk, reakciós típusa: a Führerkultusz jön így létre, akinek hallgatva veti magát alá mindenki.

A két különböző felfogás gyakorlati megvalósítása a tömegkultúra helyessége mellett szól. Nemcsak azért, mert a legnagyobb szám legteljesebb érvényesülési lehetőségbe juttatása olyan kétségkívül hatalmas kulturvíványokhoz vezetett, mint a 7 órás munkanap megvalósítása és az analfabétizmus 90 százalékos likvidálása egy olyan országban, amely még nem régen a világ egyik legvisszamaradottabb területe volt. Azért is, mert a széles tömegek kedvező kulturális viszonyok közé helyezése után minden remény meg van arra, hogy sokkal nagyobb számban fognak kitermelődni a kollektív übermenschek, az emberi gondolkodás és kultúra élén haladó nagy emberek. A 7 órás munkanap és az analfabétizmus megszüntetése egymagában véve is mélyenszántó kulturforradalmat jelent.

A további összehasonlítás még hatalmasabb arányokban domborítja ki az új, kollektív kultúra elgondolásának helyességét. Az intelligencia túlermelésének csak ez a koncepció adja a megoldását. (Mert nyilvánvalóan nem megoldás, hanem minden megoldásról való kétségbeesett lemondás az, ha a fiatal intellektuális generáció kezébe gumibotot nyomunk és odaállítjuk a forgalom szabályozására.) Az új, kollektív kultúra két irányban halad. Egyrészt a technika és közegészségügy rohamos fejlesztésével nagy arányokban bővíti ki a műszaki

kádereket és orvosj kart. Ez természetesen maga után vonja, sőt feltételezi egy folyton növekvő számú, magasan kvalifikált nevelő apparátus kialakítását. Másrészt pedig olyan fokra fejleszti az egész lakosság kultúrnívóját, hogy a munkaidő további leszállításával az intellektuális és fizikai munkás és munkakör közötti megkülönböztetés fokozatosan eltűnik. Ezzel párhuzamosan alakulnak ki a művészetek kollektív formái, amelyek nem ismerik a sztárokat s amelyekbe fokozatosan az egész nép bevonódik.

Ezek a célkitűzések magyarázzák meg azokat az eredményeket, melyeket az orosz közoktatás az elmúlt esztendő folyamán elért. Alljon itt néhány szám ezeknek az eredményeknek szemléltetésére. Míg 1914-ben 7 millió 236 ezret tett ki az elemi iskolák látogatóinak száma, az 1932-33-as tanévben már 19 milliót. A középiskoláknak 1914-ben 564.000 növendékük volt. De 1933-ban már 4 millió 350 ezer. Az 1933-34. tanévben pedig már 6.674.000 volt a beiratkozottak száma. Az egyetemek 1914-ben 110 ezer hallgatót számláltak, míg 1932-33-ban már $1\frac{1}{2}$ milliót. Még hatalmasabb arányban nőtt meg a különböző szakiskolák és ezek résztvevőinek száma. Pontos adataink csak 1932-33-ról vannak. Ezek $1\frac{1}{2}$ millió hallgatót mutatnak ki az 1914-es év 267 ezrével szemben. De azóta ezen a téren ugyyszólván ugrásszerű az emelkedés.

A polgári kultúra válságával szemben minden okunk megvan a kultúrforradalom elnevezésre, amikor ilyen hatalmas számok tárulnak elénk. Vegyük még ehhez hozzá a kiadói tevékenység óriási számadatait. Már 1932-ben 38.000 új könyv jelent meg az állami kiadókban, 600 millió példányban. Ez felülmúlja Anglia, az Egyesült Államok és Németország együttesen vett megfelelő adatait. A napisajtó és a folyóirat irodalom hasonlóan nagy számokat mutat. 1929-ben 12.500.000 példányszámban jelentek meg, 1933-ban már 36.500.000 példányszámban. A háború előtti adatokkal szemben itt alig lehet helye az összehasonlításnak. Hiszen 1913-ban mindössze 859 ujság jelent meg, összesen 2 millió 150 ezer példányban. Olyan nyelveken nyomtattak könyveket és adtak ki folyóiratokat, amelyeknek rövid idővel ezelőtt abécéje sem volt. Ha szembenéznünk ezekkel a tényekkel, nem habozhatunk a fasizmus kulturreakciójának és az új, kollektív kultúra törekvésének erkölcsi megítélésében sem.

Ha már most a kétirányú fejlődés valószínű irányát akarnók megrajzolni, akkor még szembetűnőbb lenne az új kultúra fölénye. A fasizmus kulturreakciójának pusztításai most már a kulturintézmények ellen fordulnak. Az a szellemi sivárság, amit Hitler uralomra jutása után egy esztendővel mutat a német irodalom és művészet, bátran állítható oda prognózisként minden nép elé, amely a politikai fejlődés hasonló útjára lép. A másik oldalon a fejlődés egyre erősödő üteme a kultúrforradalom minden irányu elmélyülésére, a kitűzött célok maradéktalan megvalósítására enged következtetni.

AZ ÉSZAKI NŐ: „Az északi stíli leány tulajdonsága az eláradó vágy, az asszonyé a gondoskodás. Ennek a két megnyilatkozásnak felel meg az északi nőiesség két tiszta típusa: a csendes, meghitt... s a nagy, uralkodó... A szüzesség tisztán csak a germánoknál fordul elő.” (Ludwig F. Claus: Nordische Seele.)

LI-FU-SZUN GAZDA ÉS CSELÉDEI (VI)

Irta: REMENYIK ZSIGMOND (Budapest)

A kiszáradt kút fenekén találkozom együgyű bácsikámmal. Mint ahogy említettem, nyomorult családom eltűnt, mintha elnyelte volna őket a föld. Nem szekirozott hát senkisémet, átkozott feleségem se rágta fülemet és tiszteletlen gyermekeim se bosszantottak. Szabadon költeményeim farigcsálásának élhettem, elábrándozhattam dicsőséges gazdánk, Li-Fu-szun csodálatraméltó tettein, bámulatra méltó gondolatain és tiszteletreméltó életén. Állandó lakásom nem volt, bevallom annak a szerzésétől még ha módomban is állt volna, már csak azért is tartózkodtam, nehogy ha átkozott családom újból megjelenik, valahogy megint a nyakamba varrja magát.

Egy kiszáradt és félig beomlott kútnak a fenekén huzódtam meg éjszakánként, a nap legtöbb részét is a kút fenekén töltöttem és boldogan ábrándozgattam. Új klapanciámon izzadtam, a gaz semita cégvezető Crausról és mejéről szóló költeményemen, az egész világ folyásáról és sanyarú életemről szólóról egyáltalán. Esténként kitrappoltam a kikötőbe, ahol meg halat puccoltam kis enniválóért a jólelkű Csu-Pei-fang szakállas szakácsnak.

Egy este is, amint halpuccolás után hazatértem és leereszkedtem a beomlott és kiszáradt kútba, már féluton láttam, hogy távollétemben valaki oda bevette magát. A kiszáradt kút fenekére érve nem kis meglepetésemre egy torzonborz, vastag rongyokkal betakart csavarógót találtam ott, amint guggoló helyzetben, a falnak dűtött háttal aludt. Meztelen lábai döglesztően párologtak, ruhája térdig el volt kopva és rongyokban lógott le lábszárán. Hosszú haja szemébe hullott és bőrén nagy rajokban mászkáltak a rovarok. Így, guggoló helyzetben is kivehettem, hogy szokatlan méretekkal rendelkezik az átkozott, aki magát távollétemben a kiszáradt kútba belevette. Meghuztam tehát magam, bölcsen tartózkodva attól, hogy ezen óriást álmából felzavarjam és ezáltal olyan következményeknek nézzek elébe, aminek esetleg nem tudok eredményesen helytállani. Leültem vele szemben tehát és csak bámultam arcát és szokatlan méreteit a halavány holdnál. Mindjobban ismerősnek tűnt, míg eltorzult vonásai alatt és torzonborz rongyai dacára is megismertem benne bácsikámat, a szelíd és együgyű óriást, Lu-Den-szit.

Alig akartam himni szemeimnek, hogy került bácsikám ide, ezt kérdezgettem magamtól. Mindjárt sejtettem, hogy valami nincsen rendben szénája körül, nagyon le volt rongyolódva, össze volt törve és arcát feneketlen barázdák fedték. Évek óta nem láttam, utoljára is még Kantonban találkoztam vele, ahová is kivándorlásom idején sűrű könnyhullatások között kikísért, ő segítette ingyen hajóra rakni kosaraimat és ő volt az, aki pártomat fogta nagyszájú feleségemmel szemben, aki már akkor is csak azért élt, hogy keserítse életemet.

Hogy került ide bácsikám, az áldott és türelmes Lu-Den-szi, az óriás? Ide és éppen ide, ennek a kiszáradt és beomlott kútnak a fenekére, ahol családom elől meghuzódtam a költészetnek szentelve életemet. Nem tudtam várni tovább a kíváncsiságtól, felköltöttem édes álmából bácsikámat, aki rémülten felriadt és amint megismert, együgyüen csapta össze két kezét.

— Biztos helyen vagyok itt, Luis? — kérdezte bácsikám aggódva és még jobban a kút fenekére húzódott. Ijedten tekintgetett szanaszét és jámbor szemeit össze-vissza forgatta. — Nem akarnám hogy meg-

találjanak, inkább felakasztom magam semmint, hogy még egyszer megláncoljanak. Elég volt három évig abból az életből, — mondotta bácsikám és jóindulatú együgyűséggel tekintett rám.

Ismertem bácsikám természetét, tudtam, hogy nálánál türelme-sebb ember ezen a világon nem él, kicsit félkegyelmű és együgyű volt egész életében ugyan, de ez a tény még jobban növelte türelmét és megbízhatóságát. Kvantung tartományban kis földjének megműveléséből éldogélt, állatot nem tartott szegénységében és hiányzó állatai munkáját is nagy erejével ő maga könnyedén pótolta. Ritkán veszi-tette el türelmét és hogy egy embert megütött volna, arról szó sem lehetett. Gyerekeket nemzett és agg atyját segélyezte. Részemre, aki már meglehetősen meg voltam mindenféle hájjal nyomorult kívándorlott életemből kifolyólag, annál rejtélyesebbnek tűnt a do-log. Megnyugtattam tehát bácsikámat, hogy ne féljen senkitől, itt biz-tos helyen érezheti magát és kérve könyörögtem, hogy beszéljen, mondjon el mindent életéből, amiről én még nem értesülhettem. Hogy került Peruba egyáltalán, mi történt vele, mi az, ami őt bujkálásra kényszeríti és így tovább.

— Luis, — mondotta jámbor együgyűséggel bácsikám, Lu-Den-szi, az óriás, — ez az ördögök földje itt. Nem értem ezt az életet. Felesé-gem meg gyerekeim különböző ültetvényeken sinylődnek, amíg le nem törlesztettük adósságainkat. Egy hatalmas gazdának tartozunk, Li-Fu-szunnak, aki mindig vastag bottal a kezében jár. Ő volt az, aki en-gem is kihozott Kvantungból munkásának, mindent pontosan felirt és olyan dologba ugratott bele, amit nem tudok neki sohasem letör-lesztetni, mégha ezer évig élek is. Nem mondhatok el neked mindent sorjában, mert úgy hallok hogy mindenfelé keresnek a gazda embe-rei. Szökésben vagyok, Luis a cajamarcai duzzasztóból, ahol három éven át szenvedtem egy karóhoz láncolva. Sokat érek a gazdának, azért is tűzött ki díjat a fejemre és azért is kerestet össze-vissza hit-vány embereivel.

Közelebb húzódtam bácsikámhoz és türelmetlenül mógattam, hogy legalább nagyjából értesüljek történetéről. Zsebeimből előszede-gettem valami kevés ennivalót, amire bácsikám rávetette magát és egy szempillantás alatt felfalta azt. Hálásan tekintett rám, megtö-rölte száját és röviden igyekezett is kielégíteni kíváncsiságomat.

— Három évvel ezelőtt kihozott Peruba Ázsiából a gazda és amint partraszálltunk családommal együtt, mindjárt azzal bizott meg, hogy dobáljuk a tengerbe a teli rizs, kávé és cukroszákókat. Ez Lam-bayqueben történt. Nem voltunk mi ilyenhez otthon hozzászokva, nem értettük az egészséget, hát vonakodtunk is parancsának teljesítésétől. A gazda mi mást tehetett, jól összevert bennünket és kényszerűségből áttett Callaóba, hogyha annyira szeretjük az árut, hát őrizzük raktá-raiban azt. Közben megjött az eszünk, helyre akartuk hozni a hibát és egy éjszaka alatt kirámoltuk az egész raktárt és a tengerbe öntöt-tük az ott felhalmozott rizst, kávé és cukrot, a lambayequi utasítás szerint. Ennek az lett a következménye, hogy félholtra verett ben-nünket, engem a cajamarcai duzzasztóba kísért személyesen, ahol is hosszú láncra veretett nehogy megint valami kárt csináljak. Felesé-gemet és családomat meg szétszórta különböző ültetvényekre, pörköl-dékbe és darálókbá. Ott éltem három esztendeig, de már nem bírtam tovább. Elfürészeltettem a láncomat és most szökésben vagyok.

Falzaravom a védőröket, eltörik hátamon a puskatust. — Ez történt velem, Luis Peruban, Li-Fu-szun gazda uralkodása alatt, — mondotta bácsikám és a kiszáradt kut fenekén félénken összehúzódott,

akár egy gyerek. Alig, hogy kipihentem magam, megyek is tovább, Bujdokolok és meg nem állok addig meg nem találok családomat. Össze-vissza bujkálok, hiába van díj kitűzve fejemre, meg hiába keresnek az ültetvényeken a gazda emberei. Hát neked hogy megy, Luis? — kérdezte még bácsikám.

— Én is a gazda szolgálatában állok, — válaszoltam kitérően és ezer gondolat rajzolt agyamban. De nyugodtan üldögéltem és piszkáltam lábujjaimat hosszú plajbászommal.

— Nagyon fáradt vagyok, Luis, — folytatta bácsikám és látszott is rajta hogy majd leragadnak a szemei. Nekidült a beomlott kút falának, kitátotta száját és gyanútlanul rámnézett. — Tebened megbízhatok, Luis, — mondotta, — te nem árulsz el, nem adsz védőrök kezére, hogy visszavigyenek Cajamarcába a zsilipekhez. Nem hiszem, hogy annyira megrontott volna tégedet a gazda szolgálata, — mondotta még bácsikám fáradtan és ahogy nekidült a kiszáradt kút falának, leragadtak szemei és azonmód el is aludt.

Látva ezt, háládatlan nyomorult létemre ugyesendben kibujtam a beomlott kút fenekéről és nyakam közé szedtem lábamat. Elkeseredett bácsikám fenyegetései áldottlelkű gazdánk irányában még mindig ott zúgtak fülemben és a fejére kitűzött díj sem hagyott nyugodni. Csak rohantam előre, szaporán kapkodva átkozott lábaimat, amik egyenesen a legközelebbi őrszoba irányába vittek. Tökéletesen meg voltam fertőzve, nem átalítottam bezörgetni az őrszoba ablakán és a díj reményében feljelenteni a gazda haragja elől bujkáló együgyű bácsikámat, megjelölve a pontos helyet, ahol gyanútlanul szundikált. Nyomorult voltam, akár egy kutya.

Zörgetésemre nagynehezen kinyitották az őrszoba ablakát és a sötétben megjelent abban az őrsvezető. Szemei még félig le voltak ragadva és alig tudta kidörzsölni belőlük a csipát. Szájából, ahogy kinyitotta, csak úgy dült a förtelmes bűz és hosszú szőrös kezeivel nyöszörögve vakaródzott.

— Uram — suttogtam az őrsvezető felé a félig nyitott ablakon, — itt a közelben rejtőzködik egy helyen bizonyos Lu-Den-szi, az óriás, akit tiszteletreméltó urunk, Li-Fu-szun, a gazda köröztet, díjat is tűzött ki fejére, itt volna az alkalom, hogy elfoghassák. Megszökött a cajamarcai duzzasztó zsilipektől és a gazdának azonkívül hogy sok borsot tört eddig is az orra alá, tekintélyes összeggel tartozik.

Az őrsvezető akkorát ásított, hogy majd bekapta alaktalan gombfejemet.

— Ha mindenféle szökött cselédet üldözőbe vennének, — mondotta vastag bőrét vakargatva szőrös kezével az őrsvezető, — egyebet se csinálhatnánk, mint ugrálnánk ki éjnek idején az ágyból. Nem mondom, ha elvágta volna ráadásul még a tiszteletreméltó gazda nyakát, megérdemelné hogy kiküldjünk a tett színhelyére.

— Eppen az áll az óriás szándékában, — erőszakoskodtam tovább és a magas díjra gondolva alávaló lelkekkel, mindkét kezemet összekulcsoltam a kényelemszerető őrsvezető előtt. — Leghatározottabb szándékában áll, hogy nemeslelkű urunk, Li-Fu-szun gazdánk nyakát elnyisszantsa. Most éppen alszik az óriás, — erőszakoskodtam tovább, — csak pár lépést kell éppen tenni és horogra kerül. Magas díj van kitűzve fejére, — hajtogattam nyomorult erőszakoskodással, hogyha rágondolok, még most is előnt a szégyen:

Az őrsvezető látva, hogy csökönyös természettel büntetett meg az ég, fellármázta legényeit, akik bedagadt szemekkel nagy sóhajtozások közepette kikászálódtak ágyukból, tetőtől-talpig felöltöztek, el-

fogyasztották ennivalóikat és keresztbevetették nyakukba a fegyvert. Ezalatt én kint az udvaron türelmetlenkedtem, egyik lábamról a másikra állottam és a bácsikám fejére kitűzött száz fontról ábrándoztam.

— No szép lassan mehetünk, — szólt az őrsvezető és vállán keresztbevetett puskájával, kezében egy vastag doronggal megindult nyomomban legényei kíséretében. Kezeimet dörzsölgetve ugráltam előttük a poros uton, minduntalan megsértve meztelen lábaimat az útra hajigált cserepekben, lukas falakban és patkószegekben. Az őrsvezető is végigesett egy árkon, két legénye pedig összeszurkálta magát a kútát körülvevő bokros tövisekben.

— Ebben a kiszáradt kútban alszik az óriás, — suttogtam és lemutattam a beomlott kút fenekére, ahol a hajnali szürkületben látni lehetett valami ormótlanságot. A kút fenekéről fájdalmas szuszogás és elhaló nyöszörgés ütötte meg fülünket. — Alszik, — suttogtam, — most el lehet fogni, összekötözni, nehogy kárt csináljon valamennyiünkben.

Az őrsvezető néhány legényével lemászott a kiszáradt kút fenekére, kötelekkel kezükben és hangos ordítózással rávetették magukat a kút fenekén szuszogó alakzatra. Kezükben vastag kötelekkel jól összekötözték, miután hosszú ideig minden erejüket megfeszítve küzdtek vele. Ekkor az őrsvezető felmászott a kiszáradt kút fenekéről és a verítékét törölgetve homlokáról, leszólt a legényeinek:

— Gyujtsatok valami világosságot, akárhova is tegyétek ezt az óriást, jól meg kellett küzödni vele. Habet vert a szája és kemény lábával úgy oldalbarugott, hogy két hétig fogok utána sántítani.

Mindnyájan a kiszáradt kút köré sereglettünk, csak én húzódtam kissé szegyenembe távolabb, módfelett resteltem volna ha félkegyelmű bácsikám így megkötözve rámtekint és bizonyosságot szerez afelől, hogy én voltam elárulója és csendőrkézre juttatója. A többiek a kút köré sereglettek és lent a kút fenekén egyik legény meggyújtott egy szál gyufát. Lassan világosodott is különben, úgy hogy a kút feneké most már mindenki előtt, aki belétekintett, meglehetősen világosságban állott.

— Te átkozott nyomorult, — kiáltotta éktelen haraggal, egészen lilára válva az őrsvezető, fájós derekát tapogatva szőrös kezével, — miféle hazugsággal vertél ki bennünket ágyunkból. Hol itt a szökött cseléd, amikor a kút fenekén csak egy töröttlábú ösvér fekszik, akit ráadásul mi még össze is kötöttünk. Így félrevezetni a védőrséget, te alávaló kutya, — ordította az őrsvezető és felémsujtott vastag botjával, ami éppen fejemen talált és ott kettétört. — Majd megmutatom én neked, így elbolondítani az embert, éjnek idején kiugratni az ágyból, csak azért, hogy egy töröttlábú szamarat összekötözzünk. Átkozott kutya, — kiáltotta és verni kezdte fejemet a puskatussal, amit nem restellett levenni válláról.

A többi legények is kikászálódtak a beomlott kút fenekéről, szidtak akár a bokrot, agyba-főbe vertek, átkozott kutyának és költészetből esztétvesztett léhütőnek neveztek. Három puskatust törtek el hátamon, a lovat a kút fenekén hagyták és kezükben a törött puskatusokkal hangos átkozódások közepette eltávoztak.

Amire magamhoz tértem, már dél felé lehetett. Magasan a kiszáradt kút fölött állott a nap, rengeteg légy rajzott a kút körül, kövér, zöldhátú és esipősharapású legyek. Fejemet tapogattam és megszegyeműlten nyöszörgöttem. Bácsikámnak valóban hült helye volt, észrevettem nyilván, hogy eltávoztam, ő is rosszat sejtett és nyaka közé szedte lábait. Mig én az őrszobában erőszakoskodtam, valami elszabadult ösvér beléesett a kútba, ott kitörte lábát és a kút fenekén az szuszog-

gott. Most is ott hever a gödör mélyiben, most már döglötten, körülvéve éhes zöld legyektől.

Hogy így sikerült a dolog, azon szándékomért, hogy el akartam árulni együgyü bácsikámat, módfelett resteltem magam. Fejemet és hátamat tapogatva a bokrok közé vettem be magamat és ott hevertem nyöszörögve igen hosszú ideig.

Li-Lü-Pi, megmondja a véleményét a gazdáról. A gazdának szokása volt, hogy esténként miután besötétedett, ő maga gyújtotta fel istállóiban a villanyt, ő indította el ha kellett a vízcsapot és ha jószágai éhesen bögték, ő maga nyitotta ki a kamrákat és a raktárakat ahol az eleséget tartogatta. Ezt a szokását nem engedte át senkinek, ő tőle függött a világosság, a víz, a tűz és az élelem. Ő volt udvarai-ban és műhelyeiben az isten, akinek kezében vannak az élet összes eszközei. Ha elvégezte szokásos körutját esténként, ő maga is meg-evett, utána beáztatta kezeit és lábait illatos hús vízbe, lefésülte haját és bajuszát és vastag bottal kezében végigjárta a város prostituáltjait, hogy azokkal kedvesen elszórakozzon. Minden lotyót ismert és őt is minden lotyó ismerte. Nagy vala közöttük a szimpátia.

Felgyógyulásom után én magam is ezen a környéken bukkantam rá egyizben, éppen a híres neves Li-Lü-pitől távozott és vigan fütyörészett. Tekintettel arra, hogy esetleg kényelmetlen következményekkel járhat részemre ez a találkozás, a falhoz lapultam és megvártam míg el nem tűnik a hosszú uccában a sápadt holdfény alatt. Akkor bujtam csak az árnyékból elő, amikor már befordult a mozsártörő gyár mellett, amely szintén az ő kizárólagos tulajdonát képezte. És tiszteletteljesen megemeltem kalapomat az élelmes prostituált előtt, akinek köztudomás szerint nagyon nagy volt a hatalma. Akkora volt a hatalma, hogy azzal még nemes gazdánkra is képes volt befolyást gyakorolni.

— Tiszteletreméltó Li-Lü-pi, — mondtam az élelmes prostituáltnak, — te boldog tündér, aki eldicsekedhetsz hogy derék nagy urunkat olykor vendégül láthatod, őt elszórakoztathatod, kezeidből etetheted és melleden babusgathatod. Te vagy a legboldogabb az asszonyok között tiszteletreméltó Li-Lü-pi, és én vagyok a te legalázatosabb szolgád. Ne bosszankodj kotnyeleskedésemem hogy kifürkésztém titkodat és tanuja voltam boldogságodnak, amikor láttam hogy éppen tetőled távozott istenített gazdánk, életünk és boldogulásunk mindenható ura.

Li-Lü-pi, az élelmes prostituált csak kítátotta száját és úgy tekintett rám akár egy bolondra. Szoknyája alá nyulkált és lelógó harisnyáját huzogatta. Kis cigaretta lógott szájában, amit most hirtelenében bekapott és rágni kezdte hatalmas fogaival.

— Már megint miféle bolondokat beszélsz összevissza Luis? — mondtotta a tiszteletreméltó Li-Lü-pi, — látszik hogy költő vagy, mert elment az eszed. Nem erről a vén kecskéről beszélsz talán, akit éppen most rugtam ki annyi hiábavaló küzködés után. Te egészen zavarosan látod a dolgokat és folyton csak holdvilágról meg a csillagokról ábrándozol, azért is nem viszed semmire.

— Természetesen nemes gazdánkról beszéltem, — válaszoltam a tiszteletreméltó prostituáltnak kissé sértődötten, — nemes gazdánkról, Li-Fu-szunról, akit éppen most láttam távozni boldogságos arculat-tal örömet rejtő hajlékodból.

— Hát ez egy vén kecske, öregem, — mondtotta az élelmes prostituált végtelen megvetéssel hangjában és undorodva a földre köpött. — Nem is tudom miért forszirozza annyira a dolgot, amikor az egész egy frászt sem ér. Már a könyökömön nő ki állandó küzködésével,

otromba viselkedésével és zsugoriskodásával. De hát sok mindent el kell túrnóm a forgalom kedvéért, — mondotta a tiszteletreméltó Li-Lü-pi és lenyelte a már összerágott és levétől megfosztott bagót.

— Így van ez és nem másként, — folytatta az élelmes prostituált, — ez a vén kecske még annyit se ér, mint akármelyik fiatal bérese, ezt nekem elhited, Luis. Egyáltalán úgy áll a dolog, hogy többet ér egy gyakornok mint egy cégjegyző vagy egy vezérigazgató. Az a szerencsétlen fickó, akit a múlt héten lábánál fogva felakasztottak, többet ért mint a védővezér. De ezt ti, amíg a világ áll sem lesztek képesek megérteni. Az legalább érti a murcoskodást, ha vékonypénzű akkor is többet ér az efféle vén kecskénél, védővezérnél és cégjegyzőnél. Így beszél az én szívem, de sajnos, az eszemre is kell néha hallgatnom, nehogy megcáfoljam élelmességembe vetett hitüket az embereknek.

— Ó mily tiszteletlen beszéd ez, boldogságos Li-Lü-pi, a te eszedet is elvette a nagy boldogság, — kiáltottam és nem akartam himni füleimnek. A boldogság elvette az eszedet és már nem is tudod, hogy mi beszélsz.

— Amit mondtam azt megmondtam, — válaszolta a tiszteletreméltó Li-Lü-pi és hatalmasat köpött újra a levegőbe, — egy fabatkát se ér az egész erőlködés. És mondom neked hogy nincs unalmasabb dolog mint egy ilyen vén kecskét elszorakoztatni. Hisz' egy ilyenel már akkor elmegy az embernek a kedve, mielőtt elkezdené a dolgot. Hogy ezen azután mi a tiszteletreméltó, azt meg én nem tudom megérteni. Az ilyen vén hülyét én csak utálni tudom, akár a mocskot.

A tiszteletreméltó Li-Lü-pi még egyet köpött végtelen megvetéssel és utálattal az előttünk folydogáló csatornába, megfordult és betette háta mögött az ajtót. Mélységes gondokba merültem én is felmásztam egy háztetőre, és a kifeszített, száradó takarók alatt meghúzódtam, hogy ott eltöltssem az éjszakát.

(Vége a következő számban)

T É L H A V A

Irtá: SALAMON ERNŐ (Braşov)

Elérkezett a lágyhavu hónap,
ideje lett kacagásnak, jónak,
acélokkal, korcsolyákkal állnak
jégre párok s vígan körbe járnak.

Mellemet beteg meleg fereszti,
szeret a fagy, — ingem beereszti;
szeret a hó, — lábam beereszti;
mellemet a köhögés fereszti.

Korcsolyázni járnak jégre párok,
korcsolyákkal én jégre nem járok,
fizetésem egyezer és ötszáz,
arra járok, hol velem köhög száz.

Munkáslakás, ketrecek és pajta
beteg népek betegednek rajta,
hajnalba a gyárakba kijárnak,
éhes rabjai az éhes gyárnak.

Őket nézem, velük járok kedvvel
harcolnak szíjjakkal, kerekekkel,
olajoznak, meghajolnak, bárha
rosszul hajlik a hát januárba.

Meghül teste nőnek és gyerekeknek,
betegséggel telnek a fejek meg.
Sokat visz el nagyon drága árt szed,
pár deszkára lekopog a pár szeg.

A munkásnak betegség a bére,
ha öregszik félre dobják, félre;
félre dobják, félre, mint a rongyot,
ríhatnak az anyák s a porontyok.

Igazuk van! Jobban tette volna,
dolog helyett, ha tekergett volna;
akkor is csak ez volna a bére,
csak éppen hogy joggal dobják félre.

KULTURKRÓNIKA

A TERVGAZDÁLKODÁS KÉRDÉSE ANGLIÁBAN

Ha az angol közgazdasági tanok lassu változásait valamivel közelebről vesszük szemügyre, úgy már hosszabb ideje a dogmatikus liberális felfogástól való elszakadás tünetei tapasztalhatók, ha nem is antiliberális de mégis aliberális állásfoglalás irányába. Nem lehet céltalan egyszer a mai tervgazdálkodási gondolatnak erre a gyökerére is utalni. Angliában is felfedezték pl., hogy a szabadverseny az állami monopóliumok célszerűbb árpolitikájával szemben korántsem a legjobb eredményekhez vezet. Ennek a következménye volt, hogy Angliában a monopóliumok elméletét olyannyira kiépitették. Különbösen is a gazdasági élet bizonyos elemeinek célszerűségét és hatását megállapítandó szükség volt a megközelítően egyértelmű és legáltalább látszólag magától értetődő normák kidolgozására. Ez meg is történt a Marshall révén fölvetett „jóléti gazdaságtan“ kiépítésével. Ennek az iránynak a klasszikus eredménye Pigou Economics of Welfare című munkája. Ebben a munkában, mint Pigou egyéb műveiben egész arzenálja található azoknak az értelmezéseknek, hogy bizonyos (szociálpolitikai természetű) beavatkozásokkal miként fokozható az összesség jóléte. Pigou tudományos elgondolásának eszméje lehet alapvetően hibás s egész vállalkozásából lehet, hogy nem sokkal több derül ki, mint egy a mai gazdasági élethez illeszkedő szociális-liberalizmus, mégis nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy tevékenységével egy alapvető beállítódást s ezzel együtt az elemző eszközök egész sorát teremtette meg, ami a mai tervgazdálkodásról szóló viták szempontjából igen fontos. Természetesen ennek az iskolának még a leghaladottabb képviselője is a tervgazdálkodás kérdését a magántulajdon megtartásának előfeltetésével tárgyalja, híven Marshall jelszávához. (Natura non facit saltum.) Hangsúlyoznunk kell azonban, hogy ezeket az eszközöket szocialista theoretikusok is használják (pl. Dalton és Dobb), mint ahogy azt is le kell szögeznünk, hogy a Marshall által megindított elméleti formalizálás szorosabb érintkezést tett lehetővé a hivatalos és a szocialista közgazdaság között, mint például Németországban. Schumpeter ennek az iskolának (Edgeworth, Pigou és Keynes) műveiben nemcsak a tudományos alapjait látja egy „kapitalista tervgazdálkodás“ számára, hanem úgy véli, hogy ez elméletileg tisztázó s a gazdasági élet kényszerű technikai, gazdasági és társadalomlélektani változásaihoz illeszkedő gazdaságpolitika eredménye talán sokkal lényegesebb hajtóerő egy szocialista rend kialakulásához, mint a szocialista politikai mozgalmak. (Josef Schumpeter: Kreditkontrolle. Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik, 54. K. 289. o.)

Keynest illetőleg Schumpeter Keynes pénz- és hitelpolitikai javaslatait emeli ki. Ezt a problémakört Angliában nagyon erősen kidolgozták. Ebben a vonatkozásban az angol közgazdászok nagyon régi tradícióra nyúlhatnak vissza. Ezenkívül az angol pénzelmélet technikai tekintetben olyan tökéletesen kialakult, hogy a hitelellenőrzés oly aktuális problémája sokkal komolyabban tárgyalható, mint bárhol a világon. Már pedig ez a probléma bármely tervgazdálkodási vita központi kérdése. Ha tekintetbe vesszük a hitelelmélet fejlődését s te-

kintetbe vesszük továbbá, hogy a Bank of England nagyobb befolyást gyakorol országa gazdasági életére, mint bármely más központi jegybank s hogy az utolsó évtizedben tulajdonképpen az angol gazdaság-politika szoros kapcsolatban állt a hitel és valuta politikával úgy érthető, hogy a szocialista hitelpolitika problémája, s a bank-szocializálás kérdése ugyancsak központjában áll az angol szocialista gondolkodásnak s a szocialisták ebben messzemenően Keynesre hivatkozhatnak.

Ha az angol nemzetgazdászok álláspontját próbáljuk jellemezni a tervgazdálkodási kérdésekkel kapcsolatban a három legfontosabb angol egyetemen uralkodó áramlatok szerint, úgy ez a következőképp alakul: a tulnyomóan liberális londoni School of Economics élesen szemben áll a Cole s más fiatal szocialista által befolyásolt Oxfordi csoporttal szemben. Közül Cambridge foglal helyet, ahol a kapitalisztikus magántulajdon elhanyagolásával (elvi megtartása mellett) jelentős szimpátiával kísérik a jelen gazdasági rendre irányuló messzemenő átalakításokat, úgyhogy felfogásukat következményeikben mérsékelt szociálreformer színezetű kapitalista tervgazdálkodási kísérletnek kell jelölni.

Az angol gazdaságtudomány áramlatai szoros kapcsolatban állnak az angol politikai áramlatokkal. Ami a Lloyd George-féle szociális-liberális irányt illeti, amint azt az 1928-ban kelt Britain's Industrial Future jelentés igazolja, (s amelynek készítésében szinte minden jelentős cambridgei színezetű nemzetgazdász részt vett) liberális szempontból véve jelentős engedményeket tett a „tervgazdálkodási“ irányba, főleg második és negyedik részében, ahol egy, legalább a nyilvános hitelgazdálkodás számára szolgáló National Investment Board föllállítását, továbbá tervszerű közmunkák általi lekiüzdését s egy a Committee of National Development vezetése alatt álló széleskörű, az angol gazdasági élet minden fontos ágát magába foglaló állami gazdaságpolitika bevezetését követeli. A Labour mozgalom hosszú időn keresztül pontosan fedte — pillanatnyi célkitűzéseiben — a liberálisok gazdaságprogramját. A gazdasági krízis s a reformizmus verebége, mely a második Labour-kormány bukásakor lett nyilvánvaló, a szocialista magatartás radikalizálódásához vezetett. A probléma, ami elé a Labour-párt tagjai s a mozgalom theoretikusi kerültek abban áll, hogy egy radikális, de mégsem száz százalékos szocialista aktuális programot fektessenek föl, amelyben komolyan veszik a szocializmus keresztülvitelét s ennek megfelelően a gazdaság és politika hatalomszerű előfeltételeit világosan felismerik. Az új tájékozódás e folyamata még egyáltalán nem zárult le, amennyire azonban a helyzet áttekinthető, nagyon előrehaladt. Ilyen körülmények között érthető, ha az angol tervgazdálkodási agitáció sokkal közvetlenebb aktuális jelentőséggel s részben életközellel is bír, mint bármely más tőkés országban.

Angliában, mint mindenütt a tőkésrendszerű országokban, a politikai mozgalmakon kívül is, a „Planning“ a válság megoldásaként szerepel: még a tőkés vállalkozók körében is. Angliában is, ugyanúgy mint az Egyesült Államokban, ezalatt az egész kérdéskörnek csak egy bizonyos szakaszát értik, nevezetesen: az ipar kartellekbe és trösztökbe való szervezését. Kétségtelenül ez a probléma Anglia számára, amely egész sor súlyosan elavult ipari teleppel rendelkezik s a világgazdaság megrázkodása folytán rendszeres megújítást, illetve termelési apparátusának átalakítását igényli, rendkívüli s sürgető. Ebbe az irányba már történtek kezdeményezések, ha valamennyi meg is

feneklett. Eltekintve ezektől a gazdasági okoktól politikai megfontolások is szükségessé teszik a szabad konkurrencia korlátozásával jelentkező tervgazdálkodás eszméjét, az u. n. kapitalista tervgazdálkodást, mint a szocializmus elleni védőeszközt. Példa ezekre a kapitalisztikus tervgazdálkodási törekvésekre a Sieff és Lindsay által életrehozott PEP-csoport (Political und Economic Planning), amely újabban egy kéthetenként megjelenő lapot ad ki. („Planning“). Ennek a csoportnak az eszméi: tröszt- vagy kartell-szerű „ipari önkormányzat“, amelyben a munkások képviselte is szerepel. Érdekes, hogy a szervezést a kereskedelemnél kezdik és onnan halad tovább. Sieff úgy véli, hogy a nagy kereskedelmi szervezetek részéről történő rendelkezéscélú elosztása racionalizálás és költségesökkentést jelent, ez pedig a vásárlóerő növekedését, végeredményben a válság orvoslását, illetve megkerülését eredményezheti. (Bizony kissé primitív konjunkturaelmélet ez!) Az állam beavatkozását a gazdasági szervezetek és üzemek életébe energikusan visszautasítja ez a csoport: az állam csak a megorganizálás indítékait adhatja meg. Különben e magát szigorúan politikamentesnek tartó csoport még a racionalizálás és az adminisztráció kérdésével foglalkozik. Főlegesen itt bővebben bizonyítani, hogy ezek a törekvések, ha egyáltalán még csak csekély eredményeket is elérnek, komoly tervgazdálkodás számba nem jöhetnek.

Ezek volnának körülbelül azok a törekvések, eltekintve bizonyos fasiszta tendenciától, amelyek Angliában valamilyen értelemben a tervgazdálkodásra irányulnak s közben még mindig elég erős liberális vonásokkal rendelkeznek.

(London)

G. M.

A NEMZETI SZOCIALIZMUS PROPAGANDÁJA ÉS A KAMPÖSKERESZT

A német nemzeti szocializmus az SA kereteibe nagyon hamar betelepítette azokat a nagyrészt fojtottan forradalmár érzületű ugyanakkor azonban tekintélyi (autoritár) beállítottságu munkásokat, akik főleg a munkanélküliek s a politikai tapasztalat nélküli ifjúság köréből toborzódtak. Ezért, a legkülönbözőbb rétegek igényének megfelelően, a nemzeti szocialisták propagandája tele volt ellentétekkel. Am a tömeg misztikus érzésének kezelésében ez a propaganda mindvégig következetes és egységes maradt.

Nemzetiszocialista párttagokkal s főleg az SA tagjaival folytatott beszélgetésekből egybehangzóan kiderül, hogy e tömegek megnyerésében a döntő tényező a nemzeti szocializmus forradalmi kiöltözése volt. Akadtak nemzetiszocialisták, akik tagadták, hogy Hitler a tőkét képviseli. Voltak SA tagok, akik a legsúlyosabb fenyegetéssel illették Hitlert az esetre, ha a „forradalom“ ügyét elárulja. Hallottunk olyan nyilatkozatokat, hogy Hitler a német Lenin. Mindazok, akik a szociáldemokrácia és a középpártok sorából mentek át a nemzeti szocializmushoz, olyan forradalmasított elemek voltak, akik azelőtt vagy nem foglalkoztak politikával vagy pedig politikailag tájékozatlanok voltak. A kommunista pártból átpártolt gyakran proletár-forradalmi beállítottságu elemek azok sorából kerültek ki, akik a KPD ellentétes értelmű politikai rendelkezéseit nem tudták megérteni, s olyanokból, akiknek a tisztánlátását a Hitler-párt külsőségei, a katonai jelleg, a tömegelő fogtatása stb. megzavarták.

A nemzetiszocialista propaganda szimbolikus eszközei közt feltűnő

mindjárt a zászló szimbólum:

*Wir sind das Heer vom Hakenkreuz
Hebt hoch die roten Fahnen,
Der deutschen Arbeit wollen wir
Den weg zur Freiheit bahnen.*

Ez a szöveg érzelmi tartalmát illetően kétségtelenül forradalmi. A nemzetiszocialisták tudatosan használtak kommunista dallamokat, amiket ők más szövegekkel énekeltek. Megfelelnek ehhez azok a politikai formulák, amiket százával talál az ember a Hitler-féle lapokban. Pl.: „A politikai polgárság a történelem alakítás színpadáról épp most van lelépőben. Helyére az ököl és a homlok dolgozó népének eddig elnyomott osztálya, a munkásság lép, hogy történelmi küldetését betöltse.“

Az ügyesen összeállított zászlóban a nemzeti szocialista tömegek ideológiájának szubjektív-afektív jellege teljesen érvényre jut. Hitler írja a zászlóról: „Mint nemzeti szocialisták zászlónkban a programunkat látjuk. A vörös színben mozgalmunk szocialista gondolatát látjuk, a fehérben a nemzetet s a kampóskeresztben az árja ember győzelméért való harc küldetését s ezzel együtt a dolgozó munka gondolatának győzelmét, mely örökké antiszemita volt és örökre antiszemita lesz.“ (Mein Kampf, 557. o.)

Hogy a vörös és a fehér szín a kispolgári ember ellenmondásos strukturájára hatást gyakorol, az egész természetes. Tisztázatlan eddig az a szerep, amit a kampóskereszt az érzelmek világában játszik. Miért oly alkalmas ez a szimbólum a sötét érzések provokálására? Hitler azt mondja, hogy a kampós kereszt az antiszemitizmus szimbóluma. A kampós kereszt csak nagyon későn lett ez, s különben is ez még mindig nyitva hagyja az antiszemitizmus affektív tartalmának kérdését. Az antiszemitizmus egy részét a fajelmélet irracionális tartalmából magyarázhatjuk meg, s ez a szennyes-szexuális-érzéki affektíve visszautasító értékeléséből áll. Ebben az összefüggésben a zsidó és a néger úgy a német mint az amerikai nacionalisták felfogásában egy vonalon helyezkedik el. Megbízható értesülések szerint Amerikában a néger elleni faji harc tulnyomóan a szexuális védekezés talaján mozog: a néger érzéki disznónak tekintik, aki erőszakot követ el a fehér nőknél. A Rajnavidék színesek által történt megszállásáról Hitler a következőket írja:

„Már csak Franciaországban van — ma inkább mint valaha — bensőséges megegyezés a bőrzét irányító zsidók szándékai s a sovéniztikusnak beállított nemzet-i államvezetés óhajai között. Már egyedül ebben felmérhetetlen veszedelem rejlik Németországra. Épp ebből az okból kifolyólag Franciaország a legfélelmetesebb ellenség volt és marad. Ez az elnégeresedésnek mindinkább áldozatul eső nép a zsidó világuralom céljaihoz való kötöttségében lappangó veszedelem Európa fehér faj állományára. Az Európa szívében fekvő Rajnavidék néger-vérrel való elpestisézése ugyanúgy megfelel sovénizta ősellenségünk perverz-szadista bosszúszomjának, mint a zsidók ama jéghideg megfontolásának, hogy ezne az uton az európai kontinens elkorcsosítása a központban kezdetét vegye s a fehér faj alól az alacsonyabb rendű emberség beinfiálásával az önralkodó lét talaját kihuzza.“ (Mein Kampf, 704—705. o.)

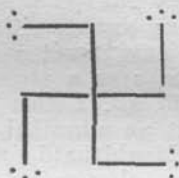
Energikusan gyakorolnunk kell magunkat abban, hogy pontosan megértsük azt, amit az ellenfél mond s nem elintézni azzal, hogy az

ostobaság vagy szélhámosság. Ennek az üldözési mániának ható elemének az érzelmi tartalmát jobban értjük, ha a néptest megmérgezésének elméletével együtt tekintjük. A kampós keresztnek is van az érzelmi élet mélyeinek felkavarására alkalmas érzelmi tartalma. Mindenesetre ez a tartalom egészen más, mint amire Hitler céloz.

Nemrégiben a kampóskereszt szimbólumot megtalálták a szemitáknál is, mégpedig a granadai Alhambra Myrtus udvarán. Herta Heinrich az Edd-Dikke-i zsinagóga romjai közt akadott rá a Gezeareth-tó melléki Kelet-Jordániában. Itt a következő formája:¹

A kampós kereszt gyakran rutáival (négysegz) együtt fordul elő, az egyik a férfi, a másik a női principium szimbóluma. Percy Gardner megtalálta a görögöknél Hemera jelzéssel mint nap-szimbólumot, ami ismét a férfi principiumot jelenti.² Löwenthal leír egy 14. századbéli oltárterítőn előforduló kampóskeresztet, (a Soest mezei Mária), ahol a kampóskeresztet volva és kettős kereszt díszíti. Itt a kampóskereszt a viharos ég szimbolumaként szerepel, a ruta pedig mint a termékeny föld jelképe. Smigorski megtalálta a kampóskeresztet az indiai Svastika-kereszt formájában mint négy irányú villámot három-három ponttal mindegyik nyila körül, a következőkép:

Lichtenberg talált olyan kampóskereszteket, ahol a három pont helyén fej szerepel. A kampóskereszt tehát eredetileg szexuális szimbólum, mely idők folyamán különböző jelentést vett föl, többek közt — később — a malomkerekekét is, mint a munka szimbóluma. Mivel pedig a munka és a nemiség az érzelmi hangsúlyozottságot illetően eredetileg ugyanazok voltak, érthető Bilman és Pengerot indogermán ősidőkből származó lelete, ahol a kampóskereszt a következő felirással szerepel: „Hála néked Föld, emberek anyja, növekedj Isten ölelésében, töltsd el gyümölcseid az embert hasznára.“

Itt a termékenységet az anya-föld nemi aktusa az isten-apával ábrázolja. Óindiai lexikografusoknál, Zelenin szerint úgy a kakas mint a kéjene neve svastikas (kampóskereszt).

Ha már most megegyezően megnézzük a felső sarokban rajzolt két kampóskeresztet, úgy kiderül, hogy a kampóskereszt két egymásba fonódó emberi alak sematikus rajza. A baloldali kampóskereszt a nemi aktust fekvő, a másik álló helyzetben ábrázolja.

A kampóskeresztnek ez a hatása az öntudatlan érzelmi életre természetesen nem ok, hanem csak erőteljes segédeszköz a fasiszta tömeg propaganda sikerében. Különböző koru, nemű és társadalmi helyzetű

személyekkel történt ellenőrző próbák igazolják, hogy csak igen kevesen nem ismerték a kampóskereszt értelmét; a legtöbben hosszabb szemlélet után előbb-utóbb kitalálják. Feltételezhető tehát, hogy ez a két egymásbafonódó alakot ábrázoló szimbólum a lelkiek mély, öntudatlan rétegére igen nagy ingerként gyakorol, s ez az inger annál erősebb minél kielégítetlenebb, s tudatosan vagy öntudatlanul szexuálisan vágyakozóbb a hatásának kitett. Ha ezenkívül még e szimbólumot a becsületesség és hűség jelvényeként prezentálják, úgy még a morális én tiltakozó törekvéseit is kiküszöböli s még hatékonyabb.

Wilhelm Reich

A PÁRISI UCCA. A Szajna partjai revolverek és gépfegyverek ropgásától, páncélautók száguldásától hangosak. Már Franciaországban is? Ha a polgári közvélemény rémületét minden tekintetben indokoltan tartjuk is, meglepetése és csodálkozása teljesen alaptalan. A párisi ucca tradíciója nem a béke, hanem a háború. Nem a csend, hanem az uccai harc. Franciaország a nagy forradalomtól a múlt század közepéig, par excellence a haladás és forradalom országának számított. Igaz, hogy ennek a forradalmiságnak hordozói a változó időkkel alaposan megváltoztak. A korszak elején a polgárság volt, a korszak végén azonban egyre inkább a „la classe la plus pauvre et la plus nombreuse”-ból kezdett kikerülni. A kispolgári demokrácia operettszereplése után pontot tett a 48-as júniusi barrikádharc. Páris következő megmozdulása 1871-ben már a negyedik rend törekvéseinek jegyében folyt le. Sok pátosszal, nekilendüléssel és „dicsőséges visszavonulással” volt teljes ez az idő. De olyan országban, melynek osztályai egy mozgalmas múlt ezer lelkesítő hagyományától és gátló ballasztjától terhesek, nem is lehet másként.

Az 1870–71-es „guerre victorieuse mais perdue” után, a gazdasági élet mélyében észrevétlenül, de annál alaposabban szántott a készülő új forradalom. Az elszenvedett csapások felrázták a francia kapitalizmust. Az európai küzdőteret Bismarcknak engedte át. Ő maga gyarmatok szerzésére vetette magát. Rövid néhány évtized alatt olyan tengerentúli birodalmat hódított, mely messze fölülmúlta az első császárság legnagyobb kiterjedését. Kibontakozott a francia imperializmus. Ezzel párhuzamosan fel nem tartóztathatóan nőttek meg azok az erők, melyek Franciaországot ismét a haladás előretolt nyugateurópai bástyájává tehetik.

Ennek a változásnak eleinte csak negatív oldalai mutatkoztak. A nagy francia bankok hatalmas szivattyukká lettek, melyek felgyüjtötték a kisemberek harisnyában összekuporgatott frankjait, erélyes tőkeexportot folytattak és öt világrészről szivattyúzták az extraprofitot a francia polgárság zsebeibe. A hódítóháborúk jórésze a Banque Imperial Ottomane, a Banque de Syrie és a Société Générale egyenes érdekeit szolgálta, melyek valamennyien a mindenható Banque de Paris et de Pays Bas ellenőrzése alatt állanak. A szivattyu pompásan működött. Az extraprofit részecskéi beszívárogtak a munkásosztály felsőbb rétegeibe is. A M. Brebis-k és Mabiche-ek nemcsak a polgárság, hanem a jobban szituált munkásság soraiban is az ebédelőtti apéritif meg az ebédutáni szerető jó megválasztásában látták az élet legfőbb értelmét és célját. Ismerték Franciaországban a nyo-

¹ Herta Heinrich: Hakenkreuz, Vierklee und Granatapfel. (Ztschrft. f. Sexualwissenschaft 1930. 43. o.) — ² Valamennyi felhozott adalékot illetőleg lásd John Löwenthal: Zur Hakenkreuzsymbolik. (Ztschrft. f. Sexualwissenschaft, 1930. 44. o.)

mort is. De ez a nyomor amolyan festői színezetű nyomor volt. Nem terpeszkedett el az uccán. Szerényen húzódott meg a trikoloros demokrácia árnyékában.

A francia imperializmus a legteljesebb mértékben „vámszedő” volt. Alig van ország, ahol ez a jellege annyira éreztetne volna hatását, mint itt. Szükségtelen volt az ipar fejlesztése. Dolgoztak az afrikai és ázsiai gyarmatok színes elnyomottainak tizmilliói. A belföldi és külföldi polgárság luxusigényeit kielégítő iparágak terjeszkedtek ugyan valamelyest. De ezek sem nagy-, hanem közép-ipari alapon. A kisipar olyan erős pozíciókat őrzött meg, mint sehol egyebütt. Csúpan a fegyverkezést szolgáló Creusot (Schneider) ért el impozáns méreteket. A kis- és közép-ipar, a parazita imperializmus korrumpáló hatása alatt kifejlődött miniszterializmussal párosulva a munkásmozgalmat szindikalista sakra terelte. A kispolgári forradalmiság hamishangú deklamációi új életre kelték az uton-utfélen lanszírozott „grève générale” jelszavakban. Ezeknek a frázisoknak értékét mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy a szindikalizmus legismertebb prófétája, Hervé a szociáldemokrata vezetőkkel egy sorban, lobogó zászlókkal ment át a francia imperializmus háborús uszítóinak táborába.

Csak a világháború folyamán és a békekötések után ment végbe az az átalakulás, melynek visszhangjai a Place de la Concorde sortűzeiből most a csodálkozó Európa felé elindultak. A francia imperializmus vámszedő jellege ugyan a háború után sem szűnt meg. Sőt, az utódállamok révén egy egész sor új pozíciót szerzett magának. Csehszlovákiában a Zsivnosztenszka Banka a Schneider concern (le Creusot); Jugoszláviában a Banque Franco-Serb a B. de l'Union Parisienne kezében vannak. Ezeket keresztül, ha a politikai befolyástól el is tekintünk, hatalmas nyereségek folynak a párisi bankok páncélszekrényeibe. Maga az a tény, hogy a Banque de France aranykészlete 1928-ban 1136 millióról 1931-ben 2296 millióra, 1932-ben pedig 3216 millió aranyfrankra emelkedett, minden érvenél meggyőzőbben beszél. A háború alatt és után azonban erős fejlődésnek indult Franciaországban a nagyipar is. Elzász és Lotharingia visszaszerzésével a francia kapitalizmus vasérchez jutott, ami lehetővé tette a nehézipar és géptermeles, ezzel együtt a bányáipar nagyarányú fejlesztését. A Renault és Citroën, Páris és Lyon más hatalmas gyárai a legutóbbi két évtized produktumai. A francia iparban nagyarányú koncentráció és centralizáció ment végbe, mely a munkásság összetételével együtt a munkásmozgalmat jellegét is megváltoztatta.

1920-tól kezdődik a szindikalizmus hanyatlása és a céltudatos munkás baloldal kialakulása. A legutóbbi évtized eseményei mindenkit meggyőzhetettek arról, hogy csak a körülmények megfelelő össztelálkozására van szükség és ez a baloldal milliós tömegeket fog meghódítani. Franciaországban gyorsan mennek az átsoportosulások. Mindenki várhatta azt a napot, amikor ez a baloldal a francia politikai élet döntő tényezőjévé lesz. A gazdasági világválság valóban kitermelte ezt az atmoszférát. Az elmúlt hetek eseményei azonban egyelőre csak halvány fényt vetettek az átsoportosulás mélységére. Mert a Staviszki botrány nem oka, hanem csak kiobbantója azoknak a zavargásoknak, melyeket a legtekintélyesebb francia lapok neveznek polgárháborúnak. Az erők, melyek most megmozdultak, évek óta vannak kialakulóban. Csak az alkalom hiányzott ahhoz, hogy felszínre törjenek. Egy példátlan gázságnak kellett kiobbannia, egy igazságügy-miniszternek kellett a szélhámosok közé keverednie, hogy az erjedés:

mélysége mindenki előtt nyilvánvalóvá legyen. Együttal azonban éppen ez a körülmény meg is nehezíti az események helyes összefüggésének megértését. Hiszen a felszínen a „közélet tisztaságáról“ szavalnak. Izzig-vérig konzervatív és regresszív politikusok ágálnak a korrupciós rendszer ellen, amelynek szennyétől a szociáldemokrata Paul Boncour sem tudja magát egészen tisztára mosni. Az események valódi arculatát az is elhomályosítja, hogy a mozgalom első fázisának ütőerei royalista, fasiszta, de legalább is kifejezetten jobboldali szervezetekben futottak össze. Kétségtelen tény, hogy úgy a Chantemps, mint a Daladier kormány ellen az Action Française fujta a riadót. Erre a zenére sorakoztak a Camelots de Roi monarchistái, a Nemzeti Frontharcos Szövetség, a Kékingesek és az egyetemi aranyifjúság szervezeteinek fasisztái. De csak a mozgalom első fázisában. Amíg ezek a szervezetek adták meg a mozgalom alaptónusát addig az nem is lépte túl a köztársasági rend és nyugalom kereteit. A különben már-már brutális párisi flic-ek udvarias hangon tessékelték haza őket. Véletlenül sem került sor komoly sebesülésre vagy letartóztatásra. A helyzet akkor változott meg, amikor a baloldal csatakiállításaitól lett hangos a Palais Bourbon környéke. Pár nap lefolyása alatt a tüntető tömegek összetétele minőségileg hatalmasan megváltozott. Az Action Française diákoeskáinak helyét egyre nagyobb tömegekben foglalták el Páris és környékének üzemi munkásai.

Daladier radikális szocialista kormányának óriási felkészültsége, 40.000 rendőr és csendőr összevonása, a Garde Républicaine beöltöztetése, a fehér és színes helyőrség készenléthez helyezése már nem a jobboldalnak szólt, hanem a baloldal ellen irányult. Az a tény, hogy az uccai harcokban ledöntötték Jeanne d'Arenak, minden rendű és rangú francia nacionalisták bálványának szobrát, félre nem érthetően bizonyítja, hogy a Rue Rivoli és a Gare de l'Est barrikádjait ugyanazok építették, akik 1871-ben is sáncokat emeltek Páris megvédelmezésére a versailliesiakkal szemben. A jobboldal alaposan elszámította magát. Azt hitte, hogy az európai fasiszta hullám hátán ők is megfőzhetik a maguk kis levesét. De siralmas lőn a kiábrándulás. A tömegek, melyeket sajátjának vélt, melyeknek százezer főből álló hullámán akart behajózni a fasiszta Franciaország révébe, hirtelen ellenségnek bizonyultak.

A Szent Egység kormánya és az ellene kitért általános sztrájk azt jelenti, hogy a legközelebbi összecsapások már magasabb síkon fognak mozogni és tisztultabb helyzetet fognak teremteni. Kétségtelen, hogy bizonyos pártok csak a tömegek kegyéért versenyző manőverből csatlakoztak az általános sztrájkhoz. Le fognak szakadni arról (és ennek a jelei már ma is mutatkoznak), mikor a harc komolyabb formákat ölt. Blum és a mögötte álló szociáldemokrata pártnak egységfront manőverét ugyanígy kell értékelnünk. A vízbefuló a szalmazáltól is menekülést reméli. A szociáldemokraták kezéből lassan kezd kicsúszni a tömegek vezetése. Az egységfront jelszóval, melyet senki sem vehet komolyan, olyan támpontokat akarnak szerezni, melyeken újból megvethessék a lábukat. Tartósan ezt aligha remélhetik ma, amikor a német szociáldemokrácia olyan csufosan hullott szét. A szociáldemokrácia tömegbefolyásának megszűnése azonban kérdésessé teszi a kormányok tartós létezését. Hasztalan foglalnak helyet benne a neoszocialisták. A szociáldemokráciának ez a nyílt fasiszta szárnya nem képvisel tömegeket. Az ősz Doumergue ramegő kezei képtelenek lesznek a francia imperializmus hajóját új utakon, a régi óélok irányában kormányozni. A francia polgárság egyensulya a Szent Egy-

ség kormányának dacára is megingott. De Franciaország nem az a föld, ahol az elindult lavinák egykönnyen megállanak. A gazdasági válság kiéleződésére, a lakosság életszínvonalának első csökkenésére olyan orkán támadt, mely elől hiába dugják fejüket a homokba a politikai élet vezérei. A Staviszki ügynek már ugyszólván semmi köze sincs a válsághoz. Ez a botrány mozdította ki az első követ. De ezzel a mór meg is tette köteleességét. Chautemps lemondása után új jel-szavak hangoztak el. És ezek a jelszavak a francia viszonyok teljes átforgatását követelik. Pillanatnyilag a jobboldal előretört. De a nyílt fasiszta diktatura hívei hatalmas vereséget szenvedtek. Minden jel arra mutat, hogy Franciaországban a baloldali törekvéseknek erős támpontjai vannak a tömegekben és az a vihar, mely heteken keresztül cikázott Páris fölött csak azért lanyhult el, hogy rövidesen megújult erővel törhessen ismét ki. Éppen ezért korai volna a francia események mérlegét összeállítani. A véres uccai harcok leg-főbb eredménye az, hogy felborították azt az egyensúlyt, melyre félszázadnál tovább szilárdan épült fel a francia imperializmus. Megteremtették azt az atmoszférát, melyben csak a bizonytalanság abszolút csak az elkerülhetetlen változás érzése bizonyos. És ebben az országban már nagy dolgokat láttunk a bizonytalanság káoszából megszületni.

(Pozsony)

Kovács Károly

A ROMÁN KORPORATISTA IDEOLÓGUSOK a korporációs állam megvalósítását a fennálló társadalmi rend keretein belül, progresszív reformok útján, minden rázkódtatás nélkül vélik. A mozgalom vezér ideológusa, Mihail Manoilescu írja: „... a korporációs rendszer... a valóságban... elhárítása azoknak a robbanásoknak és forradalmaknak, amelyek a társadalomra nézve a legszörnyűbb zavart jelentik. Különbözik pedig az az államgazdaságpolitikai általános irányvonal, mely át van hatva a kapitalizmus jelenlegi hátrányainak és javító törekvéseinek a tudatától, anélkül, hogy bevezetné azokat az abszolút kollektivisták módszereket, melyek az egyéni nyereséggel együtt az egyéni iniciatívát is kizárják.“ A korporációs állam megszervezését a román korporatista ideológusok olyan sorozatos alkotmányreformok útján képzelik, melyben a parlamentet szintén a korporációk helyettesítik. Ugy a korporációk, mint annak sejtjei, a szindikátusok a termelés autonóm szerveivé válnak. A tőkés magánvállalatok továbbra is megmaradnak, megmarad változatlan formában a kisipar, a nagy- és közép-birtok. A korporációs állam célja ezek szerint a magántulajdon konzerválása, s az osztályellentétek „kikapcsolása.“

A román korporatisták programja nemcsak sok hasonlatosságot mutat a Carta del Lavoro-val, de főpontjában változatlan másolata is annak. A román állam eszerint 8 korporációból (3 agrár, 2 ipari, 2 kereskedelmi és 1 szabadfoglalkozású) és 1 kollégiumból állna. Maguk a korporációk három elv szerint épülnének ki. És pedig: 1. A tartományi elv az összes tartományi elemek korporációinak összetételét határozná meg. 2. A specialitás elve lehetővé tenné az összes tartományi elemek korporációinak felosztását. És 3. az egyenlőség elve: ide tartoznának a vállalkozók és alkalmazottak közti jogegyenlőség alapján szervezett vállalatok is.

A korporációs állam gazdasági missziója a román ideológusok szerint 1. gazdasági téren: „szervezni és harmonizálni a nemzeti termelést“; 2. társadalmi téren: a vállalkozók és alkalmazottak közt fel-

merült ellentétek megoldása „békés megegyezés alapján“; 3. politikai téren pedig a „nemzeti élet politikai kiegészítése“, hogy az egy „magasabb nemzeti egységben“ oldódjon fel.

Mihail Manoilescu az amerikai neokorporativizmus című tanulmányában (Lumea Noua, 1933. aug.) Rooseveltt kísérletét „mérhetetlenül közel“ állónak nevezi a maga elképzeléseihez. „Az ipari kódexek maximális munkaidőt és minimális bért, valamint egy a termelést ellenőrző rendszert irnak elő..“ Hogy ezeknek a meggondolásoknak mennyi az illúzió tartalma s hogy ez az illúziókeltés elsősorban kikért történik azt már — elméleti vonatkozásban — számos alkalommal kifejtette a Korunk. (F. I.)

A TUDÁS ÉS A HALADÁS TELJESÍTMÉNYEI. 1934. Minden oldalról arról panaszkodnak, hogy a tudás és a haladás munkája évek óta szünetel. A lapokban megszűntek a nemrég még oly divatos rovatok, amelyek új fölfedezések és új találmányok híret szórták szét a világba. A kutatás és a tudomány munkája megállt. A barbarizmus napjai jöttek. A napoknak nincs tudományos eseménye. Nincsenek nagy könyvek, nagy kulturális vívmányok. Az események ma: hogy az egykori nagy könyveket elégetik, s hogy mindenütt a kulturális események visszánya, a torz és hamis elméletek mindenkor fegyverekre támaszkodó lármája dúl. Teljesítmény és eredmény ma csak egy téren állapítható meg. Ezen a téren azután napról-napra. Ez a tér a háborús találmányok, hadieszközök tere. Angliában pár héttel ezelőtt könyv jelent meg, mely a jövő háború lényegével és technikai lehetőségeivel foglalkozik. (What would be the character of a new war?) A könyvet Európa, Amerika és Japán legjelentősebb katonai szakértői írták. A könyv nem szépit és nem hallgat el semmit. Fuller angol tábornok, az angol nagyvezérkar tagja, a tank jelentőségét emeli ki. A tank a jövő háborújának döntő fegyvere. Minden további gyalogságra vonatkozó költségkiadást haszontalan pénzkidobásnak minősít. A hadseregek, felfogása szerint, teljesen géperejű seregekké válnak. Bratt angol őrnagy a vasutaktól független mozgású hadsereg mellett dönt. A régi háborúról az ugyancsak angol Groves tábornok számol be. Nagyon érdekesen írja le a legutolsó London felletti éjjeli repülő hadgyakorlatot. Véleménye szerint a városok repülőtámadás elleni védelme lehetetlen. A sweizi Gertrud Woker a háborús kémia új találmányait sorolja föl. Megemlit egy gyújtóbombát, amely robbanásakor kétezer fok hőséget fejleszt. Körzetében minden megful és elolvad. Lord Haisbury az új difenylynarzen „előnyeiről“ értekezik. Ebből a gázból 40 bomba elegendő London teljes elpusztítására. Ezt a műveletet 40—50 repülőgép játszva végre hajtja. Rendszerint azt mondják, hogy a haditechnika fejlődésére s a gázháború szörnyűségeire vonatkozó híradások hazaárulok és mániákus pacifisták kitalálásai s nagyon sokszor tagadásba veszik ezeknek a pusztító szereknek és eszközöknek a létezését, sőt létezetését. Mitchell tábornok, az amerikai légihaderők főparancsnoka egyik chikágói folyóiratban (Popular Aviation) megállapítja, hogy a repülés terén mi minden valósult meg — gyakorlatilag. Mitchell fantasztikus méretű bombákkal történt gyakorlatokról számol be s megemlit egy olyan tengeralatti torpedót, amely öntevékenyen találja meg a célját. Eric S. Milton amerikai mérnök összeállította a haditechnika új találmányainak a listáját. Ezen a listán szerepel: ágyú, amely 400 km. távolságra lö; gránát, amelynek a súlya két tonna; van láthatatlan robbanás; zajtalan, óránként 500 km-rel haladó repülőgép; gáz-

és lángszóró-szerkezettel felszerelt uszó és elmerülő tank; szöveten átható méreggáz; percenként 70 srappelt kitüzelő elhárítóágyú stb., stb. Amint látható a tudás és a haladás munkája nem állt meg; csak épp nem a tudás és a haladás, hanem a rombolás és a visszafejlődés irányában dolgozik.

(Brünn)

Balázs Miklós

JAKOB WASSERMANN ÉS A LÉLEKTANI REGÉNY. Jakob Wassermann német író nem emigrációban, hanem egy csöndes Steyerországi faluban halt meg, ahol évtizedek óta lakott. Könyveit különben elégették Németországban, valószínűleg azért is, mert nem követte Arnoldt Bronnen példáját, aki, amikor szorongatták zsidó származása miatt, odanyilatkozott, hogy árja eredetű édesanyjának kereszténnyel történt ballépéséből származik. Nem követte Gerhardt Hauptmann példáját sem, aki sietett ünnepi játékkal kedveskedni Németország új urainak. Ez azonban nem jelenti azt, hogy Jakob Wassermann szakított volna régebbi írói gyakorlatával és világnézetével, amely korántsem volt polgári- vagy tőke-ellenes. Wassermann a lélektani regény egyik legjellemzőbb képviselőjének tekinthető. A lélektani regény, ha legkorábbi és legjelentékenyebb képviselőire (Flaubert, Jacobsen) gondolunk egyáltalán nem védőirata, hanem meglehetősen éles ellenzéke a kapitalizmus „rossz” és „lélekörló” világának. A további fejlődés folyamán azonban, különösen az imperialista szakaszban, a tőkés világ ellenmondásainak a növekedésével ez az ellenzékiség mindinkább vesztett régebbi elfogulatlanságából. Az erre a vonalra tartozó gondolkodók és írók látják ugyan a nagy polgári közművelődés külső jelenségeit, a tőkésrendszerű áruvilág bálvány (fetis) jellegének kábulatában azonban nem ismerik fel a jelenségek igazi társadalmi gyökereit, hanem azok eredetét tévesen a modern technikában, az évről-évre hatalmasabban előnyomuló mechanizálódásban észlelik: s a gazdaság és technika gépies világával szemben a kiutat a lélekre való eszmélésben keresik, amely szerintük minden dolog kezdete, vége, eredete és célja. Ez a fejlődés tükröződik vissza irodalmilag a pszichologizmus alkotó módszerében. Ennek a pszichologizmusnak a határai közül Jakob Wassermann se tudott kivergődni. Ezt az alapvető fogyatékoságát még pozitív tulajdonságai sem teszik jóvá, bámulatraméltó mesélő készsége, természetes, minden összetettséget kerülő stílusa, jellemábrázoló képessége, realizmusra való törekvése (legalább is a részletek és külsőjelenségek visszaadásában,) mindezek nem fátyolozzák előbb említett hibáját. Érthető ezek után, hogy Wassermann lélektani beállítottsága következtében a fasizmussal szemben, ami úgy politikailag mint ideológiailag a monopolkapitalizmus terméke, csak nagyon feltételes ellenzékiséget vállalt. Antifasiszta magatartásának korlátozottsága világosan kiderül abban a tanulmányában, amit múltév szeptemberében a Die Sammlung című folyóirat első számában írói gyakorlatáról közlést tett. (Meine Landschaft, äussere und innere.) Ebben a tanulmányában az az egész irracionalizmus és miszticizmus, amelyben Wassermann régóta élt, bámulatraméltó világossággal jelentkezik. Viszont közben az irracionalizmus gondolati területeit a Harmadik Birodalom misztikája már teljesen magáévá tette! Így Wassermann akartlanul is veszélyesen közel került a fasiszta ideológiához, amikor a költők „előd- és vérelményéről” ir Álmok és víziók című írásában, ahol a népek és egyének természetét, sőt egész cselekvését közvetlenül a természet, a föld, az otthon és a táj befolyásaira vezeti vissza, s amikor „minden erkölcsi szabályt,

minden vallásos rezdülést s minden szellemi áramlatot" az ember „mélygyökerezettségű törzsi élményéből" vezeti le. A „vér", a „táj" és a „törzs" e fasiszta mithoszaiba való szinte teljes elmerülés után a nemzeti szocializmus elleni pár bátortalan tiltakozása természetes, hogy hatástalanul hangzott el. Mindenesetre Jakob Wassermann szubjektív becsületessége nem tagadható. Amikor a német irodalom istápolására alakult birodalmi szervezet a Sammlung munkatársainak bojkottját rendeli el s Döblin, Schickele, Stefan Zweig s a még ma is nagyon tulbecsült Thomas Mann a Sammlungból — nyilvánosan — kiléptek, Jakob Wassermann nem csatlakozott hozzájuk. Legalább szubjektíve — megtartotta a távolságot haláláig maga és a mai Németországban tomboló uralom között. Ezt kötelességünk elismerni bármennyire alkalmatlanok is voltak objektíve módszerei.

(H. G.)

VILÁGPOLITIKAI PROBLÉMÁK

A MAGYAR-OROSZ MEGEGYEZÉS HATTERE

A magyar politikai életnek kétségkívül rég nem volt olyan nagy eseménye, mint az az „egyezmény", amely Magyarország és Oroszország között helyreállítja a diplomáciai viszonyt. Nem volt ugyan titok, hogy Magyarország és Oroszország között már több ízben voltak közeledési kísérletek, mégis a megegyezés híre mondhatni bomba gyanánt hatott.

A római egyezmény megítélésénél mindenekelőtt azzal kell tisztában lenni, hogy annak mostani megkötése irányában a kezdeményezés csak magyar vagy más részről, de semmiesetre sem Oroszországtól indulhatott ki. Nem mintha Oroszországnak nem fűződhetnének bizonyos érdekei ehhez a kapcsolathoz, hanem azért, mert Oroszország mindig hajlandó volt diplomáciai kapcsolatra lépni minden állammal, s így Magyarországgal is.

Mint az MPI félhivatalos közleménye most hangsúlyozza, „az Osztrák-Magyar Monarchia az oroszországi szovjetkormányt a Breszt-litovszkban kötött békében elismerte". Maga is hozzáfűzi azonban, hogy „a diplomáciai viszony helyreállítása végett 1924-ben Berlinben folytatott tárgyalások végleges eredményre nem vezettek." Fölvetődik tehát a kérdés, hogy miért történik most meg az, amire akkor nem kerülhetett sor; milyen változások mentek végbe, amelyek indokolják a hivatalos Magyarország új álláspontját.

Ha az Esti Kurir fitymálja a római megállapodás gazdasági jelentőségét, úgy kétségkívül nincs igaza. „Eddig is voltak módjai a magyar-orosz áruforgalom lebonyolításának", — írja a magyar liberálisizmus orgánuma, — „... a valóságban nagyon kevés olyan érintkezési pont adódott az orosz és a magyar gazdaság között, amely a kereskedelmi kapcsolatot szükségessé tette volna." Ez nem felel meg a tényeknek. Helyesen állapítja meg a Magyarság, hogy a szovjet-kapcsolat létesítésére történt kísérletek már 1924-ben is főképp olyan gazdasági elgondolásokból indultak ki, amelyek igen előnyös magyar-orosz kereskedelmi árucserre kialakulásával kecsegtettek. Később, az ötéves terv megindulása idején természetesen még nagyobb lehetőségek nyíltak a magyar tőkések számára, akik akkoriban nemcsak nyersterményeket és állatokat, hanem gépeket is jelentős mennyiségben szállíthattak volna Oroszországnak. Most, a második ötéves terv elején persze már jóval kevesebb lehetőség van erre, mert hiszen

Oroszország ma már megteremtette nehézipari bázisát és gépszükségletének túlnyomó részét immár a belföldről tudja fedezni. Ez azonban nem változtat azon, hogy Magyarország szempontjából elég komoly gazdasági kapcsolatokra van mód ma is. Nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy éppen a tökeszegény magyar kapitalizmus aligha tud oly csábító hitel-kedvezményeket nyújtani az oroszoknak, mint sok konkurrensé és így éppen magyar viszonylatban nyilván elég nagy szerepe lesz a kompenzációs szovjet-üzleteknek. Magyarország tehát, nemcsak az eladó, hanem a vevő gazdasági kapcsolatát is felveszi Oroszországgal. Még pedig nem is csupa kényszerűségből. Az Est talán túlzottan előtérbe állítja a felveendő gazdasági kapcsolatokat ezt az oldalát, amikor azt írja: „Benzin, petróleum, só, mangánérc, szörme — ezekkel békültünk ki...” De sok igazság van szavaiban. A Szovjetunió ki is szoríthat más eladókat olcsóbb áraival. Elég utalnunk a Pesti Tőzsde egyik legutóbbi cikkére, amely belefúj a riadó-kürtbe, közölvén, hogy „az osztrák, cseh és román fatermelők a közelmult napokban aláírták a kartellgegyezményt és ezzel a Magyarország körüli fatermelők valósággal vasgyűrűt alkotnak a magyar piac kihasználására”. Sürgős cselekvésre is szólítja fel a kormányt: „teljes súlyunkat és külkereskedelmi apparátusunkat latba kell vetni, hogy a három országra szóló fojtogató fakartell nyomása alól szabaduljunk.” Annyi mindenestre bizonyos, hogy éppen jelenlegi válságában fokozott figyelemmel kell lennie a magyar kapitalizmusnak minden üzleti lehetőségre. Az pedig nem is szorul bizonyításra, hogy a diplomáciai kapcsolatok felvétele elősegíti a kölcsönös áruforgalom kifejlését. Komoly kereskedelmi forgalomra két ország között — különösen ma, a kötött devizagazdálkodás idején — csak a diplomáciai kapcsolat talaján létesített kereskedelmi szerződés ad megfelelő módot, s ehhez járul éppen orosz viszonylatban az állami garancia szükségessége, amelyet Magyarország is aligha kerülhet el.

Gazdasági előnyök kétségkívül háramlanak tehát a magyar kapitalizmusra az orosz diplomáciai kapcsolatból. A kérdés csak az, mi lehetett mégis az oka annak, hogy régebben, amikor még közvetlenebb kellett hogy legyen a Szovjetunió gazdasági vonzóereje, mégsem került sor a diplomáciai viszony felvételére, s 1924-ben, amikor konkrét törekvések is irányultak erre, sőt, mint a Magyarság nyíltan megírja, „akkor Berlinben német támogatás és befolyás alatt folytatott magyar-orosz tárgyalások” voltak, ezek a tárgyalások mégis „végleges eredményre nem vezettek”, mi több, egyesek szerint azok buktatták meg az akkori magyar külügyminisztert. A Magyarság azt írja, hogy a proletárdiktatura emléke által kiváltott „általános felzudulás állta útját az egyezmény jóváhagyásának”, s helyesen tesszük, ha ezt az első pillantásra tulontul ideológiaiainak látszó magyarzatot nem vetjük el közelebbi megvizsgálás nélkül.

Avagy véletlennek mondható-e, ha egészen a legutóbbi hetekig már jóformán csak Magyarország és Bulgária zárkózott el mereven a Szovjetunióval való diplomáciai kapcsolat elől? (Most már bolgár lapok is arról írnak, hogy helyesen tenné kormányuk, ha szintén feladná tagadó álláspontját.) A kisantant államai tudvalevőleg már régebben szeretnének diplomáciai kapcsolatra lépni a Szovjetunióval, s hogy ez eddig még nem történt meg, annak csak az az oka, hogy Románia, amely Beszarabia bekebelezésével Oroszországgal is „revíziós” ellentétbe került, bizonyos aggodalmakat táplál. De minden jef arra vall, hogy végül is sikerül olyan megegyezési formulát találni, amely lehetővé teszi a diplomáciai kapcsolatok felvételét, — esetleg

nem a kisantantállamok mindegyike és Oroszország között külön-külön, hanem a Romániát is magában foglaló kisantant, mint államszövetség és a Szovjetunió között. Hogy a francia diplomácia előbb-utóbb rábírja erre a kisantantot, azt már hosszabb ideje befejezett ténynek tekintik. A Szovjetunió kivül (Kína egyes tartományaitól és Finnországtól eltekintve) eddig csak Bulgária és Magyarország polgársága érezte a saját bőrén, miben különbözik az oroszfajta uralom a szociáldemokrata pártok győzelmeitől és még azon sem kellene okvetlenül csodálkoznunk, ha az ily keserves tapasztalatok forrásaiból táplálkozó osztályilluzió erősebb lenne a komoly osztályérdekeknél.

A valóság azonban az, hogy az Oroszországgal való gazdasági kapcsolat nem az egész polgárságnak, hanem csak egyes — habár igen jelentős súlyú — tőkés rétegeknek jelent közvetlen hasznot, viszont nem egészen fölösleges az az aggodalom, hogy ennek a diplomáciai kapcsolatnak felvétele olyan tényező, amely bizonyos mértékig növeli a forradalmi tendenciák átütő erejét.

A magyar kormány érezte is előre, hogy ez az ellenvetés el fog hangozni. Félhivatalosa, a Budapesti Hírlap már a megegyezés napján így siet a polgárság megnyugtatóására: „A szovjetkormány maga szokta hangoztatni, hogy neki, mint felelős államhatalomnak, tisztán csak baráti kapcsolatai vannak a bolsevizmust propagáló Harmadik Internacionáléval... A polgári élet és különösen a nyugati demokráciák más életformák közt elhelyezkedő kereteiben sehogyan sem tudta a helyét megtalálni (t. i. a bolsevizmus) és úgy tengődött és tengődik ma is, mint valami politikai fantasztikum. Az erőteljes és egészséges nemzeti érzés meg éppen esküdt ellensége a bolsevizmusnak, amelynek semmi reménysege sem lehet a győzelemre a nacionalizmus erőivel szemben. Az orosz szovjettel felvett diplomáciai kapcsolat a legkisebb változást sem jelenti a bolsevizmussal szemben eddig vallott és teljesen elutasító álláspontunkon.“ De vajjon milyen súlyú lehet ennek a megnyugtatósnak, amikor pl. ugyanebben a hasámban azt írja maga a B. H. a szovjet vezéreiről, hogy „személyükben is legfőbb agitátorai voltak a bolsevik eszméknek?“ És nem kell-e igazat adnunk az Esti Kurirnak abban a felismerésében, hogy „elég propaganda már maga a tény is, hogy a megegyezés létrejött s a szovjet követe nemsokára megjelenik, mint egyenrangú fél, a budapesti külképviseletek vezetőinek előkelő társaságában?“

Mert erről van szó. Nem onnan fenyegeti veszedelem a magyar polgári társadalmat e megegyezés kapcsán, hogy Oroszország majd megszegi ígéretét és agitátorokkal árasztja el az országot. A propaganda egyaránt folyik minden országban, szovjetkövetséggel, vagy anélkül, sőt legalitásban, vagy illegáltságban. Maga a kényszerű megegyezés ténye a propaganda, s minél később és kényszeredettebben jött létre, annál inkább. Nem valami kapitalista nagyhatalomnál, hanem a 8 milliós, kicsiny és szegény Magyarországon jelenik meg egy 160 milliós, hatalmas, kincses munkás és parasztköztársaság képviselője, aki — nem mosolyog ezen, aki ért a tömeglélektanhoz — fizikailag érzékelhetővé teszi, hogy a szovjetbirodalom — v a n. S ha a szovjetkövet nem is fog előadásokat tartani Budapesten a magyar kapitalizmus kikerülhetetlen bukásáról, viszont a magyar sajtóban sem folyhatik majd oly zabolátlan szovjetellenes propaganda, mint eddig.

Szinte szánakozó mosolyra fakasztják az embert azok a jelek, amelyek máris előrevetik ennek a helyzetnek árnyékát. Gondoljuk csak meg, a félhivatalos B. H. ime ezt kénytelen írni a szovjetkap-

esolatot bejelentő cikkében: „A szovjet otthon gyökeret vert és megerősödött, mint az orosz talajnak és az orosz léleknek, úgy látszik, különösen megfelelő politikai rendszer és életforma.” A tisztes Pester Lloyd: „Ma az oroszok 160 milliós birodalma Európának komoly politikai tényezője, amelynek akarata minden nemzetközi politikai akciónál nagy sullyal esik latba.” S a Körut nagy sajtókonzernjének vezér lapja az Az Est, minden fürge találekonytsága ellenére is ezzel az „enyhítő körülménnyel” igyekszik menteni a helyzetet: „Lenin — Trockij — hol van már az!? Ez a Sztalin Oroszországa, ahol a kísérletekbe és elméletekbe már rég beleszólt az élet.” Ennek a ragyogó érvnek csak egy szépséghibája van: hogy ugyanez a lap egy-két évvel ezelőtt még Lenint, a NEP (halott) politikusát dicsérte belátó léleknek, s a pjetiletkás és kollektivizáló Sztalint átkozta nyakas és véres szocialistának...

A szemmel látható gazdasági előnyökkel tehát elég komoly belpolitikai aggályok állottak és állanak szembe és eddig még nincs, ami elhallgattatná az emberben a felkiáltást: „Welche Wendung durch Gottes Fügung!” Csakhogy a hivatalos és nem-hivatalos kommentárok nem is az eddigi felsorolt momentumokra vetik a fősúlyt. „A két ország között külpolitikai differencia nem volt és ma sincs” — jelenti ki az MTT — „vizitot a külpolitikai érdekek több tekintetben egyezők, vagy párhuzamba hozhatók.” A B. H. már említett cikke még tovább megy ennél a kissé óvatos fogalmazásnál. „A balkáni-paktum megkötésével kapcsolatban olyan hírek kerültek forgalomba, mintha ennek a paktumnak megkötését Moszkva kívánta volna és így Oroszország, ha közvetve is, lekötötte volna magát a revíziót ellenző hatalmak mellett. Semmi sem bizonyítja jobban, hogy a szovjet külpolitika semmi ilyen egyoldalú kötelezettséget nem vállalt, mint hogy nyomban a balkáni-paktum parafálása után létrehozta(?) a diplomáciai viszony felvételét a

Magyarországgal.” És lejjebb még ezt fűzi hozzá: „Szó van továbbá arról is, hogy Oroszország tagja lesz a Népszövetségnek, szava súlyosan eshetik latba minden európai problémánál, így a mi megoldásra váró nagy problémáink felmerülése esetén is.”

Ennek a gondolatmenetnek erőszakoltsága szembeszökő. 1924-ben, amikor Berlinben „német támogatás és befolyás alatt” folytak tárgyalások Magyarország és Oroszország között, a Szovjetunió valóban jóformán csak a revíziós Németországgal állott szorosabb viszonyban, akkor tehát még némi joggal lehetett volna beszélni „revíziós” Oroszországról. Éppen most azonban Franciaországgal közeledett a Szovjetunióhoz, amely ugyanezekkor eltávolodott a hitlerista, s csaknem nyíltan Ukrajnára spekuláló Németországtól. S Litvinov szavaira hiába hivatkozik a BH., mert az az „érdektelenség”, amelyet — nem az antirevizió, hanem — a revízió kérdésében nyilvánított, már csak azért sem a revizionisták bátorítását szolgálta, mert a Szovjetunió éppen annak kinyilatkoztatására talált most már több ízben is alkalmat, hogy az imperialista békeszerződéseket nem írta ugyan alá, de a revíziós mozgalmat sem támogatja, mert az — háborús mozgalom. Vagy azt hihetjük talán, hogy Oroszország revíziós állammá lett azért, amiért Magyarország volt olyan szíves vele fölvenni a diplomáciai kapcsolatot? Ha a humor torzításával is, akkor még mindig igazabb népet adja az erőviszonyoknak egy pesti újságíró tréfás felkiáltása a megegyezés hírének elterjedése után: „Végre elismertek bennünket!...” Helyesen írja tehát az Esti Kurir: „A Balkán-paktum aláírói között szerepel például az a Törökország is, amelynek a szovjettel való kap-

csolatai közismertek, tehát bajosan fogják a magyar-orsz megállapodást bárhol úgy felfoghatni, mint diplomáciai támasztékot Magyarország számára akár a négy szóbanforgó balkáni állam, akár más külpolitikai érdekesoportok ellen.“ Akarnak őszinte szót hallani? Az Est egy közvetlen fordulat kedvéért annak stilisztikai útján kifecsegi az igazságot: „... És azután vannak itt dolgok. Valamivel felelni kellett a kisantantnak, valamivel válaszolni kellett a Balkán-paktumra.“ Ez az! Valamit felelni kellett. Választás nem volt. Más kérdés, hogy mi ennek a feleletnek objektív értéke a magyar kapitalizmus számára.

*

Tisztán Magyarország és Oroszország szempontjából tekintve, a kör bezárult. Lássuk a mérleget.

Oroszország kis nyereséggel gyarapodott. Nem kell tulbecsülni a diplomáciai szerződések, pláne a pusztá normális viszony értékét ahhoz, hogy mégis lássuk: a jelenlegi japán-orsz feszültség idején kellemes Oroszországnak, hogy diplomáciai viszonya van egy újabb európai állammal.

Magyarország bizonyos gazdasági kilátásokra tett szert — cserébe maga növeszti az ország szemében a Szovjetunió és annak rendje tekintélyét. Külpolitikailag: „valamit válaszolt“ a kisantantnak — de annak a Szovjetunióknak útján, amely a jelenlegi határok imperialista, polgári revízióját nem kívánja.

Ismét fölvetődik a „kérdés: ha tíz évvel ezelőtt nagyobb gazdasági előnyök és tisztább értékű külpolitikai érdekkapcsolatok nem birták rá a hivatalos Magyarországot a Szovjetunió tényleges diplomáciai elismerésére, miért tette most meg, kétesebb értékű nyereségért?

Két okból. Az egyik gazdasági; ám jó oka van rá a magyar sajtónak, ha mélyen hallgat róla, noha, mint láttuk, sok lap a legkínosabb erőfeszítéseket teszi, hogy reálpolitikai érvekkel igazolhassa a megegyeztést. Csupán Bethlen István grófnak egy régebbi nyilatkozatában történt utalás erre a szempontra, de ott is csak egyik részére. A magyar kapitalizmus nemcsak a jelen pillanat gazdasági lehetőségeire, hanem a küszöbönállóknak vélt japán-orsz háború hadiszállítási kilátásaira is spekulál. Első pillantásra ugyan ez sem tűnik jó számításnak. Csupán agrártermékekkel háború esetén sem csinálhat bombauzleteket Magyarországban. Ha Amerika példájának méreteit idézi maga elé a válságban vergődő európai tőkés, az illúzió. Amerika hitelre szállított, s oda is vezett majd minden követelése. Am van a dolognak még egy oldala. A békeszerződések ki-mondották, hogy a legyőzött államok más számára sem gyárthatnak fegyvert. Ennek az

átörésére lesi az alkalmat Krupp, de a Weiss Manfréd-gyár is; lesi a magyar imperializmus is, amelynek hasznát nem kell messze keresni. A japán orosz háború lehet az a kritikus pillanat, amikor Magyarországon is átszakadnak a gátak: a fegyvergyárak kieroszakolhatják üzemek kitarását a profit kedvéért, s az állam kieroszakolhatja ugyanezt — azért, hogy legyenek teljes gőzzel működő fegyvergyárjai.

Ez az egyik rejtett oka annak, hogy Magyarország éppen most látta elérkezettnek az időt az orosz kapcsolatot felvételére. Am ez az ok — amelyre persze csak következtethet az, akinek nem lehet bepillantása a tőkés diplomácia titkos aktáiba — a kisebbik ok. Elvégre a hadiszállítás e materiális és imperialista szempontjai Japán felé is terelhetnék Magyarország érdeklődését, ha a jó dunai víziut geopolitikailag Oroszország számára is teszi kívánatosabbá a magyar gaz-

dasági kapcsolat kimélyítését. A háborúra spekuláló kapcsolatnak is mélyebb magyarázatát nyújtja a másik, az igazi ok. A lapokban is megláttatja egy-két kommentár, hogy csak Magyarország szemével nézve nem lehet egészen megérteni ezt a megegyezést. „Tisztán rajtunk mult, hogy előbb nem tettük meg s talán nem egészen rajtunk mult, hogy most megtörtént” — célozgat szemérmesen az Ujság.

Mindenesetre a politikai realizmus becsülendő megnyilatkozása, ha ez a polgári ujság ezuttal nem hamisítja meg azt a tényt, hogy Mussolini számára a magyar revíziós törekvés csak az olasz imperializmus egyik sakkfigurája. És itt nekünk is meg kell állanunk. A *Giornale d'Italia*-ban Gayda, a lap főszerkesztője ezekkel a szavakkal üdvözlö a február 6-i római megegyezést: „Nem kívánhatunk mást, mint azt, hogy barátaink között kölcsönös megegyezés jöjjön létre...“ Az olasz imperializmusnak valóban külpolitikailag is, gazdaságilag is maradéktalan érdeke a magyar-orsz megegyezés. Olaszország a legnagyobb mértékben rá van utalva Oroszországra, csak attól kaphat aránylag védett utakon kőolajat az olasz hadihajóraj számára. Olaszország a magyar piaci és külpolitikai lehetőségekkel, s a szovjet-presztizs újabb növelésével kedveskedik Bakunak.

De miért engedelme Magyarország az olasz imperializmusnak? Az imperialista kapcsolatok sajátságos esete ez. Nem gazdasági kapcsolatok fűzik Magyarországot Olaszországhoz, hanem saját imperialista törekvései, amelyek — az adott világpolitikai konstellációban elsősorban Olaszországban lelhetnek támogatóra. 1924-ben a magyar revíziós imperializmus még nem volt annyira agresszív, mint most, s nem szolgáltatta ki az országot egészen Németországnak. Ma? Elég idéznünk azt a tervet, hogy „Meesér András, volt őrnagy, az „irányított termelés“ kormánybiztosa. Dálnoki Kovács, vezérkari őrnagy, az egyesített közlekedési ügyek államtitkára.“ (Egység, 1934 januári szám.) S minthogy ez az imperialista készülődés is a legkisebb ellentétállás irányában halad, a német revíziós törekvésektől lehetőleg elkülöníti magát és inkább az olasz imperializmusra iparkodik támaszkodni. Viszont ahogyan erősödik a válság Magyarországon és mind parancsolóbban mutat az egyetlen tőkés kiút, a revíziós háború felé, úgy válik Magyarország mind erősebben vazallusává imperialista patrónusának, Olaszországnak.

A mai magyar imperializmusnak bizonyos tragikuma bontakozik itt ki. Most éppen az oroszokkal való megállapodásban jut kifejezésre. E megállapodás haszna a magyar imperializmus számára eléggé vitatható. Am ennek az imperializmusnak patrónusa, Mussolini, mégis kényszerítette és kényszeríteni tudta rá.

*

Egy megjegyzést kell még tennünk, amely sok tanulsággal szolgál. .. Szinte felesleges is szöbáhozni ezt a dolgot, mert hiszen Oroszország alig néhány nappal később történt diplomáciai elismerése olyan csattanó válasza az Egység cikkirójának megállapítására, amely már több, mint örvendetes. Avagy a cikkiró egy diplomáciai kapcsolatot fel-

HITLERIZMUS, ÉS A ROSENBERG A PRÓFÉTÁJA: „Ahogy 140 évvel ezelőtt Franciaország volt az, mely a zsidók emancipálását bevezette, úgy ma is Franciaország áll Európa feketékkel való be-mocskolásának az élén.“ — „Az ó-testamentumot mint vallási kézikönyvet egyszer és mindenkorra félre kell tolni. Ezzel azután végleg elhárítjuk az utolsó két évezred ama hiábavaló kísérletét, hogy szellemileg elzsidósítsanak bennünket.“ (Alfred Rosenberg: *Mythos des XX. Jahrhunderts*. Ausgabe, 1933.)

vételében annak biztos jelét látná, hogy a két ország éppen elérkezettnek látja az időt az egymás bőrére való háborús szervezkedésre?

A „Revízió és osztályharc“ című cikk még a magyar-orosz megállapodás előtt született és a cikk írója persze nem lehet vátesz. De éppen erről van szó. Nagyon méltányoljuk, hogy az Egység cikkírójának kellemes, ha „sikerül kimutatnia“, hogy ime az álnok magyar imperializmus is Oroszország létére tör.

Minden külpolitikai tevékenység ennek a főtörekvésnek van alárendelve, amelyet a legváltózatossabb uton-módon iparkodik szolgáltatni. A diplomáciai kártyajáték lapjait mi sem ismerhetjük; csak elemezhetjük azt, amit polgári megnyilatkozások elárulnak és összevethetjük marxista tudományunk eredményeivel. S ha valaki egyes jelenségekből következtetéseket igyekszik levonni a magyar imperializmus pillanatnyi eszközeinek és diplomáciai taktikájának megállapítására, kétszeres óvatossággal kell eljárnia, nem szabad szolgálai követőjévé válnia olyan jelszavaknak, amelyeknek igazsága nem mindig az adott pillanatban és az adott jelenségekben rejlik, — de mindenekelőtt: nem szabad eredményeit mint megdönthetetlen igazságokat jóslás gyanánt kikürtölnie. Mert ez nem a tudomány, hanem sarlatán tenyérjósok módszere, akikre gyakran már másnap rácafol a történelem és az élet.

(Budapest)

Bálint Endre

VILÁGGAZDASÁGI KÉRDÉSEK

A MÁSODIK ÖTÉVES TERV

A második öt éves terv Oroszországot „Európa legfejlettebb ipari országává“ akarja tenni. („Amerika behozása és felülmulása“ nyilvánvalóan a harmadik öt éves terv feladata.)

A második öt éves terv időtartama 1933—1937. A terv egyötöd részében már letelt, s már csak négyötöd része van hátra. A terv súlypontja a fogyasztási javak termelése. A könnyű ipar termelését évi átlagban 21.9 százalékkal emeli. Ez több mint amennyit az első öt éves terv maga elé irányzott, s több mint amennyit a nehéz ipar növekedése a második terv folyamán kitesz. 1937 végén minden orosz állampolgár „kétéfélszer, háromszor“ annyi ipari árut és élelmiszert kell, hogy vásárolhasson, mint amennyit jelenleg vásárolhat.

A célt a nép tartozik elérni. Az első terv „bizalmat“ jelentett „a jövőbe“. Ma a materiális és kulturális színvonal emelkedése „kizárólag“ a munkások és kollektivizált parasztok által végzett munka „kvantitásától és kvantitásától“ függ. Az első terv olyan gépek termelését szorgalmazta, amelyek gépeket hoznak létre és olyan javakét, amelyek se nem ehetők, se nem használhatók, sem a fogyasztás részeit nem képezik. Az első terv folyamán ezért az egyéni kezdeményezésnek mesterséges indítékokra volt szüksége. Mivel Oroszország az első terv nehéz esztendeiben mégis oly nagy méretű gazdasági előhaladást tett, ezért az oroszok megvannak győződve, hogy most amikor minden egyes munkás munkájának eredménye a saját maga életszínvona-

HITLER TEGNAP ÉS MA: „A német nép legelkeseredettebb ellensége Franciaország volt és marad.“ (Adolf Hitler: *Mein Kampf*. Ausgabe 1933. 699. o.) — „A nemes igazságérzet jelének tekintem, hogy a francia miniszterelnök legutolsó beszédében megtalálta a megértés szavait, ezért a németek számtalan milliói öszintén hálaak neki.“ (Adolf Hitler egyik legutolsó beszédéből.)

lának állandó feljavítását jelenti, kétség sem férhet a második terv sikeréhez.

Ez a feltevés az új tervet sokkal megkapóbbá teszi mint az első volt. A feladat kolosszális. Az első ötéves terv végén, 1932 december 31-én az orosz ipar árutermelési kapacitása 43 billió rubel értékű volt, az 1926-27-es többé-kevésbé stabil alapon. 1937-ben ez a szám ugyanezen érték mellett 103 billióra emelkedik. Ennek az összegnek több mint a felét — 55%, 54 billió értékben — fogyasztási javak képezik. Körülbelül 175 millió lakosra elosztva — ennyire becsülik óvatosan 1937-re az orosz összlakosság számát — minden egyes orosz állampolgárra 308 rubel értékű ipari árú esik. Ez nagyon kevésnek hangzik, ha azonban tekintetbe vesszük, hogy ebbe a számba bele vannak véve férfiak, asszonyok, gyerekek, városi és falusi lakók, moszkvaiak és nomád kozákok, sarkvidéki szamojedok és félig civilizált jakutok, — vagyis olyan néprétegek, amelyek alig vásárolnak valamit — akkor az átlag magas; körülbelül 280 százalékkal több a mainál. Ezenkívül ez a 308 rubel csupán a „főiparágak“ termelvényeire vonatkozik. Valószínűleg az olyan dolgok, mint ceruza, koresolya vagy gallérgomb nincsen beleszámítva. Nem tartoznak a kalkuláció körébe a helyi gyárak sem, amelyeknek a munkáját egy időben megakadályozták, most azonban kötelességük, hogy termelésüket a legközelebbi négy évben megháromszorozzák.

A mezőgazdaság hozama megduplázódik. Egyedül a búza 110 millió tonnára emelkedik 1937-re. (1933-ban 89, 1932-ben 60 millió tonna volt). A technikai kultúra (gyapot stb.) és a tejtermékek értéke több mint a kétszeresére kell, hogy emelkedjen. Ha a haszonhozó foglalkozással bíró személyek élelmiszerral, ruházattal és háztartási tárgyakkal már el vannak látva, akkor keresetük főleglegét jobb lakásra, szórakozásra, utazásra stb., vagyis olyasmikre fordítják, amiket a második ötéves terv előírányoz.

1937-ben Oroszország évente 40.000 komplikált fémestergapadot, 167 ezer 15 lóerős traktort (1933-ban 73 ezret produkált), 25 ezer mezőgazdasági kombinét, 2900 mozdonyt, 200 ezer automobilt (1933-ban 50.000-t.) 38 billió kilowatt villamosáramot, 152 millió tonna szemet (1933-ban 76, 1928-ban 36 millió tonnát termelt) 18 millió tonna nyersvasat (1933-ban 7 millió 250 ezer tonna volt a termelés, vagyis már is fölülmulta Angliát) 19 millió tonna acélt (1933: 6 millió 920 ezer, 1928: 4 millió 280 ezer tonnát) 47 millió tonna petróleumot, 155 ezer tonna réz és 43 millió köbméter fa kitermelését irányozza elő.

Még hatásosabbak a terv új építkezései. A figyelem maximumát fordítja a terv a közlekedési eszközökre, az orosz ipari lánc leggyöngébb szemére. 5000 kilométer vasuti vonalat villamosítanak, 9500 km-t második sínpárral látnak el, 8500 km. hosszú szárnyvonalat és 11.000 km. új fővonalat építenek. Az orosz vasutak hossza így 1938 január 1-re az 1933 január 1-i 83.000 km.-ről 94.000 km.-re emelkedik. Befejezik a munkát a 127 km. hosszú Volga-Moszkva csatornán, amely vállalkozás Valeri Mezhauk szerint a kiterjedését és a nehézségeket illetőleg nagyobb mint a Panama-csatorna. Megkezdtek a 100 km. hosszú Volga-Don csatorna építését, amely egész Középoroszországot összeköti a Fekete, illetve a Földközi tengerrel. 1937. évben az Északi Jegestenger hajói Oroszország szívéen keresztül Perzsiába és Lenin-grádból Konstantinápolyba hajóznak.

Az autóbuszok száma jelenleg 75 ezer, a második ötéves terv végén 580 ezer. Hogy ezek a kocsik gyorsabban közlekedhessenek 210 ezer km. hosszú új műutakat építenek. 87 ezer km. rendszeres légi-

közlekedést rendeznek be. S hogy végül az embereknek lehetővé tegyék, hogy ugyanolyan jól mozogjanak a föld alatt, mint a föld felett, befejezik a moszkvai földalatti vasutat, amely első ebben a memben Oroszországban. Vonatait menetrendszerűen 1934 november 7-én adják át a forgalomnak.

A Nisnij-Nowgorod-i Ford gyár üzemét kiszélesítik, hogy a mai 100 ezer automobil helyett 300 ezret gyárthasson. Hasonlóképp a moszkvai Amo művek termelését 50 ezer kocsiról 80 ezerre emelik. Ufa és Stalingrad üzemét egy-egy „gigással“ látják el, úgy, hogy évente 100 ezer 3 tonnás kocsit gyárthassanak; Samarában új gyárat rendeznek be 25 ezer 5 tonnás kocsit gyártására. Tervezik 79 helyi vízierőműállomás létesítését. 178 új szénbányát nyitnak, 4000 km. hosszú csővezetékot húznak a petróleum számára, s a petróleum finomítók nagy számát tervezik, 4 nagy kohászat kezdi meg működését s végnélküli száma a gyáraknak. 15 gyárat rendeznek be a gyapottermékek feldolgozására, közülük mindegyik több mint 200 ezer orsóval rendelkezik, 10 Középpáziában, a nyersanyag bázis közelében; s 12 szövőgyár, amelyek közül mindegyik 8—15 millió méter anyagot termel; 11 selyemszövőde és 21 cipőgyár. A terv nagyon sok cukor, hús, konzerv, keksz stb. gyár felállítását írja elő.

A legszemléltetőbb kommentár, amit a második ötéves tervhez fűzhetünk az a megállapítás, hogy az építés eddig megszokott „vad“ tempóját csak a terv második felében — körülbelül 1935 közepén — fejtí ki. Az 1933-as év relativ „szélesendjét“ tehát meghosszabbítja 1934-re. A nagy művek sorát, amit még az első terv elején kezdtek meg, befejezik, mielőtt nekilátnak a második terv „gigásainak“. Így pl. az új s a régi automobil gyárak kiszélesítését nem kezdik meg 1935 előtt. A legtöbb új bányát úgy állították be a terv második részébe, hogy azok teljes üzemüket csak a harmadik (1938—1942) periódusban fejthetik ki. 1934-ben a kormány minden erejét a csatornák, vasutak és utak építésére, a három óriási vas- és acél-mű berendezésére, egy 100 millió rubelbe kerülő s a kísérleti orvostan céljaira szolgáló intézet felállítására, a jaroslavi Volga-gát elkészítésére és mindenekelőtt a fogyasztási javakat előállító gyárak üzembehozatalára összpontosítja. 1933 és 1934 ezek szerint „lélegzétvétel“, amit a nehéz iparba való viszonylag kisebb tőkebefektetés s a könnyűipar meggyorsított növekedése jellemez; hogy a lakosság napi szükségleti tárgyak utáni éhségét kielégíthesse, a rubelt stabilizálja, s hogy az ország „kifujhassa“ magát. Mindenesetre feltételezik, hogy a város és falu közti árúcsere 1937-re már elegendőképp szabályozást nyer, hogy az újabb gyors felépítés minden további infláció s az első terv óriási emberáldozata nélkül lehetővé legyen. Ha a világgazdasági krízis 1937-re semennyire nem hagy alább s Oroszország nem számítat külföldi hitelre s a külföldi gépek felvásárlása céljából nem exportálhat — úgy vélik — az orosz ipar ha nehézségekkel és így kválitásban aldozattal is, de képes lesz a szükséges anyagokat önmaga szállítani.

Ez a megfontolás minden szempontból okos, mert a terv főfeladata az életszínvonal azonnali emelésében áll. Hogy a terv a munkanélküliségnek még a leghalványabb lehetőségét is kizárja, a munkások és alkalmazottak számát 30%-kal emeli. A kiskereskedelmi árakat 35—40 százalékkal csökkenti, a reálbéreket megkétszerezi. A kulturális, nevelési és szociális intézményeket az ország megnövekedett gazdasági lehetőségeinek megfelelően tovább építi. Hogy mindezek nem csupán üres ígéretek, annak garanciája a nehézipari építés átmeneti korlátozása.

A megelegedett lakosság, amely tudatában van életfeltételei állandó javulásának, a legjobb védelmi fegyver bármely kívülről jövő támadással szemben. Az oroszok ismerik ezt a paraszt igazságot. Tudják azonban azt is, hogy a modern hadsereg fegyverei a gyárak. Igen nagy jelentőségű azonban ezeknek a gyáraknak az elhelyezése. A második tervben előirányzott ipari telepek elhelyezése jórészt elárulja amit az oroszok titokban gondolnak. Leningrádon, Moszkvában, Fehéroroszországban és Ukrajnában nem helyeztek el egyetlen egy nehézipari vállalkozást sem. Odessza pl. nagyon előnytelen hely volna egy mozdony vagy egy autómobilgyár számára; az ellenséges flotta nagyon könnyen mindent rommá löhet. Moszkvában egy második Napoleon alaposabb munkát végezhetne mint az első. Ukrajna nagyon gazdag természeti kincsekben, (pl. a kurski érintetlen mangánére telep) de még a Donec medence is, Oroszország leggazdagabb széntelepe bizonyos fokig elhanyagolt: 1932-ben az ország szénének 75 százalékát onnan szerezték be, 1937-re ennek a területnek a százalék része 65-re esik s vele szemben megfelelően emelkedik a szibériai termelés. Tényleg 1937-re Oroszország szinte egész nehézipara a Volga mellette s az Ural-szibériai vidékekre koncentrálódik, mert ezek a területek az ellenséges támadások számára kevésbé megközelíthetők. A második ötéves terv össztőkebefektetésének egynegyedét egyedül az Ural-Kuznetzk körzet veszi igénybe. Ez a terület 1937-re az orosz nyersvastermelés egyharmadát, az összszéntermelés egynegyedét s a géptermelés egytizedét tartozik szállítani. A három új autómobilgyárból kettő a Volga mellett, egy pedig Szibériában fekszik. Az öt új vasuti fővonalból négyet Ázsiában építenek. A második ötéves terv nagy villamossági telepeinek a Volga a központja. Kétségtelenül ezek a területek óriási kiaknázatlan nyersanyag telepekkel rendelkeznek s nagyon helyes a kiaknázásuk. Az sem véletlen, hogy a kormány egy második kohászati bázist rendez be s hogy vasuti hálózatát Szibériában fejleszti. A Közép-Volga vidék megteremti a Távol Kelettel való összeköttetést. Nyilvánvaló, hogy az oroszok számításaikban nem feledkeznek meg a háború lehetőségéről. Érzik, hogy a történelem egy vagy két olyan háborút még tartalmaz, amelybe Oroszország még bekeveredhet. A nyugati határunk nem oly nyugtalanító; a nagyobb veszély a gyöngébb keleti szárnyon fenyeget.

Ebben a vonatkozásban a második ötéves terv a kérdés egyik oldalát, az emberit nem veszi figyelembe. Az orosz ipar és lakosság sulypontja kikerülhetetlenül Ázsiába tolódik. Körülbelül azt jelenti ez, hogy Oroszország történelmi misszióját Kelet elnyugatításában fölti be; a munkások százezrei, mérnökök, tanítók, tudósok telepednek Ázsiába vagy keletre az Uraltól. Nem titok azonban, hogy egy leningrádi vagy moszkvai embernek az ígéretek özönét kell megtenni, mielőtt hajlandó Szibériába telepedni. Ezt a szándékát csak akkor hajtja végre, ha két három év után fővárosi lakásába visszatérhet, amit a kormány közben föntart számára. Ezért nem is érheti őket szemrehányás. Az oroszok nem szívesen cserélik föl egy modern város színházait, könyvtárait, tanulási lehetőségeit és komfortját egy szibériai teleppel. A második ötéves tervnek egy Sverdlovsk szovjet Chikagóvá vagy egy Stalingrád szovjet Detroittá való átváltoztatásával legalább annyi előnyt kellett volna biztosítani, mint amennyit a főváros vagy Leningrad nyújt. Kétségtelenül az új ötéves terv végteleenül sok lakó ház és város építési tervet tartalmaz. Hiányzik azonban egy második ipari főváros kiépítésének a gondolata s ez nagyon komoly tévedésnek bizonyulhat.

(Newyork, Nation, 1934.)

Louis Fischer

S Z E M L E

TECHNIKA ÉS KULTURA, SZÜKSÉGSZERÜSÉG ÉS SZABADSÁG

F. I. J a r o s l a v „Értelmiség és marxizmus“ címmel most megjelent munkája három előadásának az anyagát foglalja össze. (Phö-nix kiadása, Budapest, 1934.) Az első a technika és a kultúra összefüggését tárgyalja, a második a társadalom ideológiai felülépítményének a kérdéseit, többek között a szükségszerűség és a szabadság viszonyát, a harmadik az intelligencia szerepét az emberiség fejlődésében. Az utóbbi kérdés feldolgozását tartjuk a legsikerültebbnek. Minthogy nincs módunkban itt kimerítően foglalkozni a szerző álláspontjával az általa érintett összes kérdésben, csupán két fontos kérdést ragadunk ki az egész anyagból.

Technika és kultúra. — J. szerint a kultúra alapját a technikai fejlődés képezi, amely a kulturfejlődés hajtóereje. Technika alatt a produktív tevékenység műszaki oldalát érti, „A technika fejlettsége egyértelmű a szerszámok és a gépek fejlettségével.“ És szinte az ember az állatvilágból is a szerszámkészítés által emelkedett ki.

Ezt a felfogást „technicizmus“-nak nevezték el a történeti materializmus felfogásával szemben. A történeti materializmus felfogásától alapjában tér el azzal, hogy a termelőerők fogalmát, — amelyek a kultúra területét a valóságban végső fokon meghatározzák, — megszükiti, amikor a technikára korlátozza őket. És ugyanakkor az állati és emberi lét minőségi különbségének a marxista fogalmával is szembehelyezkedik. Egyébként ez a felfogás amellett, hogy egyáltalában nem új, felette elterjedt is. A termelőerőknek a technikára való korlátozásával már a régi K a u t s k y n á l találko-zunk (Ethik und materialistische Geschichtsauffassung) és felleljük a mai Kautskynál is — idealisztikus irányban „továbbfejlesztve“ — ezt a felfogást (Die materialistische Geschichtsauffassung). Ugyanígy megtaláljuk Bogdanovnál és különösen Bucharinnál, aki Bogdanovot követve, a technikában látja a társadalmi változások elemzésének a kiindulópontját (Theorie des historischen Materialismus). Rajtuk kívül polgári és mai orosz közgazdasági íróknál (így Rubinnál) is találkozunk ezzel a felfogással, amelyet marxista írók munkáiban a vulgármaxizmus egyik tipikus megnyilvánulásának tekinthetünk.

Az embert nem elsősorban a szerszámkészítés emeli ki az állatvilágból. Marx az embernek „szerszámkészítő állat“-ként való F r a n k l i n -féle meghatározását nem azért veti fel, mert a szerszámkészítő lény már nem állat, hanem azért, mert jellemzően yankeefelfogásnak tekinti (Kapital I. 290. 13.) Ez a felfogás, kizárólagosan az objektívhez tapadva, durván elvonatkoztat a szubjektívtől, az ösztönös tudatnak az állati létől az emberi létig céltudatos értelemmé való fejlődésétől, — amelyet persze a létért való küzdelem, tehát az objektív viszonyok határoznak meg. Marx szerint azonban: „Ami már eleve megkülönbözteti a legrosszabb építómestert a legjobb méhtől, az az, hogy az építómester már előbb felépítette a sejtet fejében, mielőtt viaszban kidolgozná.“ (Kapital I. 140.) Vagyis Marx szerint az embert az állattól az különbözteti meg, hogy míg az állat tevékeny-

sége, így meghatározott fajoknál már adva lévő munkatevékenység is csupán ösztönszerű, addig az emberi tevékenység s így az alapvető emberi tevékenység, a termelő emberi munka is céltudatos: az ember munkájával „a természetiben egyben célját valósítja meg, amelyről tud...” (u. o.) Egyes állatfajoknál is megtaláljuk a munkát, sőt csirájában a szerszámok készítését és használatát is, de azért az állati munka ösztönszerű marad s egyedül az emberi munka céltudatos, amelyet azután a szerszámkészítés és használat is különlegesen jellemez. Az ember céltudatosan cselekszik, céltudatos tevékenységgel bonyolítja le cseréjét is a természettel és elsősorban tevékenységének, munkájának céltudatos volta, amely kizárólagosan emberi, különbözteti meg az állattól s nem a szerszámkészítő munka, amely csirájában egyes állatfajoknál is feltehető.

A termelőerőket nem lehet azonosítani a szerszámokkal és a gépekkel, a „techniká”-val. A szerszámok és a gépek is a termelőerők közé tartoznak, de távolról sem az egyedüli termelőerők. Marx nem határozza meg a termelőerők fogalmát s ez a fogalom kétségtelenül a marxizmus nehezebb fogalmainak az egyike. De művei alapján meg lehet állapítani, hogy mit ért termelőerők alatt s ezen az alapon azt látjuk, hogy Marx a termelőerők közé sorozza a szerszámokon és gépeken kívül az emberi munkaerőt, a munkáügyességet, a tudományt, a munkaszervezetet, — mint az együttműködést és a munkamegosztást — és a termelésben hasznosított természeti anyagokat és erőket. Mindezek a termelőerők kölcsönösen hatnak egymásra és, mint a termelőmód tényezői, együttesen határozzák meg, a termelőviszonyok közvetítésével, a társadalmi felépítményt s ennek elemei között a kulturát. Bizonyos, hogy a szerszámoknak és a gépeknek, a technikának nagy jelentőségük van a termelőerők között. De nagy jelentőségük mellett sem lehet eltekinteni a többi termelőerőtől és a termelőerők fogalmát a technika fogalmával azonosítani — amint ezt W. I. Uljanov is hangsúlyozta. Bucharinnal szemben, — és így azután a kulturát sem lehet végső fokon egyedül a technikára visszavezetni. A természeti és társadalmi törvények amúgy is elkerülhetetlenül leegyszerűsítik a valóságot, ami érvényességüknek és alkalmazhatóságuknak korlátokat állít. Ha azután ezeket a törvényeket a szóbanforgó módon még tovább is „egyszerűsítjük”, egy amúgy is tökéletlen eszköz alkalmazhatóságát nehezítjük csak meg s tesszük egyes esetekben egyenesen lehetetlenné, a marxizmus minden ellenségének nagy öröme. E mellett éppen a termelőerőknek a technikával való azonosítása további veszélyekkel jár. Az antidiialektikusan gondolkodó „technicista” csakhamar felveti a kérdést, hogy mi határozza meg az egész felépítményt meghatározó technikát? És a válasz, amit erre a kérdésre ad, az, hogy a technikát a tudomány határozza meg. Így azután végső fokon, — mint Kautsky — eljut a társadalmi fejlődés idealista magyarázatához, vagyis feje tetejére állítja a történeti materializmust.

Szükségyszerűség és szabadság. — J. idézi ebben a kérdésben Engels ismert tételét, amely szerint a szocializmus ugrás a szükségyszerűség birodalmából a szabadság birodalmába. E tétel szerint tehát a szocializmusban a szabadság uralkodik és nem a szükségyszerűség, — a kapitalizmussal szemben, amelyben viszont a szükségyszerűség uralkodik. De másrészt J. utal ugyanakkor arra a meghatározásra is, amelyet Engels a szabadságról ad, s amely szerint a szabadság csupán a szükségyszerűség felismerése. Ha azonban a szabadság mindössze a szükségyszerűség felismerésében áll, akkor a szocializmusban sem a szabadság uralkodik, hanem ugyancsak a szükségsze-

rőség és az egész különbség ebben a tekintetben a kapitalizmus és a szocializmus között csupán annyi, hogy míg a kapitalizmus a „vak“ szükségszerűség uralma alatt áll, addig a szocializmus a felismert szükségszerűség uralma alatt. És így a marxizmus két ellenmondó, egymást kölcsönösen kizáró tételével találjuk szembe magunkat ebben a kérdésben. Az első tétel szerint a szocializmusban a szabadság uralkodik, a második tétel szerint pedig a szabadság ellentéte, a szükségszerűség.

Azonban az ellenmondásnélküliség csupán a formális logika szerint kritériuma az igazságnak. A dialektika szerint két ellenmondó, egymást kölcsönösen kizáró tétel is igaz lehet egyidejűleg s ebben az esetben az igazság nem más, mint a két ellenmondó, egymást kizáró tétel elválaszthatatlan egysége. És az adott kérdésben éppen ez a dialektikus szabály érvényesül. S amint a formális logika igazság-kritériuma az ellentétek merev felfogásán alapul, úgy viszont az igazság dialektikus kritériumának az alapja az ellentéteknek viszonylagosak, egymásba átmenők gyanánt való felfogása. Az adott kérdésben a formális logikán alapuló felfogás szerint a szükségszerűség és a szabadság egymást mereven kizáró ellentétek. E felfogás szerint, ahol szükségszerűség van, ott nem lehet szabadság s ahol viszont szabadság van, ott nem lehet szükségszerűség. A dialektikus felfogás szerint azonban a szükségszerűség és a szabadság, az a két ellentét átmehetnek egymásba, egybeeshetnek és a szocialista társadalomban éppen ez a helyzet áll elő.

A szabadságot kizáró szükségszerűség uralmának az alapja a kapitalizmusban az embereknek „csupán atomisztikus magatartása társadalmi termelőfolyamatukban“ (Marx, Kapital I. 59.) és egyáltalában a társadalmi életben. Ennek következtében ugyan „az emberek maguk csinálják történetüket de... nem közös akarattal, nem közös terv szerint... Törekvéseik keresztezik egymást és minden ilyen társadalomban éppen ezért a szükségszerűség uralkodik, amelynek kiegészítése és megjelenési formája a véletlen.“ (Engels). Így „számtalan, egymást keresztező erő van adva, az erőparallelogrammok végtelen csoportja, amelyek kölcsönhatásának eredménye azután a történeti esemény, amelyet megint egy egészében öntudatlanul és akarat nélkül működő hatalom termékeknek tekinthetünk. Mert, amit minden egyes akar, azt a többiek megakadályozzák és ami bekövetkezik, olyan valami, amit senki sem akart.“ (Engels.)

A kapitalizmusban a társadalom szükségszerű fejlődése az egyének egymástól független, véletlen, egymást keresztező cselekedeteinek az eredményeként érvényesül. A fejlődés szükségszerű eredményét az egyének nem akarják, nem látják előre s az számukra ennyiben is a véletlen alakjában jelenik meg. A szükségszerűséget az egyének nem ismerik fel, az „vakon“ érvényesül, mint idegen, objektív hatalom műve az egyéni akaratokkal szemben. A társadalmi fejlődés szükségszerűsége uralkodik az embereken, az egyéni célkitűzések megghiúsulnak, a történet az egyének számára meglepetésszerű, váratlan események láncolata, az emberek a szükségszerűséget a „végzet“ játékának kiszolgáltatott bábok, minden szabadság, társadalmi sorsuk öntudatos irányításának minden lehetősége nélkül. Ilyen szükségszerűségei a kapitalista társadalomnak a termelési ágak arányossága, amely a termelők akaratától függetlenül, mintegy hátuk megett, értékrombolások árán valósul meg, a társadalmi szükséglet kielégítése a társadalmi termelés által, ami a profitért való kapitalista termelésben nem akartan és az utóbbtól akadályozva következik be, a profitráta eme-

lésére való törekvés mellett annak nem akart sülyedése, a periodikus válságokban kirobbanó ipari ciklusok törvényszerű menete.

Ezzel szemben a szocializmusban a szabadság uralmának az alapja a társadalmi fejlődés közös akarattal való, tervszerű irányítása. A társadalmi szükségszerűségek, mint a termelési ágak arányossága, a társadalmi szükségletek kielégítése a társadalmi termelés által, a szocializmusban is érvényesülnek ugyan, de többé nem „vakon”, hanem tudatosítva, az egyének közös cselekvésének az eredményeként. Az emberek felismerik a társadalmi szükségszerűségeket és ezek alapján céljaik szolgálatában közös erővel, tervszerűen irányítják és szabályozzák a társadalmi fejlődést. A társadalmi fejlődés az emberek öntudatosan akart, előrelátott, közös műve lesz és a maga szükségszerűségében is az emberi célokat valósítja meg. Az emberek társadalmi sorsuk uraivá válnak, felszabadulnak a végzetes szükségszerűség és az azt kiegészítő véletlen uralma alól, uralmuk alá vetik a szükségszerűséget éppen azért, hogy tudatosan alá vetik magukat a felismert szükségszerűségnek, és ezáltal megvalósítják a szabadság uralmát a társadalomban.

Igy a szocialista társadalomban — a kapitalista társadalommal szemben, amelyben a szükségszerűség uralkodik, — a szükségszerűség érvényesülése egybeesik a szabadság uralmával, a szükségszerűség és a szabadság, a két ellentét egybeesnek és a szocializmus valóban a szükségszerűség birodalmából a szabadság birodalmába való ugrásnak bizonyul, ugyanakkor, amidőn megmarad a szükségszerűség érvényesülési területének.

(Budapest)

Jeszenszky Erik

JEAN RICHARD BLOCH ÚJ KÖNYVÉBEN még inkább, mint szépirodalmi műveiben elemző értelmiségi, aki mindig és mindeütt a szavak kikristályosodott értelmét s a szavak alatt az életet, az élet mozgató rugóit keresi. Nyugalmas foglalkozás ez. S ényleg: J. élet mozgató rugóit keresi. Nyugalmas foglalkozás ez. S tényleg: J. R. B. nem pártember; ezek ellenére azonban politikai vonatkozású írásai mégis messze érők, konkrétizálni tudja bennük szellemi életünk vitás kérdéseit. Írásainak legújabb gyűjteménye,¹ komoly gondolkodásra készteti még azokat is, akik túlságosan biznak valamely iskolásan elsajátított rendszerben. Másrésztől J. R. B. írásaiban jellemzően állapítható meg az a nyugtalanság, ami a mai keresztúthoz ért francia értelmiségiek között oly általános. Bloch sorra veszi a különféle félpregresszív francia pártokat, különösen a szociáldemokrata pártot, s megállapítja róla, hogy kivénült az időből. Ez a megállapítás arra enged következtetni, hogy J. R. B. magáévá teszi a marxizmust. El is ér ide. Sőt: az egyént valahogyan belé szeretné „integrálni” a marxizmusba. Elfogadja a marxizmust módszernek; világnézetileg azonban megmarad az „egyéni” állásponton. Ebben a vonatkozásban, ami szemében döntő az az Egyén. S ezt az egyént megakarja menteni, úgy az állam, mint a forradalom elnyomása elől. Az egyéntől azonban megköveteli a „belső harcot az igazságért”, vagyis azt kívánja, hogy a gyökeres változtatást az egyén önmagában kezdje. Ennek hiányával magyarázza a munkáspártok vereségeit s a fasiszta pártok előre törését. Az utóbbiak teljes egyéni szabadságot ígérnek, s vezetőik így is cselekszenek. Bloch gondolatmenete ezen a ponton válik vitássá. Az egyén kihangsú-

¹ Jean Richard Bloch: *Offrande à la politique*. (Les Editions Rieder.)

lyozása ezen a ponton válik veszélyessé. Jelszava: „A partizánok eselkednek, míg a hadseregek várnak.“ Kétségtelenül: Franciaországban a partizán harcok mindig népszerűek voltak, de vajjon elegendő-e a francia baloldali pártok partizán harca a fasizmus ellenében? (Paris) Löffler A.

FISCHBEIN ÉLNI AKAR. Ezesetben kereskedni nem lehet szél ellen, kereskedni, csalafintaságokban törni a fejet, mégha az egy olyan elsőrangú és istentől kimondottan kereskedésre teremtett fő is az, mint Aron Fischbein koponyája. Ez a szél a regény elején csak bizonytalan szellőcske, sok port, szemetet és fonákságot felkavaró, de Fischbein és egyéb fischbeinek óvatos tojástánca dacára is vészesen erősödő. A szellőcske széllé növekszik, majd viharrá dagad, ellenállhatatlan viharrá, kijátszhatatlan orkánná, megfélemezhetetlen tornádóvá, magával söpörve úgy a saját maga által felkavart szemetet, mint az ellene emelt ócska palánkokat. A regény végén a szélmalom-harenak is vége. Fischbein leteszi a fegyvert, ha alkalmatlan egy becsületesebb, elgondolásában konzekvensebb életre, úgy elmerül, pokolba söpri a szél, ha pedig belátóan abbahagyja a szél ellen való füttyörészést, (ezesetben NEP. kereskedelmet, dollárokkal való üzérkedést, ravasz megkontreminálását a produktív munka értékeinek, stb.) úgy még lehet belőle énekes halott. Együtt füttyülhet a széllal, természetesen a szél hasznára, mert az ő füttyülése által is csak erősödik és sokasodik a szél.

Ez a szél, akár szimbolikusan vesszük, akár reálisan ható formájában, valóban nem mindennapi jelenség. Nem afféle romantikus szellőcske ez, szerelmeseik szívét langyosan bizsergető, aggok erőltlen tagjait felfrissítő, gyerekek bodros hajával játszadozó, hanem pontosan olyan, mint ahogy azt Pudovkin Sturm über Asien c. filmjében bemutatta. Ez a szél volt az, amelyik Zugyint is elsöpörte, az érdeemes Zugyint, Rodionov Csokoládéjában. Zugyin esetében komoran bömbölt a szél, sötétséget kavarva fel maga körül, sötétséget, kételyt, véres sarat és halált. Sötét fákat rázott és a dolgozók tépett rongyait. Ellenség zászlaját és szürke felhőket a város fölött. Zugyin idejében ilyen természete volt a szélnek. Hogy elmúlt a tél, a szél, ha más hurokat nem is, de másképpen penget. Könyvedbben, fölényesebben, erejének biztos tudatában játszibban, emberiben variálja a dallamot, érdeemes Zugyinok helyett érdemtelen Fischbeinek lába alól fujja ki a talajt, természetesen az őket megillető módon. Elképzeltetlenül kellemetlen helyzeteket teremtve, helyzeteket, amelyek már még becsületesen sem kibalanszirozhatók. Kétségbeejtő helyzeteket, amelyeknél csak a beléjükkeveredett Fischbein tragikomikusabb.

A tragikomédia magva éppen abban a tényben lelhető, hogy Fischbein, Roesmann regényének hőse korántsem agyalágyult ember, módfelett ravasz, korunkban divatjából kimenendő társadalmi berendezkedésekben elsőrangúan érvényesülni tudó, afféle spengleri ragadozó háziállat, kereskedő, kufár, aki jelenlétét a társadalomban indokolatlanul komolyan veszi. Akí földrengés, vizáradás, égszakadás, földindulás alkalmából is pedánsan felöltözködik, sált köt nyakába és cipőit korrektül befűzi. Amikor már sorsa beteljesedett, a GPU. tanácsára Krimbe utazik, még erre az útra is különfülkét bérel és útravalóul izes ennivalókkal látja el magát. Egy ragadozó, amely jobb híján még a saját maga elpusztult testrészeibe is beleharap.

Van a regényben egy jelenet, amely Fischbein társadalmának minden kétségbeejtőségét, iszonyatosságát és borzalmasságát a napnál is

világosabban érzékelteti. Fischbein gonosz indulatú, félkegyelmű költő fia szüleinek kényszerítő hatása alatt megesküszik Karaszik doktor lányával, Bertocskával. Az esküvő pompásan sikerül, a fiatalok is visszavonulnak, amikor magából kikelve, hálóköntösben, mezítelen lábbal kiszalad a nászhálószobából az ifjú férj, és kétségbeesetten beszámol az esküvőn még jelenlévőknek arról, hogy a felesége nyomorék, hiányzik a jobb melle és mentsék meg őt rémes helyzetéből. Közben a két após már egymás között elintézte a házasság üzleti részét, a házasságközvetítő samesz is megkapta jutalékát, a vendégek felfaltak minden felfalhatót, a fiatalember kétségbeesett kiáltásait nem részesítik kellő figyelemben. Ez a jelenet lehet kritika a kereskedelem tárgya és alanya fölött, lehet kritika Fischbeinek társadalmának házassági szokásait illetően, de akármilyen társadalom akármilyen megnyilvánulása fölötti kritika is ez, kritika a legjavából, fellebezhetetlen és megmáshíthatatlan. Fischbein is érzi ezt, a regény utolsó sorai-ban nem hiába mondja: „Mikor Moszkvában először kimondták Lenin nevét, az összes céhek összes kereskedői élő holttestekké váltak. Jöttünk, mentünk, üzletessit játszottunk, szidtuk a kommunistákat, de annyi tekintettel se voltak ránk, mint kocsis a lovára. Igen, a munkásosztály az csakugyan osztály. De mi, próbáld meg egyszer, kiáltsd el magad; egész világ kereskedői egyesüljete! — mi lesz ebből? A konkurrencia kedvéért el fogjuk harapni egymás torkát, az egyik fel fogja falni a másik beleit. Itt van, ez az egyesülés. Rólunk könyvet kell írni, minket mutogatni kell a színházban, a muzeumban, külföldben nem fogják elhinni, hogy ilyen emberek élnek, sokasodnak és azt képzelik, hogy nélkülük tönkre megy a világ..“

Igy a regény végeredményben derék és rokonszenves hőse: Fischbein. Akinek egész végzete szimbolikus nevében összpontosul, Fischbein: halcsont. Mert hiába is elasztikus, hajlékony és könnyebb fajsúlyu dolgokra pompásan alkalmazható a halcsont, nem sokra képes olyan anyagokkal szemben, mint például a cement, a vasbeton és az acél.

(Budapest)

Remenyik Zsigmond

A ZSIDÓKÉRDÉS. Megelégedéssel kell regisztrálnunk Marx zsidókérdésről szóló tanulmányának magyar nyelven történt megjelentetését (Phoenix-kiadás, Budapest, 1934.), mert öröndetes, hogy a gyér magyar nyelvű Marx-irodalom új kötetrel gyarapodott. Igaz, hogy, mint az előszó is megállapítja, már harmadik önálló kiadását éri meg A zsidókérdés magyar fordításban, azonban sem a Huszadik Század különnyomata, sem a Bécsi Magyar Kiadó kiadása nem hozzáférhető a magyar olvasóközönség számára. Másrészt éppen a mai időkben, amikor a faszizmus sokfelé az antiszemitizmust is beállítja agitációs eszközei csatasorába, igen sokan vannak, akiknek vágya, hogy napjaink e nagy problémáját a marxizmus röntgensugarával vehessék szemügyre. Ebből a szempontból az előszó íróit, Ujvári Lászlót és Imrét illeti meg a dicséret, akik helyesen ismerték fel az előszó célját, amikor azt a feladatot tűzték maguk elé, hogy Marx ez ifjúkori művét, mely ugyan a maga történeti keretében a lángész megnyilatkozása volt, de mégsem mai értelemben vett teljes „marxista“ elemzése a kérdésnek, közelebb hozza a felesigázott igényű olvasóhoz, aki az esetek túlnyomó részében nyilván nem a kérdés történeti és Marx fejlődésének irodalmi dokumentumát, hanem az antiszemitizmus problematikájának mély, s az igazi összefüggéseket feltáró keresztmetszetét várta. Jól látták meg feladatukat az Ujvári fivérek, mikor a

rendelkezésükre álló aránylag szűk helyen áthidalták a Mehring egyébként nagyrértékű bevezetője, s a napjaink közötti teret és — elsőnek a magyar szocialista irodalomban — kis bírálatát adták Szabó Ervin, továbbá Kautsky a zsidókérdésben elfoglalt álláspontjának, végül pedig egészen a fasizmus antiszemitizmusaig vezették el a történetet és a teória fejlődését. Végső soron persze Marx Zsidókérdése a legkitűnőbb előszóval sem adhatja meg azokat a részletekbe menő felismeréseket, amelyeknek reményében a kevésbé tájékozott olvasó kezébe veszi a könyvet, — már csak azért sem, mert hiszen az előszó természeténél fogva csak az eredeti mű interpretálására szorítkozhatik. De ha gondolkozik az olvasottakon, talán így is felkél az olvasóban az a meggyőződés, hogy jó irányban kereste a probléma helyes elemzését és annál nagyobb érdeklődéssel fogad majd olyan nagyobb művet, amely már teljesen önállóan és a fasizmus napjainak szemszögéből veszi vizsgálat alá a zsidókérdés kinzó társadalmi betegségét.

(Budapest)

Bálint Endre

AZ ÚJ FOTOGRAFIA című könyvében Roth László¹ a fotográfiát mint a felépítmény egyik tartalmát nem veszi ki a társadalmi, illetve gazdasági és politikai vonatkozások összegéből, hanem minden vonatkozásban azok függvényeként mutatja be. A könyv már azért is hűzágpótló, mert a fényképezést minden irányból úgy a fejlődés, mint a technika oldaláról, bemutatja; szakszerű felvilágosítással szolgál a fény és a világítás, a mozgás szerepéről; tájékoztat a fénykép s a különböző korjelenségek viszonyairól; beszél a pszichoanalízis és szuggeszció mesterségbeli alkalmazásáról; ismerteti a fénykép fajtáit, (portré-, divat-, reklám-, riport-, szoció-fotó és filmfotográfia) mindent és mindenkor a szilárd világnézeti állásfoglalás szemszögéből. Ebben az összefüggésben azután elemzés alá veszi a polgári vásári fényképezést s a dokumentumok sorával bizonyítja igazát a Váci ucca s a Kärtner-strasse márkás szalonfényképészeivel szemben, akik a „tiszta művészet” jelszavával a pornografikus revü-fényképezést vezették be és tették általánossá. Ilyen körülmények közt nem marad adós a következmények levonásával s a fotográfiát mint osztályművészetet méri le. Ebben az értelemben R. L. szerint a fotó lencse művészi és történelmi feladata: a változtatás szolgálata. — Említésre méltók a könyv fotó illusztrációi, melyekben R. L. elméletileg kifejtett álláspontját valósítja meg maradék nélkül.

(Cluj)

M. N. J.

L A P O K, F O L Y Ó I R A T O K

ROMÁNIAI HANGOK

Goga Octavian lapja a ȚARA NOASTRA a jobboldali, „antidemokratikus” árral sodródva írja: „Száznegyvenöt éve, amióta a francia forradalom világgárépítette az Emberi Jogok Deklarációját... a demokrácia bebizonyíthatta... hogy egyszerű hazugság az elgondolásban és vaskos lehetetlenség a gyakorlatban. Egyetlen nép, egyetlen állam se fejlődött abban a gyorsított tempóban, ahogy azt eleinte elképzelték és nem volt képes megteremteni a maga számára azt a csekély lelki nyugalmat és rendet, amellyel joga lett volna ahhoz, hogy kielégített és boldog lehessen.” Majd: „... a demokrácia általános

¹ Roth László: Az új fotográfia, Victoria, Timișoara, 1933.

eszméje már a múlt század folyamán tarthatatlannak bizonyult... nem tudott semmiféle alkotó küzdelem eszméjévé lenni — sőt ellenkezőleg — oszályharcokat szült, erkölcsi barrikádit emelt egyazon nép társadalmi kategóriái közé és így a tönk szélére juttatta az emberiséget.“ Az osztályharcok, mint a demokrácia bűnei? Ugy látszik az okozati összefüggések összezülalódnak. — Mit irnak viszont a demokrácia hivi? „Azok akik a Cuvántul Liber-t olvassák, nagyon jól tudják, hogy mi, itt, a két szélsőség: a jobb- és bal-oldali szélsőségek ellen irnunk. Folyóiratunk címe — program: a C. L. (Szabad Szó) nem tehet szabad szó' csak egy a demokratikus szabadságjogokat tiszteltben tartó rendszerben. Sem Moszkvában, sem Berlinben, sem Rómában a szó nem szabad többé. Visszautasítunk tehát mindenféle diktaturát, a proletariátus diktaturáját épp úgy, mint a „duce“ vagy a „Führer“ diktaturáját.“ „... az a demokrácia, amelyet mi védelmezünk, Róma, Moszkva és Berlin halálháromszögébe van fogva.“ Ugyanez a szólam vonul végig a gazdasági liberalizmus folyóiratán, a LIBERTATEA-n is, amelyben M. S. Anielevici harcol, a jobb és bal ellen. „Semmi sem lehet szörnyűbb egy művelt... ember számára, mint a magánélet szocializálása. Ez azonban úgy a bal-, mint a jobboldalról egyaránt fenyeget. — Mi a teendő? Ugy hisszük, hogy a leglogikusabb... álljunk ellen idejében a szocialista utópiának... és ne hagyjuk elcsábítani magunkat, ama látszólagos idealizmus által, amit tartalmaz... Ne engedjük, hogy a demagógia olyan arányokat öltöson, amelyek a veszélyeztetett társadalmi csoportot brutális reakcióra kényszerítik, olyasmire aminek aztán sem a józan észhez, sem ideáljainkhoz nincsen semmi köze. Egy liberális gazdaság az egyedüli, amely prosperálni képes; mérlegelt szociálpolitikától segítve...“ A gazdasági liberalizmus utolsó mohikánjai, még a monopoltőke minden liberalizmussal felszámoló korszakában is kitartanak. „Az a naiv és logikátlan elmélet — mondja a Libertatea ugyanazon számában A n. Gusti, — amely szerint a diktaturák külön bírálandók el... nem vehető figyelembe. Minden diktatura lényegében jobboldali“ — Ez a tüzetesen általánosító, megkülönböztetésekkel szemben türelmetlen hang más területeken is tüzel. Scarlet Callimachi, egykori frontharcos írja a Cuvántul Liber február 17-i számában: „Ma a Távolveleten, akárcsak Európában, a politikusok, nagyiparosok és finánetőkések egy új mézárálást készítenek elő... A japán imperializmus biztosító szerepet keres a kínai vagy orosz területek előzőnlése által. A reváns-gondolatokra, fajgyűlöletre és ultranacionalista képzelgésekre épült hitleri Németország a versaillesi békeszerződés revizióját akarja...“ „Az már kissé késő, hogy helyzetünk megjavítását a esödöt eredményező okok felderítése által kíséreljük meg; manapság már nagyrészt ismerjük az elkövetett hibákat... gyógyírókkal nem megyünk semmire, radikális cselekvésre van szükség. Ehhez azonban a pénz-potentátok egész osztályának feláldozása volna szükséges, ami a jelen pillanatban megvalósíthatatlan... A háború ki fog törni. Sem az államszövetségek, sem a genfi szép szónoklatok nem fogják tudni megakadályozni...“ Konkluziój viszont frontharcos-romantikába fúlnak: „Csak azok, akik részt vettek az 1914—18-as mézárálásban, tudják megakadályozni egy új véres konfliktus kitörését.“ Milyen különös, hogy ez a jóindulatú hang ugyanoda konkludál, ahová Göring frontharcos kormányokat követelő nyilatkozata.

A „valódi nacionalizmus“ hívóinek egyike Enrie Otetelisanu a LUMEA NOUA hasábjain a Nemzeti-Korporatista-Liga megalakításával kapcsolatban leszögezi: „jónak találtuk, hogy a Liga elnevezé-

séhez hozzátartozik a „nemzeti“ jelző is... Nagy hiba volna azonban összetéveszteni a mi nacionalizmusunkat, ama politikai pártok által gyakorolt nacionalizmussal, amelyekről mindenben, még nacionalista tanunkban is különbözünk.“ — A „nemzeti-korporatizmusból“ az emelkedettebb érzések sem hiányozhatnak: „Az egyház autonómiája — írja Mihail Manoilescu, a Lumea Noua ugyanazon számára — a nemzeti-korporatizmus számára nem programont, hanem hit. A korporatizmus, amely minden társadalmi funkció önállóságát elismeri... meghajlik... a legrégebbi s a legnemesebb funkció előtt... az Államnak az Egyházzal való szövetségére kor-parancsolat. A holnapi ideális államnak az Egyházzal való szövetségéből indul majd ki az anyagiasság elleni szellemi mozgósítás...“

(Cluj)

(Ks.)

A MAGYAR BABEL

Nagy vihart kavart Horváth Árpádnak, a Nemzeti Színház Madách előadásáról szóló tanulmánya, amely a NYUGAT-ban jelent meg. Igen figyelemre méltóak ezek a megállapításai: „A magyar színpad, az európai modern színpadfejlődéssel szembeállítva kihagyásokat mutat. Színészetünk még mindig kizárólag túlsúlyos járja a realizmus útját. Utolsó színpadi forradalmunk, a század elején, a Thalia volt, amely a pathetikus deklamációs stílussal szemben, (ami legfeljebb technikai virtuozitásokban tudott frissülni,) a naturalizmus felszabadító betöltését hozta el a magyar színjátzás számára. Azóta éppen csak véletlen vagy kényszerű beszivárgás, de nem program és studium formájában érvényesítő hatás az, amit az európai fejlődés a mi színészetünknek juttatott, holott a magyar színész anyag, — a világnak egyik legelsőbb komédiás-matériája, — tudna s tudott volna az élen is haladni. S amikor Madách a génius mai megszólaltatásának felelősségét rágördíti a mai színpad lelkiismeretére, éppen az ő kultuszának tradíció-tiszteletében kell lehajtanunk fejünket s arra a 30 éves fejezetre gondolnunk, amit a korszerű színpadstílus fejlődéshiánya a mai magyar színpad számára a múlt légtüres tereként hagyott.“

Supka Géza a SZAZADUNK-ban Georges Sorelról, „a modern diktatúrák apjáról“ ír tanulmányt. Foglalkozik benne Leninnek és Mussolininek Sorelhez fűződő kapcsolataival. „Lenin és Trockij — írja — Svájcban való tartózkodásuk idején, a háború alatt tanulmányozták Sorelnek az erőszakról írt könyvét. Hivatkozás történik annak főként a következő passzusára: — Az egész emberi történelem menetében egyetlen nagy és komoly tényezőt ismerünk s ez az erőszak, feltéve, ha az orszályharc brutális és közvetlen kifejezését képviseli. Csak erőszaktól születhetik emberhez méltó nagy dolog. Csakhogy ennek az erőszaknak nem úgy, mint eddig: felülről lefelé, hanem lentről felfelé kell majd ezután hatni.“ Ahogy a tanulmány ezt az idézetet felhasználja, könnyen vezethet félreértésre, mert a cikkíró nem említi, hogy az orszályharc nem az egyéni erőszakot jelenti.

Supka foglalkozik Mussolini és Sorel kapcsolataival is.

Mussolini még 1914 nyarán — közli a tanulmány — a híres anconai szociáldemokrata kongresszuson, mint a párt hivatalos lapjának az Avantinak fiatal szerkesztője, előadást tartott Sorelról és azt követelte a párttól, hogy térjen le a demokratikus parlamentarizmussal való folytonos megalkuvások útjáról és lépjen végre a közvetlen akciók mesgyéjére. Ennek a beszédének következménye volt aztán, hogy szakítani kellett pártjával.“

A cikk a továbbiakban elmondja, hogy Sorel 1921-ben levelet írt

Mussolini lapjához, a Popolo d'Italia-hoz.

A „fasiszták bebizonyították — írja Sorel — hogy a maguk erőszakos fellépésével igen előnyösen pótolhatják az állami hatalmat, amely nyugodtan eltűrte, hogy a szocialisták vadul leterrorizálják a polgárságot. A fasisztákat az az ihletett gondolat töltötte el, hogy önmagukat állítsák az állam helyébe a szocialisták ellenében s hogy így védjék meg és tartsák épségben a Garibaldi által megszerzett nemzeti szabadságot. A fasizmusban olyan mozgalom kiindulásánál tartunk, amely szükségképp lefogja rombolni a napról-napra mind használhatatlanabbá váló parlamentarizmus egész épületét.“

A cikkiró a fentiekből aztán levonja a maga és társadalma hibás konkluzióját, hogy „a túlzó nacionalizmus között mindig is voltak bizonyos kapcsolatok.“

A PROTESTÁNS SZEMLÉ-ben Harsányi Pál cikkezik Szabó Pál magyar íróról és ez alkalommal ezeket az általános érdekű megállapításokat teszi: „Az író nem kötelezhető társadalmi reformok hirdetésére, de joga van a nyílt ostorozó szóhoz. Azért, ha valaki észreveszi a papság körében terjedezni kezdő gyöngeségeket, a tornyosuló problémákat: még nem feltétlenül egyházfelforgató és istentagadó. Azért, hogy valaki szólni mer a hitbizományi birtokok óriási nyomásáról, embersors nehezítő kihatásairól, még nem feltétlenül bolsevista. De természetes, ha valaki reformálni, javítani akar, nem hizeleghet örökké. Nem árt ha az írók beszéde néha-néha úgy csendül mint a társadalom lelkiismeretének szava.“

Felekezeti lapban ennyi szabadelvűség mindenestre tiszteletreméltó, a baj csak az, hogy az a társadalmi lelkiismeret — amelyben az író hisz — maga is problematikus,

(Budapest)

(u. l.)

FASISZTA GONDOK, FASISZTA TANÁCSOK

Az OGGI az idősebb generációval polemizál, akik azt mondják a fiatalokról, hogy ártatlanok és ugyanazt akarják, amit a szülők, nagyapák és ükapák akartak fiatal éveikben: megváltoztatni a világot. Az olasz fiatalok ellenvetéssel élnek: „A modern fiatlság nem hevül, nem állítja, hogy „megváltoztatjuk a világot“. Inkább ezt állítják: „Az idők gyökeresen megváltoztatták életünket, tudomást kell szereznünk erről az ujdonságról.“ És mi ez az ujdonság, — kérdezik. Feleletük: „A rádió, a repülőgép, a táviró, a tengeralattjáró, a távolbalátás... amiknek nem csupán technikai értékük van, hanem, — és mindennekelett! — spirituális értékük; olyan értékek ezek, melyek megakadályozzák a fiatalat abban, hogy ismert romantikus mondatát hangoztassa: „Meg akarok mindent változtatni.“ Az ifjú kényszerítve érzi magát, ha komolyan akar élni, hogy megfogadja, hogy tudomást szerez erről a valóban transzformált világról. Szükségességből kell megvetnie az érett pedagógus szavait. Mélyen kell a mai ifjúnak megvetnie azokat, mert nem egy fékezhetetlen fiatalság entuziazmusából, hanem ebből a valóban új korból ered.“

Az IL SAGGIATORE egy a művészet hivatásáról írott cikkében olvasható: „Ma az individuum nem fogható fel önmagába izoláltan, hanem mint a társadalom részese; ma, amikor az egyén érdeke az általánossal van összenöve, nem lehet egy spirituális individualizmust elképzelni, mint önmagának célját. A tevékenység minden területén, a politikától a költészetig, a gazdaságtól a bölcseségetig, nincs helye már az individualitásnak, amennyiben csupán csak az.“ Az OGGI válasza erre: „Tetszik nekünk ez a megállapítás. Az individualitás

„amennyiben csupán az“, nem alkothat semmi jót: az emberi tevékenység minden megmozdulását egy zárt körbe szorítja. Az élet pedig csere; a művészet, miután az élet egyik manifesztációja, (a kifejező) egyestől elindulva tartozik elterjedni s konkrét értéket képviselni a társadalomban. Az én pápai a filozófiában, a kritikában, a művészetben a dekadencia, az eltompult kulturális érzék képviselői. Csak az az igazi intellektuális tevékenység, amelyik minden más tevékenységgel versenyezve az élet felépítéséhez hozzájárul.“

A QUADRIVIO „Bizonyosság“ címen vezércikket közöl: „A Quadrivio Rómában született a fasizmus tizenkettedik évének előestéjén, hogy szorgalmasan formálja a világ történelmét. Ha igaz, amint költőien egy filozófus mondta, hogy az emberiség története isten gondolata az emberek földjén, akkor ez azt jelenti, hogy Róma még ma is: isteni formula, mely felé univerzálisan igazodnak, ha nem is teljes öntudattal. Felfedni mindenki előtt — olaszok és idegenek előtt — ezt az új római ragyogást, interpretálni azt a gondolatot, mely keresztülhat virágosan a ma ezer nyomorúságain, hogy az emberi kreatúrának kevésbé háláttlan hazát adjon, mily méltó feladat egy irodalmi lap részére, ha abszolút bizonyosságot akar terjeszteni, amit már azért is lehet, mert az már meg is van.“

A regényírás kríziséről közöl cikket az OGGI. A zavaros és természetesen zavart okozni is akaró tanulmányban többek közt a következő igen jellemző sorokat olvassuk: „Az „osztály“ fogalma meghalt; vagy legalább is megszűnt tengelyszerepe, mely körül az élet forog. A polgárság is, mely egy osztálydoktrinából nőtt ki, meghalt; de nem azért — és ez a bolsevizmus legnagyobb tévedése — mert egy másik osztály kelt a helyettesítésére; hanem, mert a társadalom minden választófala leomlott, átadva helyét egy nagyobb értéknek: a kollektivitásnak, s a modern világ csak ebben látja önmagát, céljait és kötelességeit. Az osztály fogalmának dekadenciájával egyidejűleg fejlődött ki az individualitás értéke; s ez nem azért lépett föl, mert a társadalom tág arénájában mindegyik individuum megtalálta saját helyét, jogának és feladatának teljességét, hanem, mert az individuális értékekhez azért kellett folyamodni, hogy rendet, akaratot, hangot biztosíthassanak a tömegeknek.“ S miután cikkirő tovább vezeti, most már könnyen elképzelhető módon „tudományos“ levezetését, szeméretti a fiatal olasz írógenerációnak, hogy azért nem tud valóban fontos regényt produkálni, mert „az olasz regényírók még nem vették észre, hogy megváltozott a fény és hogy egy olyan klímában élnek, mely már háromnegyedrészben az új korszaké...“

Közelebről érdekel minket a SAGGIATORE egyik cikke, mely a magyar ifjúság orientációjáról számol be: „Az öreg liberális mithológia megbukott a világ legtokéletesebb ifjúságának szeme előtt. Arról van most szó, hogy a jövőt készítsék elő új államok és szervezetek alkotásával. És ez alkalommal, merre szándékszik haladni a mai magyar ifjúság? Azt felelni, hogy „jobbra“, vagy „balra“ lehetetlen, s ez a terminológia nem is felel meg többé a kornak, nem meríti ki a politikai lehetőségeket... Egy forradalmi megoldás távol áll a mai magyar ifjúság temperamentumától és lehetőségeitől. Ottlák György írja, hogy csak a súlyos belső visszaélések s a nemzetközi politika súlyos megaláztatásai tölthetik a fiatalságot egy forradalmi proceszus felé: ebben nem is kételkedünk. Valóban: a magyar nagyon fegyelmezt és nagyon hazafias, igen jó katona, akkor is, ha civilben van, hogy az erőszakhoz nyuljon, kivéve az extrém eseteket: a forradalom temperamentum és elhatározás, azonkívül, hogy a körülmé-

nyek kérdése; a forradalom gyors és erőszakos processzus a radikális helyettesítés érdekében: forradalom alkalmával új politikai osztály lép fel és az állam közepébe új politikai formulát állít. Mindennek nincs lehetősége a közel jövőben Magyarországon. Inkább egy evolúcióra lehet gondolni, az uralkodó osztályok egy megfiatalodásában lehet bízni s a politikai programok felfrissítésében. Már 1932-ben olvastuk Gömbös miniszterelnök programját, melynek számos pontja mentes a liberális koncepcióktól. És amikor olvassuk, hogy „az új generáció részére a magántulajdon nem valami szentség, csupán oppor-tunus valami“, megállapíthatjuk, hogy az új eszmék áthatották a magyar ifjúság lelkét is... Ha Ottlik azt írja, hogy egy megoldás a „náciik“ mintájára — és itt fel kell tételeznünk, hogy nem disztingvál a nemzeti szocializmus és a fasizmus között — nem látszik lehetségesnek, mert Magyarországon nem lehet fellelni azokat a motivumokat, melyek a nemzeti szocializmust hatalomra segítették, evidens, hogy összetéveszti a nemzeti szocializmus mély igazságait forradalmuk okkasionális motivumaival. Az új rend szükségessége mindenütt mutatkozik: hiányozhatnak, mint Magyarországon is a viharos fellépés, vagy a fegyveres felkelés okai, vagy az erőszakos reakció lehetőségei; de új intézményeket szükségts alkotni: erről a fiatalok előbb, vagy utóbb meg fognak győződni, ha még eddig nem győződtek meg...“

(Milánó)

(n. l.)

A BÉCSI ESEMÉNYEK

Mussolini győzelme. „A nemzeti szocialisták elleni védekezésre két theória állott Ausztria rendelkezésére. Az egyik a francia volt, mely azt mondta, hogy habár Ausztriában jelenleg demokratikusan kormányozni nem lehet, a demokrácia fundamentumát mindenütt áron meg kell őrizni és hogy ezt a védekezési rendszert csak a szociáldemokraták és keresztényszocialisták együttműködése biztosíthatja. Ezzel szemben az olasz theória azt mondta: Ausztria csak akkor tarthatja magát, ha az összes pártokat szétveri és magát egy tiszta autoritativ rendszerre bizza. A francia tézist, mint minden mást, ami francia részről jött, a kormányok csak félvállról kezelték, de annál mohóbban az olaszt, mely most végre győzelmet aratott.“ (DAS NEUE TAGEBUCH.)

Egy pártnál több veszett. „Mért ujonganak a reakció összes táborában az örömtől a bécsi munkások vérző szenvedésén? Csak azért, mert a középeurópai marxizmus kénytelen volt egyik utolsó pozícióját feladni? Nem. Ezeknek a felkelés leverése többet jelent. Amit a Curia védencai Bécsben összeágyuztak, az nem egy párt, nem egy időhöz kötött politikai alakulat; ami itt elpusztult az egy egész korszak szellemi és politikai eredménye... A történelem folyamán újra és újra bebizonyosodott: aki a reakció táborában küzd, az a ma győztese, aki azonban a haladásért és a szabadságért harcol, még akkor is a holnap győztese lesz, ha ma el is esik. Az utolsó szó joga nem az ágyukat, de mindig az eszméket illeti.“ (DIE WAHRHEIT.)

Esküszegők munkában. „Ritkán látni olyan tisztán a jog és jogtalanság választóvonalát, mint itt. Dollfuss és miniszterei az elnök engedélyével az alkotmányra tett esküjüket egyszerűen semmisnek nyilvánították, ami ilyen hitbuzgó férfiaknál kissé meglepő. Ez az esküszegés tette lehetővé, hogy az ország legnagyobb pártját máról-holnapra semmisnek nyilvánítsák és ha ma a felelősséget a szocialistákra akarják hárítani, akkor jól tudja mindenki, hogy ez hazugság, mert az általános sztrájk utolsó és kétségbeesett védekező válasz volt

a kormány nyílt alkotmányosságára." (BASELER NATIONALZEITUNG.)

Kilencven köbméter levegőért! „A bécsi munkásházákban asszonyok és gyermekek konyhakéssel védték azt a kilencvenköbméter levegőt, amit nekik a vörös Bécs adott. Bécsben nehéz tűzértség vonult fel a hirdetési adók ellen, melyeknek jövedelméből gyermekotthonokat építettek... A háborúban még a német vezérkar is gondolkodott egy-két napig, mielőtt békés városok házsorai közé lövetett. A keresztény és hazafias osztrák kormánynak nem voltak ilyen aggályai: ők jól ismerték a terepet és tudták, hogy a villák a lőtávolságon tulesnek. Az osztrák vezérkariak humanitása a Cottage-nál kezdődött: ott laknak a börtöniénák és az osztrák ébredés zászlószövetszállítói. Ők csak a munkásházákat lőtték gránátokkal... pedig a munkások semmi más nem csináltak, mint védekeztek a házaikba benyomuló betörők ellen, akiket a kormány parancsolt ilyen aljas munkára." (DIE NEUE WELTBÜHNE.)

Tömjénfűst... „Dollfuss ellenzéke a nemzeti szocialisták köré csoportosulni, akik a zsidógyűlölet felmelegítésével a legnépszerűbb agitációs eszközzel rendelkeznek. Az új Ausztria, a „keresztény német rendi állam“ — szegény és gyenge lesz. Ez az állam a régi osztrák tradíciókat fogja ápolni és a katolikus világ előharcosa akar majd lenni, akárcsak a nagy Monarchia. Legyen Ausztria hatalmas vagy kicsi, császárság vagy köztársaság, világhatalom, vagy világlendec: egyben Ausztria egyforma marad és ez magyarázza meg a legjobban minden politikai megmozdulását: Ausztria a katolikus mozgalmak központja marad és ma, amikor a katolicizmus Németországban el van nyomva, ebben a szerepben még jobban tetszeleghet önmagának. Ausztriát még ma is Seipel gondolatai irányítják. És biztos, hogy a Dollfussok, a Schmitzok, Schuschniggok, akik ma a seipeli eszmék képviselői, jobban értik meg Ausztriát, mint a zsákmányukat elkaparítani akaró Habicht." (PRAGER TAGEBLATT, 18. II.) (F.)

A MEGOLDÁS FRANCIA RECEPTJEIBŐL

A franciák mindig individualisták voltak. Innen magyarázható, hogy még ma is nagy részük a marxi elvekkel szembe helyezi a Proudhoniakat. Szerintük nem a marxi kollektivitás, hanem a szindikalista megoldás a jövő útja. Hallgassuk meg, miket mondanak: „A fiatalság a kétségbeesés nyomása alatt cselekszik. — Irja P. Ganivet. — Oroszországot kivéve mindenütt veszélyben érzi magát. Vagy ami még rosszabb: halálra ítélve... a kapitalizmus, a hagyományos profit-gazdaság által.“ — „Európa minden országában azzal a kifogással szorítják háttérbe a fiatalságot, hogy nincs hely: a fiatalság kész a legrosszabbra. S a döntő pillanatban a félrevezetés áldozata.“ — A cikk pontról-pontra halad. Az iparról ezt írja: „Az élő és mozgó dolgok... koncentrálásával az iparosítás megzavarta az emberi munka feltételeit, a gondolkodás és az érzés hagyományos formáit. A múlt századbeli ipari forradalom utolsó gyümölcse, a koncentrálás kompromittálással fenyegeti a tudományos technika és a racionális munka légszerencsésebb eredményeit.“ — Meglepőek a parasztságról írott sorok: „Szerintünk nem vették eléggé figyelembe, hogy a háború óta, az összes forradalmi mozgalmak, melyek valami eredményt értek el, lényegükben paraszt-mozgalmak voltak. S míg a szervezett ipari munkásság által táplált és alátámasztott általános sztrájkok, fegyveres felkelések, passzív ellentállások kudarcot vallottak, addig az európai parasztság elérte azt, hogy radikálisan felforgatta a közgazdaság alapjait és erősen behatott az események folyására... A nemzetközi pa-

rasztság a földmegosztás új jogi tételvezését és új gazdasági rendszert követel; a földbirtok hagyományos rendszere nem felel meg a kor gazdasági követelményeinek; ezért az öröklési törvények, a bér, a földjáraadék s mindezen rendelkezések radikális megváltoztatását követelik, melyek hol elősegítik, hogy hatalmas földbirtokok egy kézen legyenek és mint Spanyolországban, megműveletlenek maradjanak, vagy feudális módon kezeltetnek mint Porosz- és Magyarországon; a föld kihasználását a paraszt közösségekre kell bízni.“ — Amint látható csak egy kivezető út van, a szindikalizmus: „A szindikalizmus... összetételénél, irányánál fogva, s mert egyben az összes termelők közti kapcsolatok központja, s mert egyetlen gyújtó pont ahol egy új Humanizmus értékei ki formálódhatnak... különösen hivatva van napjaink problémáinak helyes megoldására...“ — „A munkásságnak vigyázni kell, nehogy a félrevezetett és fejtvesztett középosztály ellene forduljon.. A munkásság és a középosztály közti szövetség kérdésével.. (1850-ben) már Proudhon is foglalkozott.“ — „A szindikalizmus a jövő.. Az Egyesült Államokban Roosevelttel kísérlete együtt jár a szindikátusok kiépítésével.“ (L. Hommé Réel.) Szerző elképzelhetetlen rugékonysággal használja a szindikalizmus fogalmát, s ez nagyon gyengíti érveit.

Jean Richard Bloch is a kivezető utat keresi mikor ezeket írja: „Számos előjel bizonyítja,“ hogy a pénz uralmáról a munka uralmára való átmenet megindult. Például Oroszországot és az Egyesült Államokat veszi. „De — teszi hozzá — naivság lenne feltételezni, hogy ez az átmenet minden ellenállás nélkül megy végbe. Egész a filozófia területéig hatoló energikus erőfeszítések történnek a kapitalizmus életének meghosszabbítása céljából, hogy megszabadítsák eddigi túlkapásaitól és összeszedjék utolsó erőit.“ Jó példa erre az Egyesült Államok: „A technika azon van, hogy az ember válláról a terhet a gépre tegye át.“ A technokraták elképzelése szerint „a társadalmi kérdés a múlté. Olyan kérdés ez, ami a technokraták számára már nem létezik.“ A technokraták a bibliai mondásból indulnak ki, mely azt mondja: „homlokod verejtékével keresed meg a kenyered,“ s ettől a bibliai átoktól akarják megszabadítani az embert. Az oroszok egy másik bibliai mondásból indulnak ki: „Aki nem dolgozik az ne is egyék.“ De míg a „technokraták meg vannak szállva“ ettől az átoktól, addig az oroszok „önmagában való dologként veszik a munkát. Mint gyakorlati adottságot fogadják el.“ A különbség a két „munkafilozófia“ között világos: „Ha arról van szó, hogy a munka terhet csökkenteni kell, akkor egyet értenek, de mikor ebből a technokraták azt következtetik, hogy az emberiség teljesen munkanélkül fog élni, az oroszok ezt nem fogadják el. Mert a munkát a végtelenségig módosíthatom, de sohasem törölhetem el teljesen.“ — Mindaz, amire az orosz intézmények tanítanak és a tanubizonyítékok, amiket a mai Oroszországról mondanak, arról győznek meg, hogy az orosz vezető férfiak pozitívabb és realisabb szellemet tanusítanak, mint a Brain Trust (Agy Trust) ideológusai.“ (Europe.)

Általában az amerikai kísérletben nem nagy a bizalom. Paul Friot írja a N. I. R. A.-ról: „Amint a szovjetrendszer, vagy a fasizmus, úgy ez sem más mint kísérlet a nemzeti gazdálkodásnak a mai élelt feltételeihez való újjászervezésére,“ hogy megszüntesse az anarchiát... helyreállítsa a normális feltételeket és szervezze az elosztást. Eredetisége abban áll, hogy sem politikai, sem ideológiai felépítménye nincs.“ — S felteszi a kérdést: „Vajjon sikerülhet-e politikai diktatúra nélkül Roosevelttel terve?“ (La Grande Revue).

(Paris)

(Löffler A.)

